

- Paul Auster: Az akaratlan lázadó (esszé) 3 Új Forrás 2011.05
Paul Auster: Beszélyek (versciklus) 6
Kovács Anikó: Deheroizálás a Kádár korban (Spiró György: *Tavaszi Tárlat*) 10
Pollágh Péter: Százados (vers) 14
Nemes Z. Máriaó: Piros víz, A tűzoltó fiai (prózaversek) 17
Egressy Zoltán: Szagatott vonal (próza) 18
Zemlényi Attila: A vakondember (vers) 25
Ayhan Gökhan: Thomas Bernhard kávéház, Bűn, Utoljára (versek) 27
Dreff János: Április bolondja (próza) 29
Turczai István: 'Wir sind nicht einig' (prózavers) 34
Papp Máté: csont és bőr (vers) 35
Dobszay Balázs: rómeó megmérgezi magát (vers) 36
Hyross Ferenc: Demi-sec, Regresszió (versek) 38
Paládi Zsolt-Bánosi György: Bevezető gondolatok az új, sikerközpontú (progresszív) irodalomtanítás elméleti megalapozásához 40
Petrik Iván: Antik hisztéria, a másik ajtó (versek) 44
Boldog Zoltán: Hajszálnyira a hisztitől
(Dreff János/Tóth Dezső: *Az utolsó magyartanár feljegyzései*) 46
Sopotnik Zoltán: Érzések a holdban (Nemes Z. Máriaó: *Bauxit*) 50
Sütő Csaba András: Futógrafika (Sopotnik Zoltán: *Futóalbum*) 54
Bicsérdi Ádám: Fölvágott nyelv (Pollágh Péter: *A Cigarettság*) 57
Antal Balázs: Tankjában a többiek félelmével
(Zemlényi Attila: *Apacsok*) 60
Kántás Balázs: Apanyelv, versnyelv, traumanyelv
(Ayhan Gökhan: *Fotelapa*) 64
Rónai-Balázs Zoltán: Zsigeri és intellektuális
(Kántás Balázs: *Összefutás*) 67
Fráter Zoltán: Függőágy
(„A magyar irodalom folytonossága” képekben) 71
Tiringer Aranka: Gyász, humor, kreativitás
(Karinthy Frigyes gyerekkori naplóiban) 77
Lábass Endre: Szindbád és a csomag (próza) 85
Monostori Imre: *Új Forrás*-os levelesládából IV. (Holló András) 89
Tom Waits: Alice, Eltűn(őd)ve, Senki sem tudja, hogy elmentem
(dalszövegek) 93

Az volt az évek éve, az örület éve, a tűz, a vér és a halál éve. Épp akkor lettem 21 éves, és éppolyan örült voltam, mint mindenki más.

Félmillió amerikai katona volt Vietnamban, Martin Luther King merénylet áldozata lett, a városok Amerika-szerte lángban álltak, s a világ úgy tűnt apokaliptikus összeomlás felé halad.

Paul Auster 3

AZ AKARATLAN LÁZADÓ

Az örültség a kártyák akkori leosztására adott tökéletesen értelmes válasznak tűnt számomra – ezt a leosztást kapta az összes fiatal férfi 1968-ban. Rögtön a diploma megszerzése után besoroznának, hogy egy olyan háborúban harcoljak, melyet mélységesen megvetek, s mivel már elhatároztam, hogy megtagadom, hogy harcoljak abban a háborúban, tudtam, hogy a jövőmet illetően csak két választásom maradt: börtön vagy száműzetés.

Nem voltam erőszakos természetű. Ha most visszatekintek azokra a napokra, úgy látom magam, mint egy csendes, könyveket kedvelő fiatal férfit, aki azzal küszködik, hogy rájöjjön, hogyan is váljon íróvá, s aki egészen bele van merülve az irodalom- és filozófiakurzusaiba a Columbián. Elmentem a háborúellenes tüntetésekre, de nem voltam aktív tagja egyetlen politikai szervezetnek sem a campuson. Szimpatizáltam az S.D.S.¹ célkitűzéseivel (ez a számos radikális hallgatói csoport egyike volt, de semmi esetre sem a legradikálisabb), de még egy találkozójukon sem vettem részt, és sohasem osztogattam nyomtatványt vagy röplapot. A könyveimet akartam olvasni, írni a verseimet és inni a barátaimmal a West End bárban.

Ma 40 éve² tiltakozó gyűlést tartottak a Columbia campusán. A dolognak semmi köze nem volt a háborúhoz, sokkal inkább egy tornacsarnokhoz, amit az egyetem készült építeni a Morningside Parkban. A park köztulajdonban volt, s mert a Columbia külön bejáratot szándékozott létesíteni a helyiek (zömmel feketék) számára, az építés tervét egyszerre lehetett igazságtalannak és rasszistának is tartani. Egyetértettem ezzel a megállapítással, de nem a tornacsarnok miatt vettem részt a gyűlésen.

Azért mentem el, mert örült voltam, örült, magamban hordozva Vietnam mérgét, és a diákok százai, akik azon a délutánon a campus központjában a napóra körül gyűltek össze, nem azért voltak ott, hogy a tornacsarnok építése

ellen tiltakozzanak, hanem sokkal inkább azért, hogy szabadon engedjék őrlületüket, hogy az kirobban hasson valamire, bármire, s mivel mindannyian a Columbia diákjai voltunk, miért ne dobáltuk volna meg téglákkal a Columbiát, tekintve, hogy az a katonai szállítók számára hasznot hajtó kutatási feladatokkal foglalkozott, és ezáltal hozzájárult a vietnami háborús erőfeszítésekhez?

Egymást követték a viharos szónoklatok, a felbőszült tömeg helyeslően üvöltött, s ekkor valaki azt tanácsolta, hogy menjünk mindannyian az építési területre, és szaggassuk le a drótkerítést, amit azért állítottak fel, hogy távol tartsák a birtokháborítókat. A tömeg ezt kitűnő ötletnek találta, és így is tett, egy seregnyi őrlült, kiáltozó diák rohamra indult a Columbia campusáról a Morningside Park felé. Legnagyobb meglepetésemre velük tartottam. Mi történt azzal a szelíd fiúval, aki azt tervezte, hogy élete hátralevő részében egyedül ül majd egy szobában és könyveket ír? Ez a fiú segített leszaggatni a kerítést. Együtt rángatta és tépte több tucat másik emberrel, és az igazat megvallva, nagy elégedettséggel töltötte el ez az őrlült, romboló cselekedet.

Miután a parkban kirobbantak az események, a campus épületeit megrohamozták, elfoglalták és egy hétig megszállva tartották. Én felkanyarodtam a matematikacsarnokba és ott maradtam, amíg az ülősztrájk tartott. A Columbia hallgatói sztrájkba léptek. Amíg mi odabenn csendben gyűléseket tartottunk, addig a campust az egymással ellenségesen kiáltozók küzdelmei és verekedései kavarták fel, mivel a sztrájk támogatói és ellenzői vadul egymásra támadtak. Április 30-a éjjelére, a Columbia adminisztrációjának elege lett, és kihívták a rendőrséget. Véres lázadás következett. 700 másik emberrel együtt letartóztattak – az egyik tiszt a hajamnál fogva húzott a rabszállító kocsinhoz, míg a másik a csizmájával a kezemre taposott. De nem bántam meg. Büszke voltam, hogy tettem egy keveset az ügy érdekében. Őrlült és büszke is.

Mit értünk el? Nem sok mindent. Igaz, hogy a tornacsarnok tervét elvetették, de a valódi kérdés Vietnam volt, s a háború még hét rettenetes évig elhúzódott. Nem lehet megváltoztatni a kormány politikáját egy magánintézmény megtámadásával. Mikor ennek az évek évének májusában a francia diákok fellázdak, ők közvetlenül a nemzeti kormánnyal szálltak szembe – mert egyetemiek nyilvános intézmények voltak, az Oktatási Minisztérium irányítása alatt, s amit tettek, az változásokat indított el a francia életben. Mi a Columbián erőtlenekek voltunk, s kis forradalmunk nem volt több egy szimbolikus gesztusnál. De a szimbolikus gesztusok nem üres gesztusok, és az akkori idők természetéhez mérten megtettük, amire képesek voltunk.

Tétovázom, hogy bármilyen, a jelennel való összehasonlítást tegyek – és ezért nem akarom az „Irak” szóval befejezni ezt az emlékezést. Most 61 éves vagyok, de a gondolkodásmódom nem sokat változott a tűz és vér éve óta, és ahogy kezemben tollal egyedül ülök ebben a szobában, ráébredek, hogy még mindig őrlött vagyok, talán őrltebb mint valaha. 5

(Fordította: Szűcs Balázs Péter)

¹ Az S.D.S. a „Students for a Democratic Society” – „Diákok a Demokratikus Társadalomért” – rövidítése.

² Az frás eredetileg 2008. április 23-án jelent meg a *The New York Times*-ban.

BESZÉLYEK

1

Gyökerek gilisztával vonaglanak – az óra
szítálása együtt él a veréb szívével.
Az ág és a csúcs között – a szó
lekicsinyli fészket, az egyszerűbb
határok ringatta mag nem tesz vallomást
csak a tojás gravitál.

2

A vízben – szárazsághiányom. Egy virág.
Virág, mely meghatározza a levegőt.
A legmélyebb kútban kiég a tested.

3

A kéreg nem elég. Felgöngyöl
fölös szilánkokat, követ
nedvekre cserél, vért irányváltó zsilipre,
míg a levelet levegő csipkedi, pettyezi,
és mennyivel többet barázdál
vagy palástol, kutyák és farkasok között,
meddig fogja vajon kockáztatni
a fejszét, kéjsóvár előnyéért?

4

Semmi sem öntözi a fatörzset, a kő el semmit sem herdál.
A beszéd nem macskakövezi le a mocsarat,
És te ragyogóbb csendért táncolsz.
A fény elmetszi a hullámot, süllyed, álcáz –
zörög a szél, a mennykő.
Sivatagnak nevezlek el.

7

5

Jeleket váj a kőbányába – a málló nyomok
nem tudják megfejteni az üzenetet.
A vita szabadon engedte ábécéjét,
és a gyalázattal övezett kövek,
emlékezetükbe vésték a vereséget.

6

Részegen a fehérség felhalmozza erejét,
amikor alszol, naprészegen, mint a
lélegzetét visszafojtó mag
a termőföld alatt. Álmodni forróságban
minden
a kéz egyensúlyát
elárasztó forróságban
ami kicsíráztatja a szárazság csodáját...
Minden helyen, mit elhagytál,
megőrülnek a farkasok
a levelektől, melyek nem beszélnek.
Meghalni. Üdvözölni a kapukat
kaparó vörös farkasokat: üvöltő
oldal – vagy alszol, és a nap
soha nem készül el.
Zöld az, ahol fekete magvak lélegeznek.

7

8

Vörös a virág, elpihen
torony görcsében, ahol gyökerek ágaznak szét,
sovány böjtjétől gyengén,
és visszaszívja a varázst
mely lépéseket hegeszt szavakhoz,
s a nyelvet hibáival köti össze.

Vörös lesz a virág
mikor az első szó széttépi a lapot,
sárban tenyészik, színt választ
sérült csőr színét, mint mikor véres lesz
a veréb és az egyik
világból a harangba száll.

8

A veréb és a névtelen madár között:
prédája
a fény a szüneten át szökik el.

9

Minden révület elfakul a középpontban, nevek
titkos napéjegyenlősége: kilíncs
rézsútos akasztókapocs – csikorgó egek forgatják
e rideg érintkezést a széllel.
Szélcsendek javítanak. De viharok táplálják az
esélyt: lélegzetet, virulást, míg a kerék írását
bevési a földbe. Ugorj
talpadra vissza. Haldokló napok hűvösében a
szem gondozza a földet. A dal
a lépésben rejlik.

10

Az alsó ég ajkáig parázslík –
a felfalatlan fészekfény
puszta létfenntartóvá hanyatlik: verébtől
a névtelen madárig, a szünet
préda – a füst

szenet puhít, nem úgy, mint a szárnyak
szektája, amelyben verdesel; a füst összeáll
izzani – a veréb emlékezetében
tökéletesíti a felhő szunnyadását.

11

Látni, ez a másik szenvedés, vezekelni
annak fájdalmával, hogy látnak: a kimondott,
a látott benne él a beszéd
visszautasításában, és a magányos hang magja
bármelyik kőbe el lehet temetve.
Hazugságaim soha nem tartoztak hozzám.

12

Felpattan az origóban a kagyló,
kiállja az agyag és a kő szójátékát,
botként emelkedik, hogy leigázza, elűzze a
testébe szavult fecsegést, hogy felemelkedjen,
hogy a jövő ütéseire várjon –
város gyökérben, tettben, ernyedten
simán ki a városból. Ki innen. A kerék
átverés volt. Nem pörög.

13

A tojás megfékezi a lemondást, nem
hangozhat más csengésében, a legkevésbé
kalapálásban, mielőtt a jajgatás megrepeszi
folyamatát és a szem elherdálja
egy hosszabb lámpa kifogását.
Beszédbe emelve saját születését
hordozza, és ha összetörik, üdvözlőld
hangosan bukását és ellentmondását.
A te világod mindig távol marad.

„Tizenegy éves koromban, 57 tavaszán olvastam egy különös újságcikket. Negyvenkét évvel később, váratlanul bukkant fel az emlékezetemben, és pillanatok alatt egy regény eleje és vége rémlett fel bennem, hogy már csak a

10 Kovács Anikó

DEHEROIZÁLÁS A KÁDÁR-KORBAN

Spiró György: *Tavaszi Tárlat*

két végpont közötti szöveget kelljen megírnom.”
Olvashatjuk Spiró György 2010-ben megjelent, *Tavaszi Tárlat* című regényének fülszövegét, a könyvnek pedig csak ez a része pontatlan, hiszen ahogy ő is elmondta – többek

között 2010 októberében Esztergomban megrendezett könyvbemutatóján –, a fülszövegben olvasható adat téves. Fél évszázaddal, ötvenkét évvel később, tehát 2009-ben ötlött emlékezetébe a gyermekkorában olvasott írás. Ettől eltekintve azonban egy – Spirótól már megszokott – nagyon alapos kutatómunka gyümölcsét vehetjük a kezünkbe, mely rendkívül olvasmányos, emellett valós képet mutat a fél évszázaddal ezelőtti állapotokról.

Spiró gyakran választ történelmi témát, az 1956-os év eseményeiről és a forradalmat követő időszakról pedig még nem született ilyen átfogó szépirodalmi alkotás, eddig egy szerző sem mert hozzányúlni a témához. Spiró azonban nyomozni kezdett az említett újságcikk után, és „két hónapi kutatás után már-már lemondtam a regénytervről – epikai hitel nélkül nem érdemes prózát írni –, amikor rábukkantam. Egyszerre ott feküdt előttem a cikk, nem álmodtam, nem képzelődtem: létezik, és ami engem érdekelt, ott volt olvasható a második hasáb közepén”, a *Magyar Ifjúság* című hetilapban. 2010 őszén pedig megjelenhetett egy olyan mű a Kádár-korról, ami nem történelemkönyv, nem nevezhető lexikonnak sem, mégis egy reális műalkotás, mely hűen és egy teljesen új perspektívából ábrázolja az 1956-os forradalmat követő bő fél év eseményeit.

A könyvet olvasván azonban nem a ballonkabátos forradalmisták hada, az aktatáskás elvtársak tömege vagy a tankokkal szétlőtt Budapest elevenedik meg az olvasó előtt, hiszen maga a véres valóság teljesen kimarad a regényből, csak néhány sor utal a borzalmakra: „Belövéses házak, kiégett lakások, félig vagy egészen szétlőtt kariatidák tartotta erkélyek részben vagy egészen leszakadva, leszaggatott villamosvezetékek, oldalukra dőlt villamoskocsik, kibelezett tankok, felszaggatott utcakövek, feltúrt vágányok. [...] Az emberi maradványokat eltüntették, de a járdasziget szélén, a fák tövében, a földbe ütve állt még egy-egy fakereszt, mellettük mécsesmaradványok, koszorúlevelek, nemzeti színű szalagdarabok. Ideiglenesen odatemettek valakit, és most is ott van.”

Az októberi események véres oldaláról nem értesül az olvasó, mert a történetet a regény főhősének, Fátray Gyulának szemszögéből követhetjük nyomon, aki a forradalom kitörése előtt néhány nappal egy aranyérműtét miatt kórházba vonul, „a forradalom leveréséig ott is marad, a megtorlás alatt pedig békésen lábadozik otthon. A sors így megóvjá attól, 11 hogy a kritikus napokban rosszul döntsön, sőt döntsön egyáltalán, és róla sem dönthetnek rosszul sem a forradalom idején, sem a leverése után azok, akik mások életéről döntenek.”

A főhős megnevezés helyett azonban találóbbr az antihős kifejezés, hiszen a regény középpontjában álló Fátray Gyula egy középkorú, átlagos polgár, akiben semmi különleges nincs. Fátray joggal hasonlítható az orosz realista irodalom csinovnyikjaihoz, a legjobb példája a deheroizálódás folyamatának. Fátray teljesen jelentéktelen, egyáltalán nem szerethető alakja a hétköznapiságnak, a célnélküliségnek, a megalkuvás méltó szimbóluma lehetne. Diplomát szerzett, mégsem dolgozhat mérnökként, még a nevét sem tudta tisztességesen magyarrítani, a Tátrai helyett véletlenül kapott Fátray név pedig felbukkan egy cikkben, amely gyanúba keveri őt, mégsem tudja elintézni, hogy helyreigazítást közöljön az újság, elveszik az értelmetlen harcban a bürokrácia ellen, ahogyan azt Josef K. is tette Franz Kafka írásában. Nincsenek céljai, ambíciói, nem tesz lépéseket azért, hogy sikerélményekben lehessen része, még a sakkfeladványok megfejtését sem postázza, pedig hosszú fejtörés után „meglátta a megoldást, nem is értette, miért nem látta addig [...] Az első lépést kell csak beküldeni. Ha kedden, huszonkettedikén feladná, még odaérne. Nem adja fel most sem.” Nem csak a sakkfeladvány megoldásának meglátásánál ütközött akadályokba, a hétköznapi élet egyszerű eseményeit sem volt képes felmérni és átlátni. Fátray egy egyszerű, szüklátóköri átlagpolgár, naiv idealista, aki „negyvenhét éves lesz, és nem vitte semmire. Az állásáért nem lehet irigyelni. A fizetése az átlag alatt. Prémiumot sohasem kap. A tervek úgy vannak megszabva, hogy ne lehessen teljesíteni, de ha mégis, kihúzzák a listáról. A lakásáért nem lehet irigyelni, alig férnek el hárman. A feleségéért nem lehet irigyelni, azért végképp nem. A fiáért nem lehet irigyelni, csúnya, buta, nincs akarata. Kinek használ, ha belekeverik egy összeesküvésbe? Mi az a különös őbenne, ami másban nincs meg? Felfoghatatlan.” Fátray mégis belekeveredik egy összeesküvésbe, akaratán kívül belesodródik és akarattal sem tud belőle kikeveredni. A mű – rövid terjedelme ellenére – hemzseg a hazug és a megalkuvó szereplőktől, akik különböző mértékben ugyan, de megalkuvással akarnak túlélni. Ehhez pedig befektetik azt, akit éppen kell. Vallanak olyan ember ellen, akit talán még életükben nem láttak, hiszen „bárkit összefüggésbe lehet hozni bárkivel és bármivel. Nem számít,

hogy nem ismeritek egymást, hogy szembesítéskor sem ismertek egymásra, mert a kis sejtnek ez a lényegük: senki sem ismeri a többit, csak a közvetlen összekötőjét. Azt vallod, hogy nem ismered? Annál rosszabb, éppen ez a bizonyíték. Nem csináltál semmit? Ez a bizonyíték, hogy alvó ügynök 12 voltál.” Ez a mentalitás pedig elősegítette a rendszer negyven évre való berendezkedését.

Fátray eleinte nem veszi túl komolyan, nem méri fel jól a helyzetet, később azonban felvilágosítják, hogy ki van pécézve, valakit el kell tenni láb alól és egy ilyen szürke hétköznapi ember a legjobb választás, ő „belepusztul, dögtemetőbe hajítják, a kutya sem sír utána”. A regény főszereplőjét a halálos ítéleténél mégis jobban zaklatja fel az a tény, hogy nem vehet részt a sakkversenyen, de belátja, hogy „az sem kellemes, ha halálra ítélik az embert, de hogy a sakkcsapatában se játszhasson már, az váratlanul érte. Erre végképp nem volt felkészülve.”

Ez az ironikus hangvétel több helyen is megjelenik a regényben, főleg azokban a jelenetekben, mikor a feleségével beszélget. A történet mellékszála Fátray neje körül szövődik, aki „elrontotta az életét, nem ért semmihez, a legkevésbé a képzőművészethez, és retteg, hogy kiderül. Pártmunkás. Pártmunkásnak a leghülyébbek állnak. Pártmunkásnak lenni: szegénységi bizonyítvány.” Kettejük élete olyan, mint Kosztolányi regényében a Vízny házaspáré, ők is elbeszélnek egymás mellett. Nincs közös témájuk sem, nem tudnak beszélgetni, hiszen Fátray élete csak a cikk körül forog, feleségét pedig csak a Múcsarnokban bemutatásra kerülő Tavaszai Tárlat reprezentatív kiállítása érdekli.

A házastársak mondanivalói a másik félnél mindig süket fülekre találnak, az ironikus, olykor csípős megjegyzések pedig nem érnek célba, hiszen a másik fél nem reagál rájuk. A feleségétől elhidegült Fátrayt is meglepte, mikor hazaérkeztek Kati a nyakába ugrott: „A férjem! Megjött a férjem! – kiáltotta nagyon vidáman, és ahogy egykor tanulta, népi táncos kecses és lendülettel perdült az ajtó felé. Itt is baj van.” Az utóbbi megjegyzésnél, melynél a szabad függő beszédet figyelhetjük meg, nincs bevezető ige, elmarad a kötőszó és a függőség nyelvi jeleinek csökkentése, elmaradása eredményezheti, hogy az elbeszélőnek és a szereplőnek a szólamai összecsúszhatnak, nem tudjuk tehát, hogy a megjegyzés a szerző kommentárja, vagy Fátray reagál így neje gesztusaira, a kijelentésben megjelenő ironia azonban több helyen is áthatja a szöveget.

Az író a regény nyelvezeténél is megtalálta a megfelelő egyensúlyt, hiszen használja a korabeli szakzsargont, mégis érthető és követhető a szöveg, bele tudunk illeszkedni abba a világba, melyet teremt körénk. Belecsöppenünk az '57-es világba, és néhány oldal után természetesen az olyan kifejezések – amikkel talán a regény olvasásakor találkozunk először –, mint

a grenadírmars vagy a Szaktanács. Spiró nem vitte el – nem is lett volna rá szükség – a regényt a lexikon irányába azzal, hogy megmagyarázza ezeknek a kifejezéseknek a jelentését és jelentőségét az adott időszakban.

Nem csupán a mű nyelvezete egyszerű és követhető. A regény narrációja is olyan, mint maga a főhős: külső elbeszélői pozícióból megírt egyszerű, lineáris történetvezetést olvashatunk, egyes szám harmadik személyben elbeszél cselekményt. Ez a beszédmód a fent említettek alapján keveredik a szereplők gondolataival, ezzel felvázolódik egy olyan környezet, amelyben olykor még a házastársunknak sem tanácsos mindent elmondani, talán meg sem hallgatja vagy nem is akarja meghallani mondandókat.

Spirónál gyakori jelenség, hogy eltartja magától a témát, így egy pontos, reális rajzot tud adni az eseményekről és a társadalomról. Azok közé az írók közé tartozik, akik ragaszkodnak a tényekhez, és ha valami megtörtént, arról írni kell, így a regényben sok valós szereplő saját névvel szerepel, gondoljunk csak Biszku Bélára vagy Oelmacher Annára. Azonban nemcsak a nevek többsége valós, hanem a helyszíneket is úgy járhatjuk be a főhőssel, mintha mi is ott lennénk vele. Spiró mintha a lépéseket is leszámolta volna, mikor bejárta a regény helyszíneit, még a mű főhőse is leszámolja a távolságot a lakásától a gyárig: „Egyszer lemérte, mekkora a távolság a lakása és a gyár között gyalog. Turista korából tudta, hogy lépésenként hetven centit számolhat, ez a hetven centi mindig, különböző terepeken is kijött. A Balzac utcától a gyárig, kaputól kapuig hétezeregyszázharminc lépést tett meg, vagyis öt kilométert.” Spiró regényében topográfiaiailag sem lehet kivetnivalót találni, a szöveget olvasva úgy elevenedik meg körülöttünk az 1957-es Budapest számos utcája, mint a *Fogság* olvasása közben az Uri által bejárt helyszínek.

A könyv egyszerű cselekménye és nyelvezete ellenére – vagy talán éppen emiatt – lebilincselő és letehetetlen, könnyen olvasható, mégis nehezen emészthető. Ha a címben szereplő tárlatot nem a hagyományos jelentése alapján értelmezzük, akkor gondolhatunk arra is, hogy ez a mű egy társadalmi tabló, mely sokfajta szereplőjével a korabeli társadalom kiállítási csarnoka. A tárlat megtekintése pedig rendkívül tanulságos minden korosztály számára, főként talán azoknak, akik '56-ban már éltek, de nincsenek emlékeik ebből az időszakból, és nem volt senki, aki elhallgatások nélkül nyíltan beszélt volna róla. Spirótól már megszokhattuk, hogy mindig olyat akar írni, amivel hatni lehet, mindegy, hogy milyen módszerrel és írói eszközökkel. Ezzel a regényével sikerült hatnia az olvasókra. (*Magvető, Bp. 2010*)

SZÁZADOS

A régi iskoláé vagyok,
a vére és aranyé.

Rongyos bubi,
annyit sem érek,
változik a kor,
összemegy a szellem:
eltévedt szó: én
lóval költözöm,
omnibusszal.

Szilánkokat fúj szét,
front van, Frontinos
szél. Nézi az ujj- és
tenyéryomokat,
a betépett üveget.
Támadásról morog.
Nem hiszem, hogy helyszínelne.
Még nincs ilyen szó,
de azt hiszem: öregel.

Elfog a szél, mormolja,
és sört bont a huzatos szobában,
habzik a keserűség.
Rohadt egy sírokkó: mindent visz.
Ismétlem, széli helyzetben vagyok:
mondja a cébérádióba,
de senki nem figyel,
a régi kódok már lejártak.

Elárultak a katonáim.
Szélnek eresztettek
a tizedesek.
Ma bekapok egyet.
Adj király, katonát:
szakítok, ha bírok,
egy ágat úgyis régen tépek,
szeret, nem szeret,
lelombozom a fát, ahelyett,
hogymegmásznám;
aláhulló levelek,
bomolni jó, számolni
szomorúság.

Megmondták neki:
hamarosan ernyő nélkül,
kristályba lesz zuhanása.
De ő nyelvet ölt és röhög.
Két arca is van az üvegben,
kétfejű a százados.
Puskatussal feltöri
saját, csontos kódjait.
Felnyitja mindkét fejét, s lejárt
baritonján így recseg:
összetöröm az eget az üvegek helyett,
s a láz piros zsakettben, majd eltemet.

A múltkor is öngyilkos akartam lenni,
csak nem találtatok otthon: krákogja
a rádióba. Mindig rátesz egy lapáttal,
ő ilyen: persze hogy már jönnek érte.

Hajdani eszelősök
osonnak a csigalépcsőn,
önmagát álmodó, katonás toronyba:
akarnak, akarnak a hajdanok,
de hajnal az nem vagyok,
eltávon van, kimenős a fény,
már csak nekem cseng a sötét.

De nem én vagyok,
aki nem fizet meg.
Mégis én maradok, szó-
fa a szobában, utolsónak.

Jövőtől intakt zubbonyban
váll-lapot cserél a százados:
néha öreg lapnak, néha
szemfedőnek hívja.
Lopják a gombjaim,
motyogja, míg micisárga
kesztyűben fia sörét issza.

Az egyenruha háromszintes,
tisztá, rendes ház. Láb, törzs, fej.
Pantalló, zubbony, meg a sapka.
Nem disszidált, nem írt alá semmit.
A százados régóta egy helyen lakik.

Nézi a szemközti erkélyt:
Kereszt az ott, vagy ember?
Ki nem volt már ügynök itt?

Ódivatú túvel megszúrt
nyakkendőben így beszél.

Konyak van a hegedűben
és véres bor a bőr alatt,
zokszó nélkül zokog a zongora:
mondja a süket rádióba,
míg két védőkarral vezényel.
Szereti a vén, gerinces zenét,
a jókedvvel, bőséggel áradót,
ahogy szokta volt mondani:
a múlt századost.

Bakelit-ing és körgallér.
Gramofonos ember, hideg túvel.
Egy ilyen kivel cserélsz el?

PIROS VÍZ

A törpék falujában mindenki tíz centi. A magasabbakat lelövik, erre van egy külön pisztolyuk. Anyuka haragjának hívják, de néha fűrészelnek is. Szorgalmas népek. Van királynőjük, noha nincsenek asszonyaik. A királynőt

Nemes Z. Márió 17

Zsuzsinak hívják. Egy egeszínű házikóban lakik a falu közepén. (A törpék minden este nyalogatják a kilincset.) Történt egyszer, hogy a faluba tévedt egy vándordíák, aki magasabb volt tíz centinél. A törpék összesereglettek és éhesen bámulták a fiú kezét. Finom kezei voltak, tudott velük állatokat utánozni, ami a törpéket különösen idegesítette, hiszen ők csak csontokat gyűjtöttek. A diák mutatványai elbűvölték Zsuzsit, aki mélyeket sóhajtott az epeházban. Eresszük szabadon anyuka haragját, kérelték a törpék a királynőt, de ő megtagadta a kérést, hiszen legszívesebben örökre a vándordíák testébe költözött volna. A törpék fejüket lógatva bolyongtak az állattemetőben, nem tudták mit tépjenek ki fájdalmukban, inkább virágot szedtek a sírokról, de Zsuzsi immár a diáké volt. Hát legyen ez mégis a harag napja, mondták a törpék. Ha anyuka halott, apuka szüli a fiaikat. Álmában lepték meg a vándordíákot és elhordták mind a húsát. Az epeházban hiába sírt a trónjától megfosztott királynő, könnyek helyett piros víz úszott az éjszaka alján.

A TŰZOLTÓ FIAI

Három fia volt a tűzoltónak. Vidéken laktak, mert a tűzoltó bozótot oltott. A tűz nagy szemekkel nézte a növekvő fiúkat, nyalta a fejüket és máshogy is kedveskedett. Például lányokat égetett, akiket aztán bálákba pakolhattak a fiúk, mert így izmosodtak. Bekormozták az arcukat vacsora után, ne találja őket készületlenül a csókos este. Amikor felnőttek elindultak a hegyen túlra, ahol fából volt a világ. Ott belebújtak minden lyukba, tojásokat ettek, míg a madarakat parázssal üldözték. A galambok szerelemmel kecsegtették őket, a legkisebb áldozatul is esett az ármánynak, mire a másik kettő rájuk gyűjtötte az erdőt. Megfogyatkozva sétáltak ki a feketén ropogó esőből. Aztán elérkeztek a nagy mocsárhoz, ahol tavi nőstények bukkantak elő a víz alól. A két fiú rosszul lett a kigőzölgésektől és elájult, testüket a nádak királynője használta. Amikor felébredtek az egyikben már ott növekedett a mocsarak helytartója. A megrontott fiú békéért rimánkodott, mire a másik benzinnel locsolta le. A tűzoltó utolsó fia hazatért a nagy utazásból. Apját holtan találta a bozót közepén, körülötte hamu és pernye. A tűz halkan ropogott: „Fogyatkozik a világ, de mi mindig szeretni fogjuk egymást.”

Három másodpercig tartott az egész, az új lelkiállapot, a beszélgetés befejezésétől az ordításig. Azalatt felfogtam, hogy feladatot kaptam, olyat, ami megment, segít kijutni innen, új impulzust küldtek nekem, az angyalok nyilván, ők intézték, a vöröst küldik, aki várni fog a kapunál, annyi csak a dolgom, hogy összeszedjem magam és odataláljak. Néhány pillanattal azelőtt hívott, hogy végzetesen eluralkodott volna rajtam a rettegés, mielőtt

18 Egressy Zoltán

SZAGGATOTT

VONAL

részlet

megbénított volna teljesen, és tudatosodott volna a ténylegesen helyzetem. Nem egyszerűen megnyugodtam: hirtelen bátorrá is váltam, mint aki meglátja a fényt egy reménytelenül hosszú alagút végén, vagy felébred a világ legrosszabb álmából, megkönnyebbülést éreztem, totális kijózanodást, magamhoz térést, a rend helyreugrását.

Akkor kiabált rám az ember épp, amikor mindezt konstatálva nagy levegőt vettem, nem értettem jól a szavait, meg se ijedtem tőle, zseblámpájának fénye élesen a szemembe vágott, aztán megvilágította vele a saját arcát is, miközben valamivel higgadtabb hangon közölte, hogy ő a temetőőr, még mindig emelt hangon beszélt, egyáltalán nem zavart, ellenkezőleg, hálás örömet éreztem, több oldalról bebiztosítottak tehát, nem engedik, hogy megőrüljek a halottak között, ennyi halott közt, ekkora sötétben, a dupla boldogság még a fejfájást is elmulasztotta, a múlt ködébe veszett az a pár perccel korábbi állapot, az a súlyos, veszedelmes stádium, amikor már-már megijedtem a saját lélegzésemről.

Én könnyen lovallom bele magam a rettenetbe, pedig ugyanolyan nevetséges lehet szívrohamban meghalni egy temetőben, mint amennyire vicces egy rolleros halál, még arra gondoltam az ordítás előtt, abban a három másodpercben, hogy miért nincs nálam valami GPS-szerűség, beletúrтам a zsebembe, mert eszembe jutott az öngyújtód, a kék-sárga, az itt van nálam, meggyújtottam, de semmi értelme nem volt, nem láttam azzal se, gondoltam, visszahívom a lányt, már a mondatot fogalmaztam, navigálj ki, vagy mássz be és találj meg légy szíves, ennyi angyal van itt és egy se segít, miközben már segítettek, csak még nem tudtam róla, egyszer a hívással, másodszer Szelimmal, aki rám rivallt nagy, tömött bajusza mögül, lépkedett felém súlyosan a sírok között, egymagában, a kutyás nő nélkül, szigorú fejjel, markáns vonásokkal, láttam már a zseblámpafénynél, a durva tekintet aztán váratlanul és nagyon gyorsan meglágyult, amikor megtudta, hogy az apámnál jártam.

Ahogy a felbukkanásakor beletette a fénybe az arcát, látszott, hogy arab, akkor összeállt minden, az akcentusa a bejövetelemkor, az átható, idegen pillantás, ő egy iraki temetőőr, ez derült ki pillanatokkal később, egy bagdadi ember itt, Rákoskeresztúron, idekerült Magyarországra több, mint húsz éve, foglalkozott mindenfélével, most éppen ő, komolyan 19 veszi a munkáját, ilyenkor ellenőríz, soha nem talált még senkit, aki bennragadt, most először, fontos pillanat az életében, nem haragszik, sőt, mosolyog a szeme, nem telik el két perc se a magyarázatommal, máris mesélni kezdi az életét, az apját, a narancsokat, Firiált.

Majd kikísér, ígéri, miután ismertette a történetét, nincs mesze a bejárat, nyugodjak meg, világítja az utat a lámpával, ha esetleg lemerülne az elem, akkor is odatalálna, nem akarok a kutyás nőről érdeklődni, toladósnak érzem, bár vagyunk már annyira jóban, hogy megtehetném, ehelyett informálok arról, hogy jön értem a tapsicipős lány, már közeledik, nem részletezem, ki ő és mi történt köztünk, Szelim nem kérdez, így hát elhallgatok, csendben lépkedünk, a bagdadi ember és én, haladunk az egyre hűvösebb nyári éjszakában. Neki él az apja, a kemény ember, nekem nem, vagy nem úgy. Firiálon gondolkodom, a nagy szerelmén, milyen lehet, ő legalábbis abban ringatja magát, hogy az, a szerelme, és mindig is az marad, unokái vannak már, nem lesz soha Szelimé, talán nem is baj, el lehet szomorkodni rajta, ezt nem mondom neki, meg azt se, hogy nekem is volt ilyen igazim, de neked mindjárt mesélek róla, az én szerelméről, én meg ebben ringatom magam, hogy az, és az is marad. Színspecialista, képzeld.

Tudja, kinek milyen árnyalatú ruhákat célszerű viselni, kinek mi emeli ki az arcát, mi előnyös, mi rossz, ebből él, ösztönösen érzi, persze van tudományos magyarázat is, de ez főként ráérezés, benyomás. Valaki ajánlotta őt, azt mondta, zseni a lány és nagyon szép, menjek el hozzá, érdemes. Hülyeségnek tartottam, mint mindent, ami a hiúsággal függ össze, ha valami, akkor ez nem szól másról, ki nem szarja le, melyik szín emeli ki az arcomat és melyik nem, hova emeli ki, ha kiemeli, hagyjuk már ezt, de gondoltam, pár ezer forintot mégiscsak megér, már csak kíváncsiságból is, felhívtam, az döntött, hogy jó hangja volt. Elmentem még aznap, két fuvar között a lakására, és ahogy kijött a kertkapun, mindjárt azt éreztem, megnyílik alattam a föld, nem azért, mert annyira szép, azért is egyébként, de inkább azért, mert azt láttam a szemében, hogy mindent tud rólam, ezer éve ismer.

Nyár volt akkor is, meleg, sokat kellett gyalogolni egy emelkedő úton, elfáradtam, mire megérkeztem hozzá. Próbáltam elkönyöriteni a dolgot, nem érdekel ám ez annyira engem, de *állítólag zseni vagy*, ezen nevetett, itt van előttem, ahogy nevet, leültet a tükör elé, túl közel vagyok magamhoz, zavar,

ígyekszem nem a saját szemembe nézni, fehér előkét tesz rám, ez semlegesíti a rajtam lévő ruhát, oldalt négy kupacban állnak színes kendők, egyelőre nem veszi a kezébe egyiket se, csak áll mögöttem és nézi a tükörben az arcomat.

20 Egy darabig majdnem teljes a csend, a szobában nincs zaj, kinn az utcán halkán suhannak az autók, aztán azt mondja, tizenkét féle ember létezik, a négy évszakon belül három-három lehetőség van, *te ősz-típus vagy, az őszön belül tavasz, ősz-tavasz típus. Ezen a kupacon belül a legszínesebbek valók neked*, mutat arra a kendőhalomra, amelyben a legsemmi-lyenebb színűek sorakoznak

Félóráig tart a művelet, a téli és a nyári színekkel kezdi, ezeket hidegeknek nevezi, én csak annyit látok, hogy karaktereseek, pont ezek nem jók a fejemhez, kár, mert nagyon tud tetszeni egy erős piros, citromsárga vagy kék szín, az ezüst, a lila, ezek közül egyik se előnyös, mint ahogy a hófehér és a fekete se. A szürkétől egyenesen óv, *a szemedben melegség van*, mondja, hogy jól essen valami a csalódás után, mert azt hiszi, elszomorított, amiért nem javasolta a nekem tetsző színeket, amelyekben egyébként nem a kirívóságot bírom, hanem hogy valamilyenek, sajnos sápasztják az arcomat, ez van, kedvesen mondja, de nem tűr ellentmondást, hallom, amit mond, de jó ideje már csak az arcát figyelem.

Közben csak beszél, beszél, a természet, a föld színeit javasolja nekem. A fűzöldet például. A vizeset, a hideget, a méregzöldet nem. Ő olyat venne nekem, ami sárgás árnyalatú. Meg mindenféle bordó dolgot. Az összes barna jó, abban nem lehet hibázni, az a szín egyedül az ősz-típusnak ajánlott, a feketét is az helyettesíti, nekem a sötétbarna a fekete. Vegyek drapp cucokot, khaki árnyalatúakat, lazacszínűeket. Nem kerülte el a figyelmemet a korábbi mondata, *én olyat vennék neked*, így fogalmazott, biztos csak ösztönösen, a legjobb a narancssárga, most már itt tartunk, hogy a narancssárga a legjobb, annak majdnem az összes változata, csak a nagyon rikító, neon-szerű verzió nem. *Az egész tapétát magadra vehetnéd*, mutat körbe, narancssárga a fala, mintha hozzám választotta volna, ajánlja még a mustárszínt és az arany-sárgát, az okkert, anyagból a szatént, bár úgy tippeli, szaténinget nem hordok. Nem cáfolom és nem erősítem meg, azt se tudom, mi az, mint ahogy azt se, milyen a vizes zöld.

Sorban teszi a mellemhez a kendőket a finom kis kezeivel, azt mondja, az első pillanatban látta, mennyire rosszul áll a rajtam lévő fekete póló, már amikor jött ajtót nyitni, nyilvánvaló volt – valószínűleg ez a mostani fehér se jó –, elég volt a szemembe néznie, a haj és a bőrszín megerősítette ebben, ez őszön belül tavasz-típus ember, nincs mese. A finom melegségen belül az élénkség megtalálása a cél. Ő meg épp az ellentétem, ő hidegben jó. Nem kéne megöszülnöm, az ősz-típusnál az bezavar, érdemes lesz egyszer majd festeni a hajamat, ezen ő is röhög szerencsére. Megkér, figyeljek rá, hogy

soha ne a legsötétebb színeket válasszam, és ne is a legtompábbakat, akkor hát *ez maga az arany középút*, kérdezem, az arany is jó, mondja, a Klimt-színek.

Aznap még nem csókolóztunk, csak másnap este a Margitsziget bejáráójánál, kifelé jövet, tele volt a keze rózsával, ott szakítottam le őket a Szigeten a bokrokról, nem jött ő, simán kijutottunk. 21

*

Már látom a kaput, és igen, a kandeláber volt a fényforrás, jól gondoltam, most érünk mellé mindjárt, teljesen nyugodt vagyok, tiszta az agyam, nem fáj a fejem, készen állok bármire. Akkor hát mégsem kell kimásznom a magas falon, Szelim mindjárt kinyitja a nagy kaput, csörgeti a kulcsot, mint egy fordított Szent Péter, szívesen beszélgetnék még vele, de neki itt van dolga, nekem meg itt sincs, több szó nem esik köztünk, míg a kapuhoz érünk, nem hiszem, hogy valaha az életben még egyszer találkozunk. A távolból autó közeleg, Szelim nyitja a kaput, elbúcsúznak, a kocsí lassít, ideér, megáll, kocka van a tetején, a taxi az, a vöröst szállította a bejárathoz, épp abban a pillanatban nyílik az ajtaja, amikor kilépek a temetőből.

Kiszáll, fizet Emese barátnője, jön felém mosolyogva, cipeli a táskámat, rám villantja fehér fogait, félrefordítja a fejét, várja, hogy megszólaljak, szerencsére nem mond semmi frappánsat, nem készült ilyesmivel, hálás vagyok érte, nem szeretem a kényszeres jópofákat. Átveszem tőle a sporttatyómat, egy szíát sikerül kipréselnem magamból, neki is, *szia, szia, köszönöm, nincs mit*, ezen túl vagyunk, csak most tudatosodik bennem, hogy fizetett az imént, elküldte a taxist, ezek szerint velem kíván maradni, üsse kő, bármi történhet, mindig mondom. Nem tudom megítélni, mennyi idő telt el Szelim felbukkanása óta, kába vagyok, talán elmúlt már éjfél, talán éppen ebben a pillanatban múlik el, nem nézek emiatt a karórámra, ha így van, akkor már el is kezdődött egy új nap a maga új elképzelhetetlenségeivel.

Pár szóval elmesélem neki, mi járatban voltam a temetőben, nem lepődik meg, nem is érdeklí túlságosan, arról, hogy most mi következik, nem esik szó, én se tudom, ő se foglalkozik vele, felnéz a holdra, mielőtt rutinosan mögém ülne a robogóra, várja, hogy vigyem valamerre, vitte más is erre-arra, ez nyilvánvaló, talán nem is kevesen. Véltetően átfut az agyán a lehetőség, hogy visszamotorozunk hozzá, jó volt ott nekünk, bár mégse valószínű, akkor nem hozta volna ide a táskát, esetleg arra gondol, hozzám megyünk, nem vitatom meg vele a dolgot, úgy döntök, eredeti tervemnél maradok és a kocsmát veszem célba, jöjjön velem, ha akar, majd meglátjuk, hazaszállítom-e hajnalban, az rengeteg mindentől függ. Felteszem rá a bukósisakomat,

végigpörgetem magamban az ideális útvonalat, merre lesz a legrövidebb, a vörös átölel, elhelyezi a tapsicipőit, indulunk.

Nincs szabály erre. Nem szokás kiadni a számot, de van, amikor mégis, látod, most is, vagy mondjuk, ha nehéz megtalálni egy címet, mondom
22 neki, mert rákérdez, hogyhogy ilyen simán hozzájutott a mobilszámomhoz. *Egyszerűbb a diszpécsernek, mint közvetíteni, próbálj meg kiigazodni a Bártfai utcában, kanyarog összevissza, franc tudja, melyik házzám merre van,* mintha másodszor mondanám el ezt, ismerősnek tűnnek a saját szavaim, veled beszélhettem meg nemrég ugyanezt, úgy rémlik, most meg vele próbálok diskurálni, fogalma sincs, merre van a Bártfai utca, bár sokszor hallott már róla, valamiért érdeklí, *Kelenföldön,* felelem neki, mert megkérdezi. *Hogy hívnak egyébként?,* mondja a nevét, másodszorra értem csak meg, viszonylag gyorsan megyünk, elég nehéz meghallani egymást, az is kérdés, ő mennyit fogott az előző válaszból. Tímeának hívják, másra számítottam, nem passzol a név a fejéhez, visszakérdez, most vagy egész névvel mutatok be, vagy azt mondom, Tóni vagyok, *Anti vagyok,* nem szól semmit, mögöttem van, nem látom, mosolyog-e, de biztos vagyok benne.

Egyelőre nem beszélünk többet, emésztgeti, hogy egy Anti mögött ül, biztos már a Tóni nevet is ízelgeti, idő kell ennek feldolgozásához, egyenletesen haladok, totálisan kihalt a Kőrösi Csoma Sándor út, öleli a derekamat, nincs ebben erotikus töltet, csak kapaszkodik, gyorsítok, próbálok sietni, pedig ráérünk és jól is esik, ahogy simul hozzám, időnként a hátamhoz érinti a fejét, viccesen lefejelget, játszik, mintha a barátnőm lenne, lehet, hogy az, nem világos, minek minősül a viszonyunk, majd ha megállunk, elmesélem neki, hogy Emesével kétszer is találkoztam az este folyamán, majd a kocsmában elmondom neki, hogy először éppen ott, *figyelj,* hajol ebben a pillanatban a fülemhez, *engem se viszel el a Vidámparkba?*

Ezek szerint konzultáltak, mióta eljöttem tőle, gondolhattam volna, megbeszéltek ők már engem, az angyalaimat, a whiskylopást, a szerelmeskedést, talán a temetőről is tud a szőke, folytathattak egy nevetgélős telefonbeszélgetést, hirtelen kedvem támad a Vidámpark felkereséséhez, de baromság, ha be is szöknénk, semmi nem működne, akkor meg mi értelme, ráadásul biztos fegyveres őrség vigyáz az értékes játékokra, ott mindent jobban kell őrizni, mint a halottak birodalmában. Ezzel együtt mi történhet, le csak nem lőnek, Szelimet is megúsztam, pedig először marcona volt a feje, kattog az agyam, mit csináljak, hirtelen döntök, ahogy szoktam, a Kőbányai úton vagyunk már, ez jó, mindjárt a nagy kereszteződés jön, balra Könyves Kálmán körútnak hívják, jobbra talán már Hungáriának, ez nem biztos, csak az, hogy az lesz a jó irány, ráfordulok, irány a Városliget.

Az én nagy szerelmem vidéki lány volt. Nem olyan, mint ez a vörös mögöttem, erről üvölt, hogy budapesti, érződik a stílusán a nagyvárosiság, még

akkor is, ha történetesen Rákoskeresztúron él, ami nem logikus, nem illik a képbe, ahogy a neve se, ez a rész, a tizenhetedik kerület, vidéknek számít a fővároson belül, legalábbis számomra. Bár nyilván könnyedén oldja meg a lány a centrumtól való távolságból fakadó problémákat, sokat taxizhat, törzsutas lehet, alapvetően Budára képzelném őt inkább, vagy 23 arra valamire, ahol a barátnője lakik. Azt semmiképpen nem gondolom, hogy falun nőtt fel, vagy hogy nem ismer minden romkocsmát, nem úgy, mint az én szegény szerelmem, ő mindig olyan volt, mintha eltévedt volna a nagy szemével ebben a hatalmas városban. Voltak különös szavai. Már a Margitszigeten, azon a csókolózós másnapon meglepett néhány érdekes kifejezéssel, azokért külön szerettem.

Az első sokk akkor ért, amikor le akartam ülni vele a földre a Szabadtéri Színpad közelében, azt mondta, vigyázzunk, a fű bele fog törni a nadrágunkba. Elmondattam vele háromszor, elmagyaráztattam, mert lassan értettem meg, mire gondol, akkor még nem puszhattam össze érte, nem tartottunk ott, csak kifelé menet a bejárásnál; nedves lesz a ruha, zöld lesz, ha a fű nedve belemegy, ezt jelenti, beletörik, így mondják ott, ahol felnőtt, nem csodálkozott az értetlenkedésemen, tapasztalt hasonló reakciókat nemegyszer, azt mondta, több kapcsolata tönkrement már, amikor meg akarta magyarázni a sok furcsa kifejezést, később megismertetett azokkal is.

Még aznap, nem sokkal a beletörős fű után, a földön ülve a buszjegyeit kezdte keresgélni, nem találta, *ki kell kotoznom a zsebeimmet*, mondta. Másnap összeismerkedtem a bizsíróka szóval, ez cirógatást jelentett, akkor már bizsírókázott, sebesen haladtunk előre a szerelemben. Ha vittünk valamit valahová, az hurbicálás volt. Feküdtünk az ágyán, mutatta az ablakát, *mázgás maradt*, sóhajtotta, pedig lemosta délelőtt. Én csak valami csíkot láttam rajta. Volt, hogy kérte, várjak, mindjárt jön, csak felcsurkázza a haját, copfot csinált magának, ezt jelentette a csurkázás, a lábos kaszroj volt, a létra lábtó, a padlás pad, élveztem, nagy öleléseket kapott ezekért. Mesélt a vidéki házukról, a verécéről, ahol üldögélni szeretett kislányként, a veréce még nem a kert, de már nem az udvar, próbáltam elképzelni, mire gondolhat. Gyerekként kipányvázta a tehenet, mielőtt begórta a tengerit a góréba. Ettől kész voltam, gyorsan, magától, fordította le nekem, mert látta a fejemet. A tehen nyakára láncot kötnek, és rögzítik a végét, ez a pányvázás, így nem tudja az állat összejáráskalni a vetemé-nyest, ez történt, ő meg bedobálta a kukoricát a tárolóba. Időnként arrébb kellett toszítania a tehenet. Toszítania. Innen jutott el Budapestig, Klímtig, a színek téveszthetetlen ismeretéig, meg hozzám, imádtam, de harmadszor már nem akartam házasságot kötni. Volt még valami, amit szerettem. Azt mondta: *gyors összepakolok és megyek*. Vagy hogy: *gyors kitakarítok*

*és indulok. Nézett hozzá a nagy, tiszta, naiv, becsületes szemeivel, nem lát-
tam azóta se olyanokat. Aztán elbasztam az egészet, nem tudom, mi van vele.
Ő volt a szerelmem.*

Itt a Városliget, mindjárt megérkezünk, a vörös most veszi
24 észre, mi történik, a Vidámparkhoz hoztam őt, tetszik neki, elégedet-
ten klattog a nyelvével, ahogy az ágyában tette nemrég, aztán azt hal-
lom: *fű*, ez is elhangzott nála, kétszer, úgy emlékszem.

ImaFőd

– orrod hangján titkon sugdozva –

Zemlényi Attila 25

Szemérmertes AnyafődIsten!
Nyers malaszt, porhanyó Anya!
Fogadjál be engem uruszágodba!
Éjfelete zsírhusodba, gyerkőcként.
Mert tied a setét, májas uruszág,
a jómeleg, megtartó hatalom,
és a csöndes, mocorgó dicsőség.
Izzadj meg, dagadj meg, nyíljál meg
nekem anyátlan, gyámoltalannak!
Had bújjak bé beléd a felszíni
céda világtól. Engedjél. Hát így!

A VAKONDEMBER

Az első ékelést, ahogy a felnőtt gyerkőc gyürkőzik,
nehogy zokon vegye tőled a Főd orcája.
Merülj a belső zsírjába, ússzál gyerkőcként.
Le a mély vakfődbe vagy fel az édes gyökeresbe,
lótücskös, gilisztásba, pajoros pagonyba,
hótbiztos. A nyers Anyafőd jó étked,
gyerkőcként csecseled, jól tart veled.
Hogy erős legyél, legyen ékelőerőd, gyűrőerőd, porhanyóerőd.
Elsőbben a vakondokvért szerettem,
bőséges erő van a testvérből, de csakis akkor,
ha apránként csócsálsz magadba,
nem úgy, mint a céda felszínt.
Jófajta omlasztással túrtam össze az odvaikat,
anyásan csámcsálva kicsi gyerkőceiket,
mert szoros barátságba léptem mindenkivel,
ki az én úszó fekete testem titkon táplálja,
de legfőképpen a vakondokkal, kik segítettek
elválni a felszíni céda világtól, nagyon is.
Nehogy megleljenek azok a ürge mocsadékok,
titokban ormányoltam, mint egy bélgép.
Úsztam-kúsztam borzas szántók alatt,
az erdők alatt jámboran orrkagylózva.

Arra gyúrtem magam, amerre májas porhanyót szimatoltam.
 Toltam-vontam a barna zsírban magam,
 brummogott, bugyogott körülöttem a hájas
 Mamaföd, a ráncos Nagymamaföd, hát így.
 Mély-messze a kétlábú, céda mocsadékoktól,
 akikből bűz szivárgott és csöpdösött le a lukakon.
 Égette a szőrömet, dörzsölte a szívkgylómat.
 Ha úszás közben beleszántottam egy céda maradványaiba,
 napokig zsigeri bőgés zúzta az ormányomat,
 szűkölttem csókdosva a gennyező hantokat,
 és mind mélyebbre és mélyebbre dörgöltem magam,
 bár óvattal ékeltem, rozstarlósan, hát hogyne.

Megértettem a Föd velejét, agyam legvelejével,
 idegeim örök danászó dúcával,
 zsigeri imanyögéssel köszöntem meg a Föd engedékenységét,
 bévonyítottam a morzsalékos bűnrészegségtől,
 sírdogáltam az Áldott Anyaföld zsírhúsában,
 megalapítottam forró rejteketem, sok kicsiny odvamat.
 Az időkig élnek így, a Nyersesség végezetéig,

Csakhogy félek, megnyílik az Föd, behatolnak a cédák.
 Csakhogy a kétlábú mocsadékok galád, döngő lépteit gyötörték,
 aprították, zsigerelték az orrkagylómat, földlelkemet, nagyon.is

Ásóval-kapával jönnek a cédák,
 ásóval-kapával jönnek a cédák, hát úgy.
 Kiekézik kicsiny odvainkat, beomlasztják,
 zsigeri, húsos kicsiny fészkeinket.
 De én túlormányolom a cédaészen,
 a Mamaföd halhatatlanná, láthatatlanná tesz
 a Mamazsír erősen beken engemet a jámbort.
 Hát hogyne. Átgyűröm magam a cédaészen,
 Átékelem a cédavilágon. De nagyon is
 nyüzsgönek, kitarlón és ragadósan, hát persze.

THOMAS BERNHARD KÁVÉHÁZ

*Izsó Zitának**„a jelen – az nem itt”
(Tandori Dezső)*

nap süti a hátad, a halállíra elmozdítására tett kísérletek előkészítik a szerelmi versek középpontba állítását, a Bécsbe tartó buszon, a távolodásban kialakul a közeledésre emlékeztető mozdulat, ami valahol valóban az örök tartományában él. a csuklód, az a hajlékony, fehér, a bőrod, a szád, a nyelved, mint amikor a sötét szavakat világosra cserélem. itthon szőnyegek, képek a falakon, nézel rám a bécsi kávéház megvilágított asztala mellől, a Stephansdomtól néhány utcával arrébb, ott, ahol Bernhard üldögél egy másik képben, utóbbi fél év se, előbbi talán több mint ötven, amennyiben hozzáilleszhető a szerelmi líra, mint a megnevezhetőség alkalmi, szóval csak ülsz abban a fényképen létező kávéházban, szép vagy és németül beszélsz, nehezebb lenne a fénykép nélkül sétálnom a lakásban, azt hiszem, mint a postai levelek, ez a fénykép is elvezet vagy megérkezik valahová, az osztrák ég, a megvilágított hátad, hajlékony és könnyű, akárha lefújnam valamiről egy mozdulattal a nehézséget, mintha végleg eltakarítanám, a fényképről néz, világít a hátad.

BŰN

*„suhogása vagyunk, mint öngyöttrésélvezői,
Kosztolányit mondogatok, 'mely a hideget előzi'”
(Tandori Dezső)*

28

a kimondható, levegőtlen örök bűn,
legyen olyan, mint első lépés a hóban,
ne takarjon ki és ne takarjam el,
kimondható legyen, levegőtlen, örök.
olyan mindig másképp, a mindig máshol,
Bécsbe is velünk jön és Krakkóba is,
fekszik velünk az ágyban, elkísér
a mosdóba, áll velem a megállóban,
ül az asztalnál, verset ír, könyvet olvas,
a templomban neki adom az aprót, érte
sétálok le bizonytalanul a lépcsőn, anyám
anyja ő és az utánam következő anyja is,
de legyen feloldozható, ne csak elkövethető,
legyen megbocsátható, ne csak megbocsáthatatlan.

UTOLJÁRA

*„Semmi dráma. Csak hőemelkedés.”
(Nemes Nagy Ágnes)*

te meghaltál, én fájlaltam a gyomrom.
meghalni túl korán, meghalni idejében,
a talánok ideje van, a temetés után
ebédelni mentem. a gyomor is pozíciót
betölteni jött a világra. nem hagytál rám ruhát,
nem hagytál semmit, az ember többnyire
semmit nem hagy maga után. még csak az kéne,
legjobb egy utazáskor, ha a fontosat magával
viszi a nő, a férfi. ne támadj fel, kérlek,
felesleges volna. jó, hogy van olyan, amitől félni
semmi esetre nem kell. kinőtted a cselekvés
idejét, én jól laktam az ebéddel, itthon,
a temetőtől húsz percre, októberi napsütésben,
nincs több találkozás, és hát, beismerem
valahol nem is olyan nagy baj ez.

Neveltségességem, amelynek köszönhetően már azon a végzetes estén módomban állt a figyelemelterelésem áldozatául esnem, megindulva mintegy saját végzetem neveltségessé válásának útján, azon a neveltségesen végzetes, és ha megváltoztatnám sem lehetnék pontosabb, de azért mégis megcseréltem, mert piszkosul bántja a fületem a hangsúlyok szereptévesztése, tehát azon a végzetesen nevel-

Dreff János 29

ÁPRILIS

BOLONDJA*

séges estén, melynek neveltségessé válását csak a végzetessége tudta még neveltségesebbé tenni, ahogy a végzetességét is csak a neveltségessége képes még fenyegetőbben végzetessé, tehát még fenyegetőbben neveltségessé is tenni egyúttal, és amely estén a saját neveltségességem is megindult végre a végzetessé válása útján, hogy aztán már így, végzetének totális neveltségessé válásával tegyen saját figyelemelterelésem áldozatává, egy neveltségese este neveltségese áldozatává, amely este végül elhozta a tehetetlen gyűlöletemnek előbb csak a lakókörnyezetem felé irányuló végzetes, majd a gyűlölet tehetetlenségi nyomatékától sújtva rögtön, azaz neveltségesen hamar már saját magam ellen forduló bekövetkeztét, neveltségességemet tehát már akkor világosan kiolvashatóan a saját neveltségességem bizonyítékaként kellett volna számon tartanom, és nem pedig a haza végzete felett érzett szomorúságomnak a lakókörnyezetem iránt táplált tehetetlen gyűlöletébe, később pedig tehetetlen öngyűlöletbe torkolló végzetem feletti totális kétségbeesésnek. Ha már akkor módomban állt volna legalább csak a gyanú szintjén megfogalmaznom magamnak azt, hogy ami a lakókörnyezetem iránt táplált tehetetlen gyűlöletnek a haza végzete felett érzett szomorúságomon edzett pillanatokon belüli totális öngyűlöletté válását illeti, az csupán a neveltségességem egyik, talán máris legelső, és így sorrendiségének egyértelműségénél fogva máris perdöntő jelentőségű bizonyítéka, és nem pedig arra törekedtem volna ahelyett, hogy kétségbeesésemet máris totálissá, ráadásul feleségem részvétlen közreműködésével lecsillapítani szándékozáon csak még makacsabban képviselt teljességgé tegyem, mely teljesség végre teljességgel kárpótolhatott volna a tehetetlenségem tudatáért, akkor talán most nem kellene ilyen neveltségesen átadnom magam annak a belátásnak, hogy elkéstem, és ezzel a késésemmel a már amúgy is totális neveltségességemet csak még neveltségesebbé, fokozhatatlanságára máris azonnal rácáfolva talán még totálisabbá, még végzetesebbé és egyúttal persze még kétségbeejtőbbé tennem, akárcsak azon az április végi estén, amelynek köszönhetően végül módomban állt a neveltségességemről való figyelemelterelésemnek úgyszólván totális áldozatául esnem. A neveltségességemről való megbizo-

nyosodásom szándékát tehát hiába is kérem utólag számon magamon, semmi értelme már, mint ahogy már akkor sem lett volna, azon az április végi estén, de mint ahogy még azon az április elején sem volt, amikor pedig a nevetségesség a maga érzéki totalitásában vált megtapasztalható létélménnyé

30 nemcsak személyemre, de egy nemzet egészére, egy egész nemzet valamennyi lakosára nézve, ékesen bizonyítható, hogy a nevetségesség felismerése és elviselése még össznemzetileg is milyen komoly meló, hát még egyénre szabottan, hiába gyönyörködhattunk és bosszankodhattunk az Országos Választási Bizottság tagjainak nevetséges komolyságán, amellyel egy már rég lejárt szavatosságú döntésen való rágódás éppen abban a pillanatban önmaga előtt is lejáratott érvényén agyalnak a nevetségesség bábfiguráiként, miközben az ominózus választóközetekben már bizonyossággal a hajnali órákra valószínűsítették az utolsó, amúgy teljes fölöslegességét pusztán e fölöslegességének a tudatával is automatikusan heroizáló szavazópolgár sikeres és a nevetségesség határát már a túlfélről súroló, tehát a kialakult helyzetre adott abszolút komoly, ha nem mind közül is a legkomolyabb, és csakis így értve egyben a legnevetségesebbnek is minősíthető leszavazását.

Én is voksoltam azon a napon, április elején, a költészet napján, egyszer a szavazó fülkemagányában, jav: a szavazófülke magányában, elnézést, csak olyan jól hangzott, olyan, nem is tudom, olyan nevetségesen pontosan így, az elírásomnak köszönhetően, előbb persze csak nevetségességem különbejáratú fülkemagányában arról, hogy nem, nem megyek el szavazni, nem fogok beikszelni senki kedvéért sem semmilyen rubrikát, kész, befejeztem, a saját választójogommal élve csakis és kizárólag a saját szavazatom elutasítása és megtagadása mellett vagyok hajlandó voksolni, se pártra, se egyénre tehát, ne is számíts rá, mondtam feleségemnek a saját elutasításom és tagadásom mellett kampányolva a kampánycsend kellős közepén, befejeztem, elkísérlek, de befejeztem, mondtam neki, ha a választást megtagadom is, azt, hogy téged elkísérjelek választani, nem fogom megtagadni, mondtam a feleségemnek kissé már nevetségessé válva saját magam előtt is, hiszen tudható volt, hogy az elkísérés gesztusa valójában a választásra adott igenlő, tulajdonképpen a fennállóra való, ráadásul a feleségestül fennállóra való igenlő válasz, ha tehát elkísérem őt választani, én is választani fogok, ha felbuzdulok saját nagylelkűségemen, hogy elkísérem őt választani, úgy a feleségestül fennálló világrenddel való kibékülésemet máris beikszeltem magamban, ezért is volt nevetségés már az ezt megelőző napokban egy TGM-cikken való rágódás tanulságaként kötni az ebet a karóhoz, karót az ebhez, hogy rám ne is számíts, úgysem foglak elkísérni, ha egyszer mindketten tudtuk, mennyire szükségem van egy kis mozgásra, kiszellőztetni a fejem legalább egy közös séta erejéig, tehát hogy vasárnap, a költészet napján majd

együtt megyünk szavazni, ő arra, akire akar, én pedig arra, hogy még a feleségestül fennállóra sem vagyok hajlandó szavazatot pocsékolni, csakis arra, hogy a feleségemet elkísérjem szavazni, aminek a vége persze az lett, hogy a feleségemet megelőzve bújtam be a különbejáratú szavazatom fülkémagányából az egységes bemenetet biztosító szavazófülke magányába, röhejességem tudatára két x-szel leadva önkéntes és velejéig nevetséges voksomat. Ha akkor még azt hittem is, hogy ezzel az önmagamat tudatosan kijátszó trükkel máris meghaladtam nevetségességem paradigmáját, máris felszámoltam volna nevetségességem vezéreszméjét, máris kijátszottam volna e nevetségesség önszemléleti iránytűjét, képessé válva mintegy a további önszemléleti jártasságom következményeinek eltussolására, úgy ma már pontosan tudhatom, hogy ezzel a hittel nemhogy felszámoltam, nemhogy kijátszottam, nemhogy a szélrózsa minden irányába szétkergettem volna ama önszemléleti következmények prognosztizálható kínját, melyektől már akkor rettegtem tehát, és, mint végül beigazolódtott, nem véletlenül, hanem éppen ellenkezőleg, magamra fókuszáltam őket, mintegy aláírva az érvényüket, mintegy hitelesítve a létjogosultságukat, mintegy jó előre jóváhagyva jóvátehetetlen megtörténtüket és bekövetkeztüket. Ha a józanságnak legalább egy halvány reményében megkapaszkodva képessé váltam volna egy kicsit is odafigyelve megérteni, hogy nem lehetek más, mint amilyen eleve vagyok, azaz nevetséges, mint ahogy nem lehet más a feleségemhez való viszonyom sem, mint amilyenek kezdettől fogva megélem, azaz szeretetteli, úgy már akkor délelőtt bezsebelhettem volna magamnak azt a tanulságot is, hogy hát akkor a politika sem igen lehet más, hiába is hirdeti magáról, mint amilyenre a meghasonlásában kéjelgő szavazópolgár az áldását adja, azaz velejéig hazug tréfa, amit a szavazásra jogosultságtól megittasodott jóhízeműség a fennállóra áldásként kimond, mintegy aláírva ezzel a fennálló érvényét, mintegy hitelesítve a fennálló létjogosultságát, mintegy jó előre jóváhagyva a fennálló, és nem csupán a saját másságával kérkedő politikai létjogból következő majdani jóvátehetetlen mocskot és kiheverhetetlen vétkeket. Már akkor, a szavazás délelőttjén bizonyítékot szerezhettem volna arról, hogy nem lehet itt másmilyen semmi, semmilyen viszonyulás sem, mint csakis nevetséges, eleve nevetséges, legyen szó akár a magamhoz való viszonyulásról, akár a feleségemhez fűződő kezdettől fogva szeretetteli viszonyról, akár a hazám végezete felett érzett szomorúságomat illető kétségbeesésemről, amelynek köszönhetően azon a végzetes estén, akárcsak a költészet napi előjátéknak is tekinthető éjszakán hajszálpontosan ugyanúgy módomban állt a figyelemelterelésem áldozatául esnem, megindulva mintegy saját végzetem végzetes nevetségessé válásának útján.

A költészet napja még soha olyan nagyszabásúan neveléses nem volt, mint akkor, az első forduló nevezetes napján, amikor az egyes szavazó-körök előtt kigyózó sorokról már kora délután értesülni lehetett, soha olyan nevelésesen nagyszabású, mint amikor az erről való tudomásulvé-

32 telnek előbb csak az igénye, később a szándéka, késő estére pedig már a pusztá képességéről való megbizonyosodás lehetősége is egyre csak várattott magára, és ezzel egyidőben, az így vagy úgy, de mégiscsak a fennállóra szavazó és a fennálló fennállásának éppen fennállását a tényleges fennállás, méghozzá a szavazati arányokban nyomon követhető fennállásának éppenhogyanjait a tévében vagy az interneten nyomon követni szándékozó valamennyi választópolgár előtt világossá kellett váljon, de legalábbis kifürkészhetően megsejthetővé ama harci helyzet fennállásának valósága, hogyha valami igazán jót akarunk magunknak még aznap estére, akkor kénytelenek leszünk beletörődve tudomásul venni, már ha volna bennünk némi kreatív fogékonyság a költészet napjának valósága és saját életünk megélhető képtelenségérzete avagy megélhetetlen állampolgári képességei iránt, hogy tudniillik mintha éppen az lenne itt a bibi, mélyen tisztelt törzsközönsége a fennállónak, hogyis azért nem tetszünk tudni már órák óta, hogy s mint ityeg a fityeg, mert ama híres fennállónk most éppenséggel nem áll fenn, lehet szörnyülködni meg elhűlni rajt, de nem álldigál fennen, legfeljebb nekünk állhat csak feljebb, hogy nem áll fenn, és most már tehetünk össznépileg bármit, bármi irtózatos nevelésességet a történetünkben, de ilyen mázlit, mint hogy pont a költészet napján ne álljon fenn a fennálló, ilyen bajosan baszhatunk még egyszer össze magunknak a világtörténelemben, mert ennyire hülyék, mint amilyenek most vagyunk, hogy nem látunk a szemüinktől, még egyszer nem lehetünk már, mert ennek egyszerűen statisztikailag kizárt a valószínűsége, azért. Ez a felismerésem aznap este, mint ahogy a két héttel későbbi mindent, azaz végeredményben már semmit sem eldönteni hivatott második forduló estéjén sem állt még természetesen a rendelkezésemre, akkor még nem jutottam el ugyanis az önszemléletnek arra a magaslati gócpontjára, a világmegvetésnek arra a sziklaszirtjére, a bárminemű társas kapcsolat bohózatának arra a vastapssal honorált csúcspoénjáig, ahonnan beláthattam, ahonnan akár csak megsejthettem volna is, hogy itt kezdettől, azaz a költészet napjától datálhatóan valójában mindvégig csupán a fennállónak a leszerepléséről lesz nagyban szó, hogy itt semmi másra nem fut ki a történet, mint erre a zuhanásra, illetve arra, hogy e zuhanás közben a fennállóhoz való saját kétségbeesett ragaszkodásommal, majd egyre kétségbeesettebb megkapaszkodhatnékomban hogyan jutok menet közben még ráadásul önmagammal is, a saját valóságommal tehát, dűlőre, s ennek szorgalmazása folytán hogyan, mi úton-módon s milyen apropókból kifolyólag kell elterelnem majd a saját figyelmemet a saját fennállásom valóságáról,

amely ugyancsak zuhanásnak indult, hogy aztán éppen e zuhanás optikáján át tűnjenek úgy a dolgok, hogy akkor itt mintha tényleg a lakókörnyezetem iránt táplált tehetetlen gyűlöletemről, mint ahogy a haza végzete felett érzett szomorúságomon edzett pillanatokon belüli totális öngyűlöletté fajulásról lenne hasonlóképpen szó, nem pedig arról, hogy csupán a saját végzetem nevetségessé válásáról próbálom ezzel elterelni a saját figyelmemet. Saját fennállásom valósága kezdettől fogva a nevetségességgel volt eljegyezve, már az indulás pillanatában a nevetségesség termékenyítette meg, hogy aztán végül az erre való eszmélés passiójában adjak számot saját fennállásom nevetségességének valóságáról, valóságosságának nevetségességéről, erről volt akkor is szó, semmi másról, most is erről van szó. Az alászállásról van szó, a pokol bugyraiba való zuhanásról, melyről még ma is csak óvatosan merem, ám annál határozottabban, állítani, hogy azok bizony nem másféle pokolnak voltak a bugyrai, mint bizony annak az egyetlen pokolnak, melyről Füst Milán is ír *A feleségem története* előszavában, a szürke pokol legmélyének a bugyrairól, a bugyrokat persze már én teszem hozzá, tehetem, bugyor, bugyrok, most ettől miért lenne automatikusan szentimentálisabb a pusztá megnevezés őszintesége?

Ha már itt tartunk, akkor nem hagyhatom szó nélkül azt a felismerésemet sem, hogy a feleségem története is csak ugyanannak a sodró, sodródó öntudatlanságnak lett a tükre, amely a nevetségesség első, mindig lavinaszerűen magabiztos színrelépésének árjával vonul le a tudat partvonalán, és amely tükör aztán majd csak saját kérdésességének torkolatába érve csodálkozhat végre el önmagán, saját foncsora túlsminkelt grimaszában ráébredve a látvány gyötrelmes tanulságára, arra, hogy maga is csak uszadék volt csupán, lom, egy terebélyes, roncs gát, amely a feltartóztathatatlan nevetségesség hömpölygő leheletével szívta magába az örület ígérését e próza nevetséges végkifejletéig attól a végzetesen nevetséges éjszakától kezdődően, amikor is feleségem részvétlen közreműködésével egyáltalán nem kiségtve, sokkal inkább még kétségbeejtőbb tehetetlenségembe zuhanva megfogadtam egyszer és mindenkorra, nevetségességemtől sújtott önérzetem összes kimarjult kínjaitól telten, hogy

* Fejezet a *Gyámoltalanság* című készülő regényből.

Szólok hozzá, rám se hederít. Grimaszokat vágok, mutogatom, amit szeretnék, semmi. Éjből érkező, szenes tekintet; a távollevők méltóságával vakul a semmibe. A száj helyén groteszk, feneketlen űr: üvöltés fészke vagy egy fennakadt

34 Turczi István

'WIR SIND NICHT EINIG'

[Gaál József Gnóm című

festménye mögé]

nevetésé, nem tudom. Lélegzete nem ajtó, amin csak úgy beléphetek. Valami bianco-végszót tart foglyaként az arc fonákja. Egykedvű gomolygás és hallgatásüledék. Arra jár, amerre senki. Abban a világban, amit benépesít magával, nincsenek nevek, se múlt, se

jövő. A szerafinok elméjén hamarabb hatol át a fény. Nincs honnan érteni a test törekvését. Kicsit még maradjon minden a rossz helyén, aztán úgyis el. Talán arra készül, hogy visszavegye, amit meg sem kapott. De már az is mindegy, ahogy tárul a mély, annyira mindegy. A falnak ütődő fej nem ver több zajt, mint a teljes erőből tengerbe dobott kavics.

CSONT ÉS BŐR

vértócsa az utca

csontig kitakarva
fekszik ott a bárány
csontig kitakarta
a hús-hagyó bálvány

bőrig betakarva
alszom itt az ágyon
bőrig betakart a
vak-virrasztó álom

látom a halálom

csontom porba hullva
fekszem kint az utcán
báránybőrbe bújva
farkas viczorog rám

három sötét napja
alszol bent az ágyon
ordas sír a holdra
bárányom bárányom

emlékezz emlékezz

a holtra

36 Dobszay Balázs

rómeó megmérgezi magát

1.

álarc van rajtam

tettetés
valaki mondta hogy színház
az egész

szerelem
semmi más

2.

mégis:
felnyílt seb ez a lány
ajkai csönd és hang között

de a szűz némaság
kivár

3.

álmom tőr a kezemben
álmom hatol a nőbe
azt küldöm előre
mint sírrablót
halálra váltan
halálra készen

álmom méreg
kiinni élek

árnyék vagyok délben

DEMI-SEC

Levethetetlen szárazság,
nyakkendőbe fulladt lélegzetvétel:
tüdőmet eltölti a rám záródó tér fülledtsége.
Jó lenne támaszkodni, székre, falhoz,
csak ne a saját lábamon kelljen megállnom.
Nem mintha fáradt lennék,
(mibe fáradnék bele a délelőtti napsütötte tisztásain)
bőröm alatt ott lappang a nyüzsgés,
de öltönyömből még ki-kicsüngenek
az elvesztett fonalak.

Este elértünk a civilizáció határáig,
ahol a kinyíló éjszakába
még becsempésztünk egy falatka napfelkeltét
és fejünk felett egy fekvőnyolcast
írt le egy szédült denevér.
Reggel pedig tiszta, fehér ruhába bújt
a kevésbé tiszta, önlángján égetett test.

Gyónás helyett, az utolsó vasárnapok egyikén,
íme, még megmosom arcomat a beszüremelő fényben
és elbúcsúzóok.

REGRESSZIÓ

*Akkor szerencsére cipőt vettem fel
 és nem könnyű, nyitott szandált.
 A folyosón még elkísért a kávéfőzés gondolata,
 tudván, hogy friss könnyedségem
 a napszakkal együtt múlandó,
 de a lépcsők,
 amint megkezdett mozdulatom lépéssé fogant,
 feltartóztathatatlanul egyre távolabbra húztak,
 fokról fokra, szintről szintre.
 A reggel az egész éjszaka
 szünni nem akaró eső előtt
 a diákotthon falai közé bújt
 és ott kezdett el szárba szökni:
 fejünk fölé emelte halogén-korongját.
 Én pedig ugyanezt negatívban,
 levélről levélre és aztán ki a kapun,
 vissza az álom és ébrenlét közt húzódo,
 tajtékzó, megáradt holtsávba.*

Tudattalan emlékkép, ismétlődő álom.
 Vizes hajjal ébredek, mintha kint jártam volna
 vagy legbelül.

Az új, modern korkövetelményeknek megfelelő, sikerközpontú irodalomtanítás előtt nagy feladatok állnak. Legalapvetőbb kihívás a tankönyvek teljes átdolgozása. Bár e sorok írójának véleménye szerint célszerűbb lenne ezt a

tantárgyat megszüntetni, s helyette Dale Carnegie sikerkursusát bevezetni az alaptantervbe, de a hagyományos felfogás képviselőinek ellenállása miatt egyelőre erre még nem érett meg az idő. Így a gyakorlati szempontok érvényesítésére kell törekednünk. Céltudatos, versenyképes és az életben minden körülmények között sikeres állampolgárok kinevelése a célkitűzésünk. Ennek érdekében be kell mutatnunk, milyen

40 Paládi Zsolt-Bánosi György

BEVEZETŐ

GONDOLATOK AZ ÚJ, SIKERKÖZPONTÚ (PROGRESSZÍV) IRODALOMTANÍTÁS ELMÉLETI MEGALAPOZÁSÁHOZ

veszélyes a lúzer magatartás. Fel kell hívni a figyelmet arra, hogy az olyan hisztérikus személyiségeknek, mint Antigoné, aki vásárra viszi a bőrét, nincs feltétlenül igaza. Kreon egy racionálisan és pragmatikusan gondolkodó politikus, és meg kell értetni, hogy életszerű érvei értékesebbek egy temetési hercehurcánál.

A diákok visszajelzéseit is be kell építenünk terveinkbe. Egy mai fiatal nem tarthat példaképnek egy olyan embert, mint József Attila, aki oktalan indulatból otthagya az egyetemet. Nyelvtudása ellenére sohasem törekedett arra, hogy megtartsa a munkahelyét. Mások nőit zaklatta és zavargó politikai mozgalmakban vett részt. Deviáns magatartásával kivívta a társadalom rosszállását. Néhány olyan észrevétel is felmerült, miszerint ő testesíti meg a tökéletes lúzert. A tanulók egy része ugyancsak kétségbe vonta olyan alkotók tantervi dominanciáját, akiket alkoholizmusuk, kábítószer-fogyasztásuk vagy elfogadhatatlan szexuális viselkedésük miatt jogos kritika érhet. Nem állítható példaképképként eléjük Vajda János, akit minden nyilvános házból kiltottak mértéktelen szexuális étvágya miatt. De Juhász Gyula

sem, aki zaklatásával halálba kergetett egy korabeli celebet, Sárvári Annát. Más alkotók esetében is fel kell hívni a növendékek figyelmét arra, hogy bizonyos szokásaik miatt tolerálhatatlanok. Gondolunk itt a nagyívó Adyra, a komoly polgárokat gyerekes tréfákkal magbotránkoztató Karinthyra és Kosztolányira, a kíméletlen, nőcsábász Balassira. Ehelyett érdeme- 41
sebb beszélni azokról a művészekről, akiknek hírneve Amerikáig is eljutott, mint például Molnár Ferenc.

Át kell értékelni bizonyos szüzséket, hogy a jövő nemzedékeknek előremutató instrukciókkal tudjunk szolgálni. Fel kell hívnunk a figyelmet arra, hogy Odüsszeusz utolsó utazása a Dante Poklában inkább az öregkori szenilitás jelének tekinthető, mintsem az emberi tudásvágy megnyilvánulásának. A Rómeó és Júlia-sztoriban a Capulet család szempontjait is figyelembe kell venni, érthető, hogy lányukat nem akarják egy deviáns társaság tagjához adni. Candide és Pangloss vitájában sem feltétlenül a naív fiatalnak van igaza. Nem zúgolódní kell a sors ellen, hanem lehetőség szerint változtatni rajta, és mindenkor örülni annak, ami megadatott. Kritikával kell illetni Dosztojevszkijt is, aki regényeiben nevetséges módon túlzásba viszi az elmekórtani esetek szerepeltetését. Nem szükséges, hogy a fiatalok túl korán megismerjék a patológias jelenségeket, hacsak nem kifejezetten ilyen pályára készülnek.

Át kell értelmezni Tolsztoj, az idealista gróf műveit, ki kell emelni, hogy a *Háború és béke*ben a hadtörténeti leírások a legfontosabbak. Tolsztoj más műveit is revízió alá kell venni, hisz maga sem gondolhatta komolyan, hogy vissza lehet térni a paraszti közösséghez. A negatív életszemléletet propagáló írókkal, költőkkel kapcsolatban – mint például Reviczky Gyula, Tóth Árpád, Juhász Gyula – rá kell mutatni, mennyire élehetetlenek voltak, ebből ered önsajnálatus és állandó panaszkodásuk. Olyan írókra kell irányítani a figyelmet, akik gyakorlati tanácsokat tudnak adni az életvezetésben. Mint például Umberto Eco, aki megtanítja a szakdolgozatírás korrekt szabályait. Ide sorolható még Dan Brown, aki remekül tudja összegyúrni a misztikumot a krimi elemeivel, vagy Vámos Miklós, aki nagyszerű tóksókat vezetett.

Néhány példa a korszerű, sikerközpontú irodalomtanítás illusztrálására

I. számú példa

42 Shakespeare *Hamlet* című tragédiájának korszerű értelmezése

Mindenekelőtt arra kell felhívni a tanulók figyelmét, hogy a műben történelmi pontatlanságok találhatók, így történelmi forrásként való használatra alkalmatlan. Hamlet magatartásának indokait egyértelművé kell tennünk. El kell oszlatni azt a romantikus felfogást, hogy a főhős meg nem értett zseni. A dán királyfi nagyon is hétköznapi ember, az átlagnál sérülékenyebb lelkialkattal. Esetében patológikus vonásokra is gyanakodhatunk, amikor bizonyos éjszakai jelenségek kórosan beindítják a fantáziáját. Semmiféle bizonyíték nincs arra, hogy valóban apja szelleme jelent meg neki. Az is lehet, hogy a képzelete játszott vele, vagy valamilyen szer hatására hallucinált.

Ha alaposan belegondolunk, Hamletnek nem sok oka lehetett panaszra. A trón várományosaként egyaránt igényt tarthatott egy szép lány szerelmére és egy gazdaságilag fejlett országra. Még egyetemi oktatást is biztosítottak számára, ami a korban ritkaságszámba ment. Elpazarolta lehetőségeit, mert nem tudta legyőzni beteges Oedipus-komplexusát, képtelen volt elfogadni, hogy megöveggyült édesanyja egy kis boldogságra vágyik, inkább hamisan vádaskodott vele szemben mindig nagylelkű bátyja ellen. Sőt még ennél is többre vetemedett, egy derék, dolgozó hivatalnokot meggyilkolt, ahelyett, hogy kötelességtudatát honorálta volna. Nyilván kisebbségi érzése ragadtatta erre a gaztetre, hiszen tisztában volt azzal, ő nem képes olyan kitartó munkavégzésre, mint áldozata. Talán még ennél is gátlástalanabban viselkedett Ophéliával, aki fenntartások nélkül elfogadta őt. A lánnyal szembeni hisztérikus viselkedése férfihoz méltatlan. Éretlen személyiségéről tanúskodik hamis kiválasztottság-tudata. A történelem számtalan bizonyítékot szolgáltatott arra, hogy az ilyen figurák zavarok, robbanékony magatartásukkal rengeteg bajt okoznak a társadalom békés többségének.

Súlyos depresszióra utal Hamlet állandóan tépelődő lelkiállapota. A halálról szóló ismétlődő töprengéseivel destruktív érzéseket kelt az ifjúságban. Semmiképp sem állíthatjuk őt pozitív alakként a fiatalság elé, inkább azt kell megértetnünk, hogy Shakespeare személyében egy korabeli lúzeret kívánt bemutatni. Talán valamelyik sikertelen színésztársáról mintázta. A szatírnak szánt alkotáson, és a fura főhősön a közönség valószínűleg jókat derült, de az is elképzelhető, hogy szármalmas vergődésével a nézőket arra figyelmeztette, a cselekvő magatartás hiányának milyen veszélyei lehetnek.

Hamlet végül utolsó szavaival önmagát leplezi le. Elárulja, hogy képtelen szembenézni azokkal a rettenetes bűntényekkel, amiket elkövetett. („A többi néma csend.”)

Az ember tragédiájának korszerű értelmezése

A szerző címadásánál rögtön felvetődik egy komoly probléma. Tiszteletben kell tartanunk a klasszikus szerző szándékát, de szerintünk jobban illett volna a műre „A vesztes tragédiája” elnevezés. Senki sem hiheti, hogy mert a címszereplő szerencsétlen flótás, ezért minden ember az. Rá kell mutatnunk, hogy a cím félrevezető, pesszimista gondolatokra ragadtathatja a tanulókat.

Milyen is ez az antihős? Már a kezdetekkor a tilalom ellenére szakít a Tudás fájáról. Éva biztatására teszi ezt, mivel képtelen megmutatni, ki a férfi a háznál. Az igazi férfinak biztonságot kell teremtenie és irányt kell mutatnia a nőknek. Fáraóként egy csinos rabszolgalány teljesen leveszi a lábáról. Miltiádészként nem igazodik ki a politika játékszabályaiban, ez okozza vesztét. A római színben annyira elővigyázatlan, hogy pestisjárvány idején meglátogat egy örömtanyát. A bizánci jelenetben kísérletet sem tesz arra, hogy egy idegen kultúra törvényszerűségeit megértse. A prágai udvarban mutatkozik meg igazi egyénisége. Felesége megcsalja és nevetségessé teszi. Csillagászati tudománya semmit sem ér, horoszkópokat készít az akkori gazdagok szórakoztatására. Ezután borzasztó zagyva álmodást lát: a francia forradalomban természetesen a vesztes szerepe jut neki. Nagyképűen ki nyilatkoztat, ám ő is a guillotín alá kerül. Londonban válik világossá, mennyire nem érti a versenyen alapuló kapitalizmus törvényeit. Irigykedik a sikeres emberekre, mivel nincs benne elég vállalkozó szellem és kockázatvállalási hajlam. (Talán még angolul sem tud...) A falanszterben tűnik ki tökéletes alkalmatlansága a modern életre. Azokkal a deviáns alakokkal ért egyet, akik fantaszta gondolkodásuk miatt a legnyomorúságosabb helyzetbe jutnak. S ha mindez nem volna elég, az eszkimó jelenetből kiderül, hogy egy primitív természeti ember is jobban megállja a helyét a világ megváltozott körülményei közt, mint ő. Az eszkimó legalább képes a túlélésért küzdeni, ellentétben élhetetlen főhősünkkel. Összefoglalóan megállapíthatjuk hát, Madách a tévútra vitt, ábrándozó, különutas vagy különckődő vesztesek elrettentő példáit gyűjtötte egybe, hogy tanulságot szolgáljanak az erőteljesebb és életképebb utókoroknak.

Uj Forrás 2011/5 – Paláti Zsolt-Bánosi György: Bevezető gondolatok az új, sikerközpontú (progreszív) irodalomtanítás elméleti megalkotásához

ANTIK HISZTÉRIA

(gloria victis)

Lelőtték. Rossz illatú virág nyílik
a lelke helyén. A becsapódás nyers
kráterébe zsugorodik a teste. Hiába
hangoznak fel lüktető himnuszok,
egy összekarcolt homlok rozsdás vízmarásai,
felzabálja mind az alkalom hullafénye,
a pálmaágakból hajtott karmikus döbbenet.

S a gyárok közt belefut majd
fáradt hurrát kiáltva a megásott gödörbe.
Esővíz mossa mind a két szemét,
s karjai között alvadt rögök maradnak.

Fölötte száll a lemeztelenített angyal,
az önmagát fenyegető emberi ártalom,
de nem ő zuhant a dermesztő űrbe.
Későn és mindhiába szögelik rá tejfehér szárnyait,
mint egy kialvatlan éjszaka után a hajnal
szemhéját, úgy fogják le itt legbelül.

Segíteni nem lehet, úgysis kikezdenek minden
lomha érvet, rendjelnek gondolják a sírt, mit
belém ástak; s a véget nem érő egyszeregyben
a sóvárgott örök békét
a revolvergolyónak
tulajdonítják.

A MÁSIK AJTÓ

45

a kőpadlót érzed áradó sós vízként
mikor beléhajolva alszol s a hűvöse
nem sárga istenekről lepergő
folyóhordalék hanem egyszerűen
egy nyálkás folt és ha kérdezik
még ott álmodban felelj vizek széles
hátán érkeztem mert nem vágyott
édes lakomára lelkem és a sötét földön
szép csendben fölkeredtem így
most itt vagyok bolyongva nemakarva

de nézd holdanyó is hazaért s mint
egy kék állatot vak növényt
egy árnyékot kifaggatott a függönyön
miképp van az hogy ez az ember
ma nem jutott beljebb miért nem
a másik oldalon miért nem ott
próbálkozott a másik ajtó talán
nyitva volt de ez az árnyék
nem fecseg csak felenged magából egy
álmos felleget amiből nem eső lesz
hanem tájkép aztán rosszkedv aztán
szardínián rozsdapermeteg és ért
majd belőle egy rosszul öltözött hogy
vacsorára bor helyett otthonról
mintha éppen megjönne inkább
elszökött és végeláthatatlan gyaloglások
jönnek borzadás
reszketés izzadás és rémület

és az eltűnt felhő helyén a mínuszlevegő
egy csatorna végére fagy
talán ez volt a cél
a víztiszta vég
fekély itt lent
a világ köldökén

„a tanítás is ipar, akárcsak az irodalom”
(Dreff János/Tóth Dezső)

46 Boldog Zoltán

HAJSZÁLNYIRA A HISZTITŐL

Dreff János/Tóth Dezső:

Az utolsó magyartanár

feljegyzései

Dreff János és Tóth Dezső közös alkotása, *Az utolsó magyartanár feljegyzései* egy személy két identitásának összeférhetlenségéből születő szövegfolym, amely egy karkai áthallásoktól sem mentes átváltozás történetét meséli el. A tanári *féreglétből* a kiutat az íróvá válás jelenté, amely nemcsak egy személyes válság megje-

lenítésének tekinthető, hanem egy szakma apokalipszisének vázolja fel. A regény így egyszerre helyzetjelentés és fikció.

Helyzetjelentés, hiszen Tóth Dezső magyartanárként végigszenvedett mindennapjait Dreff János formálja regénnyé, amely a magyar közoktatás állapotáról érkező aggasztó felmérések miatt mégsem olvasható a fantázia szülte utópisztikus bravúrként. „Majdnem beledöglöttem, hogy két tanéven át úgy kellett tenni, mintha irodalmat tanítottam volna” – hangzik a vallo-más, amely az önfeladás sokszor megpendített húrjának egyik tételmondata. Az ehhez kapcsolódó bizonyítás kitar a regény végéig, számba veszi azokat a kényszerítő erőket, amelyek miatt lehetetlen ma magyart tanítani Magyarországon. Pontosabban Tóth Dezső nem hajlandó tovább folytatni azt a játéket, amelynek keretében oktatáspolitikai érak elhittették, hogy az irodalom nem más, mint „szerzők és a hozzájuk bilincselte műcímek, vagy az a jelentés, melyet nekem [értsd: a regénybeli tanárnak – B.Z.] kellene rájuk kattintanom”.

A konfessziót csak egy hajszál választja el a hisztitől, hiszen a panasz szélsőségesen személyes, néhol naplószerű és arcpirítóan őszinte („Az egész kibaszott hét szart sem ért”). A probléma jól ismert, már-már közhelyé silányított, vissza-visszatér PISA-felmérések és uborkaszazon idején a média örök gumicsontjaként. A hangsúly így az *utolsón* lehet, amely figyelmeztetés: nincs idő késlekedni, az utolsó magyartanár utáni pillanatban vagyunk. Ebből adódóan provokatív és botrányt szomjazó kiáltás, amely egyetlen megoldásként a kivonulást említi. Ezt a rendszerkritikai olvasatot hangsúlyozza Fűzfa Balázs is az *Irodalmi Jelenben* megjelent recenziójában: „Egy olyan magyartanár – olykor dühös és tehetetlen – töprengései ezek a szövegek (másképpen

szólva: ez a szövegáradás), aki tisztában van vele, hogy amiként eddig volt, úgy nem mehet tovább az irodalomtanítás, mert különben az is elveszik hamarost, ami ma még „maradék”-ként velünk van az elmúlt évszázadok irodalmából”. Majd egyértelműen kijelenteni: nem kíván ítélni a szöveg esztétikai értéke felett.

47

A szakmailag megalapozott nyavalygás hatástalansága, az elmaradó botrány újabb haszontalan érvként szolgálhat, hogy az irodalomtörténet tanításával agyonterhelt egykori kollégáknál és az oktatáspolitikánál is süket fülekre találnak a jól irányzott mondatok. Így a regénynek egyetlen esélye van, hogy túlélje önnön, felesleges helyzetjelentését: ha fontosabb szöveggé válik a megjelenített problémánál. Ha fontosabbá válik, mint saját, tálcán kínált olvasata.

Ez pedig azért is nehézkes kísérlet, mert *Az utolsó magyartanár feljegyzései* rengeteg szöveggel próbál párbeszédbe lépni, kiszánálva a finom áthallások, a direkt utalások és a pastiche-ok összes körmönfont lehetőségét. A kezdőmondat („Ma nem mentem iskolába.”) rögtön a *Sortalanságot* idézi, míg a fejezetek helyett tanórákra tagolt regény *Kivezetés a közoktatásba* című része a *Bevezetés a szépirodalom*ba kultikus gesztusát fordítja ki: a szépirodalom kínálta lehetőséggel egy azon kívüli problémára reflektál. De ugyanígy egyértelmű kapaszkodót ad a Füst Milán-regényre utaló *A feleségem története* című 5. és az *Iskola a láthatáron* nevet kapó 6. óra is az összekacsintásra méltónak talált profi olvasónak, hiszen a szöveg végig érezteti azt a műveltségbeli fölényt, amellyel az elbeszélő az összes regénybeli vagy regényen kívüli magyartanárral szemben rendelkezik.

Az intertextusokkal való posztmodern ügyeskedésnél sokkal érdekesebb az a hang, amellyel az egyes helyzetekhez (legyenek azok a megidézett szövegek vagy tanórai szituációk) fűződő viszonyát tisztázza a narrátor. Ez a hang pedig egy fölényesen flegma tónussal dolgozik, amely egy tanárhoz és a tanórai szituációhoz mérten szándékoltan, következetesen és szélsőségesen normasértő. Így aztán Dreff János a tanári *féregléthez* egy *féregnyelvet* társít, amely lebontja a közoktatásról szóló politikailag korrekt megszólalások kliséit. Provokatív próbálkozása azonban éppen azért van irodalmilag halálra ítéelve, mert az előbbivel ellentétben a magyar próza világától mindez nem idegen. Ám a regény nem áll meg a saját lazaságát bizonygató hang határánál, hanem éppen olyan elszántsággal gyürkőzik neki az önmaguk szépségében fürdő, túlbujánzó, nyakatekert mondatoknak. Így a feljegyzések néhol a nyelvbe menekülést dokumentálják, hiszen „a tanárnak a szavakon kívül nincsenek, és nem is lehetnek cimborái”. Ez az egyetlen kapocs a tanár- és író-lét között, ez az anyag, mellyel mindkettő dolgozik.

Új Forrás 2011/5 – Boldog Zoltán: Hajszaálmira a hisztitől
Dreff János/Tóth Dezső: *Az utolsó magyartanár feljegyzései*

A *féregnyelv* azonban maga is képes átváltozni. Az egyes fejezetek remekül idomulnak a megidézett szövegek stílusához, így tudja például az öszödi beszédet hitelesen parafrázálni a végzős diákoknak szóló fiktív intelem. Emiatt válhat a Hamletet, a 24 című filmsorozatról ismert Jack

48 Bauert *Az átváltozás* című Kafka-elbeszélés szüzséje alapján össze-
mosó rész a regény egyik bravúros alfejezetévé. Csakúgy, mint egy Jancsó-film forgatókönyvéből a tanórába csöppenő Kapa és Pepe párbeszéde. A kulturális mozaikok csak halmozódnak, miközben a regényen végigvonuló Tandori-rajongás jócskán meghintve egy korántsem mellékes Pessoa-, Rejtő Jenő és Nádas Péter-kultusszal, a *Prae*-re, az *Ulysses*re, valamint az előbb említett 24-re utaló szerkezet már olyan irányba nyitja meg az értelmezéseket, amelyek akár önkényes szellemi erőfitogtatásnak tűnhetnek. Ezt erősíthetik azok az elidegenítő megoldások, melyek vizuális kihívásként állnak az olvasó előtt. Ilyennek tekinthető a nemi szervével játszó férfi fényképe, melyet rögtön a *Kalligram* főszerkesztőjének, Mészáros Sándornak a fiktív mentegetőzése követ, végül az „ondófondue laza mimikrije” zárja a sort.

A többször átváltozó *féregnyelv* a szövegszerű megoldásokon túl vizuális perverzióba hajlik, így az előbb említett intellektuális bravúr akár intermediális maszturbációnak is nevezhető. Ez a megjelölés pedig az olykor önértelmezésbe hajló részek irodalomtudományos szakkifejezésekkel megspékelt nyelvezetétől sem idegen.

Az elidegenítés és az olvasóval folytatott vizuális kísérlet mélypontjának a 18. óra TD címet viselő fejezete nevezhető, ahol a lineáris olvasással ellentétes irányban közölt szöveg nem kevés erőfeszítést kíván a befogatótól, hogy részese lehessen egy újabb, Tandorihoz kapcsolódó vallomásnak. Legbugyutább típusához pedig a bekapcsolva felejtett caps lock és a főszöveget kitakaró és ezáltal annak helyét átvevő cédulák tartoznak.

Ez a perverzió azonban a képiségtől elszakadva is többször megjelenik, például *A kolleganóm segge* című 8. órában: „A kolleganóm segge orbitális élmény. Orbitális, nem orális. Szétültetek, fiam. Nem röhög!” Ha a fenti részt poétikai kísérletként olvassuk, és a test-kérdés unásig reflektált problémakörébe próbáljuk utalni, akkor egészen lesajnáló olvasatok szülehetnek. Ha viszont a tanári létből fakadó etikai megközelítést alkalmazunk, akkor a pedagógus-kép provokatív demoralizálásának szemtanúi lehetünk. Azaz: a tanárban megmozduló nemi ösztönök először a kolléganő, később a diáklányok láttán, majd pedig a hozzájuk fűződő viszony alakulása során tartalommal tölthetik fel a *féreglét* kifejezést. Tóth Dezső, de még Dreff János sem próbál meg erkölcsi értelemben rokonszenves lenni. És talán éppen ez az őszinte gesztus teheti szimpatikussá az olvasónak, aki dr. House figurájának lenyomataként akár az egyik leghitelesebb vonását ismerheti fel

a hiszti határán táncoló kétarcú nyelvzsonglőrnek. Bár az is könnyen feltételezhető, hogy sokaknál éppen ez válhat elidegenítővé. Az olvasónak pedig döntenie kell: amorálisnak vagy immorálisnak tartja a megszólalót.

Talán az előbbiek alapján sem meglepő, hogy a szöveg nehezen tudja magát berekeszteni, és jóval túl a tartalomjegyzéken úgy ér véget, akár egy díszkiadású DVD: extrákkal. Dreff túlórázik, hiszen leszámolt Tóth Dezsővel, elszámolt a posztmodern poétika összes fogásával. Az olvasóval vajon (le)számolt-e? És ki egyáltalán az olvasó? Az ideje-sincs-magyartanár? A kívülálló értelmiségi, aki ismét bólint egyet tehetetlenül, vagy elbűvöli a valódi kérdéseket elfedő regénynyelv? Az utalások nagy részéből keveset értő diákok? Vagy éppen a kritikus, akinek feldobják a labdát, és egyetlen dolga: megítélni, hogy Dreff János íróvá avatta-e magát? A kivonulás erős, hatásos és színpadias. A lelépő (fő)hősszé emelkedik. De mi lesz a Dreff mellett egyre inkább mellék-szereplővé váló magyartanítással? Vajon képes lesz-e az átváltozásra?

Új Forrás 2011/5 – Boldog Zoltán: Hajszályhíra a hisztitől
Dreff János/Tóth Dezső: Az utolsó magyartanár feljegyzései

Lírafordulat van kiteljesedőben, amely megállapításra rezonálni is látszik a honi kritika, természetesen máshol húzva meg a határokat, másmilyen diszkurzus-kórtermeket alakítva ki, mint azt jelen sorok írója gondolja, vagy

50 Sopotnik Zoltán

ÉRZÉSEK

A HOLDBAN

Nemes Z. Márió: *Bauxit*

tenné. „Valami belement a szemembe, / és azóta ott lakik.” (*Szem*) A mai fiatal líra szeplős kisfiúja az előző generációkhoz képest, radikálisan más-ként használja az iróniát, a költői nyelv sokkal összetettebb, sűrűbb, a ha-

gyományokkal plasztikusabban bánik. Visszamegy, és újra előtérbe helyezi Adyt, Pilinszky enigmatikusnak kikiáltott kései verseit, beemeli a méltatlanul félre söpört Sziveri Jánost, Domonkos Istvánt, átgondolja a korai Tandori és Oravecz líráját.

A *Bauxit* szerzője az egyik legerőteljesebb hangú reprezentánsa eme poétikai átrendezősének. Ennyire eltérő, egyéni és különbözőni akaró lírát még Pollágh Péter tud felmutatni a pillanatról pillanatra formálódó mezőnyből. Éppen ezért érdekes, de talán nem meglepő, hogy beszivárognak, és végig jelen vannak a Pollágh-lenyomatok a könyvben, legerősebben talán a kötet indító *Falra fest* című opuszban: „Fejében fájó vér van. / Ha megy az utcán, mindenki szagolja.”, vagy: „Díszmenete terápia/ és udvarlás. Gyűlölni fogod, mert ő a forma.” De idecítálhatjuk még a *Bordalány* kezdősorait: „*Ugyanaz a lány / hagy nyomot mindenben.*” Vagy éppen az *Elbocsátó, szép* című Pollágh-vers utolsó sorainak kifordítását: a „mindegygyé tettelek, / nem mássá” így alakul át: „Mássá tett a többi, de mind- / egy” tükörolvasatává.

A *Bauxit* szövegei a babonák, mágikus, vallási hiedelmek világából nőnek ki, és alakítják dialógusukat az ősi, és az európai keresztény hagyománnyal, majd rámutatnak az ezek által generált szorongásra. A kötet terepe a versek nagy részében nem véletlenül a (belső) falu, egy „elzárt” (mihez képest) kisközösség dekonstruktív világa, ahol a mindent megmozgató szorongás az emberi alap, ahol furcsa, zavartnak tűnő belső monológok lépnek le a racionalitás ösvényéről, majd pillanatokra vissza. Mintha létezne egy másik, párhuzamos világ, amolyan mérgező univerzum. Amíg Kierkegaard bibliai szövegek által próbálja megérteni a szorongást, jelen kötetben a biológiai, antropológiai nézőpont áll fókuszban. A mindezekből egyenesen következő pszichoanalitikus megközelítés a kötet minden versére, sőt Nemes Z. egész költészetére jellemző. Ez az újabb nézőpont rokoníthatja leginkább Peer Krisztiánnal, és a korai Marno-líra törekvéseivel. Ahogy például egyes férfiak képesek azonosulni saját nemi szervükkel, sőt becézgetik, vagy éppen nevet

adni neki, a kötet beszélője, púppal, daganatokkal, torz, vagy torznak tűnő szervekkel azonosul, vagy ennek a lehetőségével játszadozik, például a *Mell* című versben:

*A daganatom vagyok, hurcolom, és nyالاتom.
Nézed, anyu? Erre büszkék a rokonok.
Elcsodálkoznak, ha éjfélt előtt érek haza, meg-
fenyegetnek, hogy nem kapok majd tiszta ruhát.
De nincs rá szükségem, mert a dagadtban
lakom és enni hoznak, akik rajonganak
értem. Elvisznek táncolni és labdákkal
játszik a legerősebb, majd eldobja, ha már
büdösek. Ez a pillanat nem a csodákról szól,
hanem a szakmunkásokról, akik jól tudnak
vezetni és virágot is hoznak. Ragadósat!*

51

Új Forrás 2011/5 – Sopotnik Zoltán: Érzések a holdban
Nemes Z. Márta: Bauxit

A mell mint női nemi szerv lefokozásával a nőiességet, az anyaságot(?) is lefokozó, egyébként hétköznapi retorika jelenik meg a sorok között, és a nők abszolút tárgyként való kezelése, amely tényezők könnyen vezethetnek a személyiség elvesztéséhez. Ebből is látszik ennek a rafináltan affirmatív lírának a sokrétűsége. A neoavantgárd alapokra építkező versnyelv direkt távolságot tart olvasójával. Nem igazán tudjuk, hogy a versek valamiféle horrorszerű rémálom tákolmányokból tekintenek felénk, netán abszurd gegeknek kell-e tekintenünk őket. Sejtések vannak, és ez adja a kötet izgalmát is, ez a rejtvényt szerű takarásban maradás, netán egy véres műanyag függöny mögött, amely szinte követeli a húszfejtű újraolvasást.

A *Bauxit* „falujában” David Lynch és Francis Bacon felváltva látják el a házi orvosi praxist, Hajas Tibor a polgármester, és a hazánkat is véres alkotásaival felkorbácsoló Hermann Nitsch a helyi élelmiszerbolt vezetője. (Számos képzőművészeti párhuzamot lehet még felfedezni, a versek világa sok átjárót képez ebbe az irányba.) Az emberi testet egy furcsa, akár mennyezetről lelégatott művészi kompozícióként kezeli a beszélő, amelyet szét lehet bontani, majd újra összerakni, egyfajta isteni preferenciákkal ruházva fel, persze mindvégig megfelelő iróniát mozgatva. Bőr- és húslegót rakosgató félisten, egyre szélesebb szájjal vigyorogva, ez a kép ugrik be hirtelen, miközben persze az ember definíciójának az újragondolása is megjelenik. És a pontos meditatív figyelem, ráadásként. Nemes Z. beszélője aprólékosan elemez, akár a meditáló szerzetes, akkurátusan, pillanatról pillanatra figyeli meg saját szervezetét, a különböző érzeteket, amely élménytől vezetve fokozatosan egy saját világ konstruálódik meg. Az identitáskereső játék jól

működik és magabiztosan vonul végig a köteten. Az ember minden másodpercben újraterelemi magát, például: nem ugyanaz a valaki vagyok most, így, a mondat végéhez közeledve, mint aki a mondat megírásnak elején voltam.

52 Az antihumanista perspektívát megfelelően ellenpontozzák a szövegekben megjelenő, már-már újholdas szépségű képi megoldások, metaforák. „Aztán a csúnya inkább elalszik, / és üzemi állapotok nagy tavak mellett / felnéznek, ha esik öklömnyi / jó.” (*Fedett gödör*), vagy: „Talán le kéne menni az erjedésig, / ahol szobatiszta barátok már /nem féltik a hazait.” (*Szúrós alom*), és talán a legszebb: „Ez most a baglyok ideje, / mondja Regina mielőtt elalszik, / a holdban ülnek és / tilos etetni őket.” Eközben eljutunk a szépség problematikájához, amely sajátos fénytörésben artikulálódik mind a három ciklusban (*Ami nincs emberben*, *Regina népe*, *Kerti munka*). A ciklusok teljes természetességgel kapcsolódnak egymásba, de ugyanúgy felcserélhetőek – anélkül, hogy gátolnák a befogadást – mint a versbéli végtagok, szervek, érzések. A *Szép* című vers a filozófiai esztétika rögzös útjára vezetheti el olvasóját, és természetesen programversként is funkcionálhat: „Én vagyok a szép. / Más nem vagyok, / más nem az.” Kérdés lehet az is, hogy Nemes Z. akar-e szép verset írni. Felületes olvasáskor egyből a kézre álló nemet mondanánk, de gadameri értelemben lehet válaszuk pozitív. Gadamer a következőt mondja: „...a szép lényege szerint egyáltalán nem az, hogy szemben áll és ellentétben van a valósággal, hanem az, hogy a szépség, bármily váratlan legyen is a vele való találkozás, egyfajta biztosíték arra, hogy a valóság minden zűrzavarossága, tökéletlensége, gonoszságai, sikerületlenségei, egyoldalúságai és végzetes eltévelyedései ellenére az igazság nincs elérhetetlen messzeségben, hanem találkozunk vele.” (*A szép aktualitása*)

A számtalan filmes párhuzam (egyreszert például a *Szárnyas fejedelmű*, *Elefántember*) legerősebbje a *Kés alatt* című sorozat, amely a posztmodern kultúrára jellemző hamis szépségideál keresését tematizálja, erősen kifigurázva azt. Ami persze következménye a hamis énkép és testtudat értelmezői kettősének. Ide kapcsolnám még a Tool zenekar leírhatatlan atmoszférájú videoklipjeit, amelyek abszolút rokon világot mutatnak Nemes Z. analitikus, klinikai költészetével. Eszünkbe juthat még Csihar Attila black metal vezér számtalan projektje, amelyekben sajátos módon nyúl vissza a sámánizmushoz, és még egy sor ösztönös, tudattalan rítushoz. És ha már a Tool szóba került, nem tudom nem megemlíteni az egyik, valószínűleg a zenekar által kitalált vallásos filozófiát, az ún. lachrimológiát, amelynek alaptétele, hogy a fejlődéshez, csak a fizikai és érzelmi fájdalomon keresztül juthatunk el.

Jelentős kötet Nemes Z. Mórió *Bauxit*-ja. Gyenge pontja viszont a rövid versek kidolgozatlanúsága, rutinszerű alkalmazása. Külön versként nem állják meg a helyüket, a kötetkompozícióban pedig nem világos a szerepük,

amolyan pihenőhelyeknek gondolom őket, inkább a költő, és kevésbé az olvasó számára. A jövőre nézve pedig az önisméltés jelentheti a legnagyobb veszélyt, ugyanis nagyon könnyen beszippanjtja és fogva tarthatja akár az alkotóját is ez az érdes nyelv, kifinomult, szerteágazó világ.
(*Palimpszeszt–Prae.hu, 2010*)

A túlélőnek mindig nehezebb. Az élet velejárója, hogy túlélünk. Napokat, eseményeket, embereket. A szeretteinket. A halál nemcsak azért irracionális, mert a halott után nem marad semmi, ami emlékeztetne az élőre (és ez alól a fénykép sem kivétel).

54 Sütő Csaba András

FUTÓGRAFIKA

Sopotnik Zoltán: *Futóalbum*

Hanem azért is, mert tonnányi súlyként nehezedik ránk a túlélés melankóliája. A túlélés dühe. A túléltség állapota. A többi túlélő tekintete. Az emberi vágy, hogy megértjük azt is, amit nem lehet.

És az a készletelés, hogy mindezt külsővé, a tökéletlenségében is alternatívát kínáló nyelv segítségével láthatóvá tegyük. Nehéz.

Sopotnik Zoltán *Futóalbum*ában három ciklus sorjázik. Három egymást követő, szigorúra gyalult tematika. Három hosszú, ki- és belégzésekkel szabdalva, roncsolt és hiányos mondatokat tartalmazó/rángató szöveghalmaz. Megtorpanások, nekiiramodások, a mégis és a mégse, az elkövetkező és a visszavonhatatlan körül. Meg a tó körül. Futva, lazán. Görcsösebben. Izzadva, szorongva, megfogalmazva századszor is ugyanazt. A hiány keltette rezonanciaháló körül csellengve, elsúlyosodva, bele-beleakadva, maga körébe szöve a láthatatlanul is jelenvalót: az iker hiányát. A kötet elején, a cím előtti ajánlás (Sopotnik Róbertnek) üres, fehér lapon szerepel. Az csak a kötet verseit megolvastva lesz nyilvánvaló, hogy a hagyományos családi struktúra felbomlása ebben a relációban mit jelent. Az üres lapra nyomtatott tulajdonnév autobiografikus vonatkozása mellett egyszerre jelent lezárást és az emlékezet módszerének megnyitását; mindezt azonban egy zárt, szekvenciaszerű ismétlődésekkel tarkított poétikai térben valósítja meg, lefokozott, köznyelvi regiszterrel. A kötet verscímei is az egységesülés irányába mutatnak. Minden esetben egyetlen tagból álló címmel találkozunk; ezek a szövegből emeltek ki, jobbára valamelyik tagmondatból absztrahálva.

A kötet három ciklusának utótagjai (a -sár, a -vér és a -kosz) minden esetben a futó- előtaggal egészítettnek ki. Mindebben akár tendencia is felfedezhető; amíg a sár jelentésemezejéhez a dinamizmus, a valamivé alakulás, addig a vérhez a körforgás (keringés), illetve a származás determinációja rendelhető. Ekképpen a vér a múlt és a jelen módusait hordozza magán, míg a kosz egyértelműen a lezárt múlt idejűség szemantikus mezejében képzelhető el. Mindehárom viszonyulás egyetlen centrumban realizálódik. Mindehárom utótag ugyanannak az előtagnak a foglya. Az alávetettje. Összekapcsolódásuk energikus, intenzív felületet és poétikai játékkeret alakít ki, viselkedésük hasonló, de nem azonos. Megkockáztatható, hogy a Sopotnik

által alkotott összetett szavak mögött humánontológiai kérdésfeltevések sorakoznak fel. Ennek a folyamatnak átélése, nyugtalanító jelenléte, fel nem függeszthetősége, kiiktathatatlansága eredményezi ezeket a rendkívül reduktív, nyelvi értelemben szinte teljesen lecsupaszított szövegteszteket, melyek realizációként éppúgy olvashatók, mint variációként. 55

A kötet kompozicionális egészének tematikája egyetlen kérdés alá sűrűsödik, ez pedig az, hogy a téma körülfutása, az emlékezet próbája, a veszteségtudat keltette frusztráció miként bírható szóra, s ha igen (s ennek realizációt láthatjuk a versekben), hogyan lehet megküzdeni a leküzdhetetlennek érzett távolsággal, amit megpróbál mégis a tó transzparens felületén, vagy akár a tükrön keresztül elérhetővé tenni, mindhiába. Az, amiről Sopotnik beszél, kétség kívül (s ennek összes nyugtalan kétségével) irreverzibilis. A másik elvesztése, a gyászmunka, a feldolgozhatatlan feldolgozása, a halál olyan távolságot és traumát okoz, amit a gyászmunka során dolgozunk fel. Ez alól nincs kivétel. Nincs apelláta sem, felmentés vagy kibúvó. Sopotnik hiánytematikáját afirmatív, ugyanakkor meditatív, ön maga számára kontemplatív kontextusba helyezi. Eltávolító gesztusainak hatásaként a megszerkesztett aposztrophé egyes szám, harmadik személyű megszólalása nemcsak az olvasó/befogadó objektív távolságát teremti meg, hanem az alanyiség külső perspektíváját is. Az önmagát objektívvá szemlélő külső beszéd mellé azonban folyamatosan utat törnek a belső képarchívum meghatározottságai is, sőt, olykor mindez transzcendens komponensekkel (angyal, Isten) egészül ki, s ha mindez nem lenne elég; egy család története realizálódik lassan, fájdalmasan lassan a kötet lapjain. Ez a származásrend azonban a túlélő irányából értelmeződik, a vérvonal folytatójának egyszerre kellene megbékélnie a kibékíthetetlen ellentmondású veszteséggel, és érvényes identifikációt találnia saját életéhez. Ez sem könnyű.

A *Futóalbumban* rejelő kulcsparagramma (futóalbum-fotóalbum) jól mutatja azt a felszámolási kísérletet, ami a szorongásra irányul: „Egy tó a panellakások között. / A szorongást futja itt ki magából az ember. / Körbe-körbe, mint medve a láncon. / Akik szembejönnek gyalog, röhögnek.” (rádió) A tó ugyanakkor, akárcsak a kötet meghatározó komponensei, kettős viszonylatrendszerrel bír. Nem tudunk megszabadulni attól, hogy a tó, ami körül fut(unk), referenciapontként viselkedik. Ebbe a közegbe ugyanakkor, azt ne mondjam, médiumba, időről időre behajítanak valamit, mozgásokat észlelhetünk a tófenéken, a tó referencialitását tehát felváltja a tó imaginációja, ami körül, amin keresztül, aminek a fenekén történések, mozzanatok, elkezdett, be nem fejezett mozzanatok és mondatok hullámanak. A futás, ha körpályára, fogalmazhatnám így is. Az első ciklus (*futósár*) feszültségét

viszont éppen az teremti meg, hogy a futás, noha a feszültséget kétségkívül levezeti, soha nem lehet független a testtől. Márpedig a testben realizálódik mindaz, ami (számunkra) a világ. Ez elől nem lehet elfutni, ezért nem számolható fel a szorongás: „Az ember versenyzeteti szeretteit. / Elképzeli, hogy ők is vele futnak. / Melegítőnadrág, kapucnis felső, zord edzőcipő. / Persze ez a verseny nem olyan, mint a rendes. // Mások nem is hívnák versenynek, annyira nem. / Csak ő, aki mindig elhagy másokat. / Előz, zihál, a vízzel párolog. A tőfenéken állítólag / a második bukott Angyal. A szeretet ezért is kell neki. // Az erő, mely biztonságot ad. Például halott / ikerpárja arca, akivel életében soha nem beszélt.” (erő)

A második ciklusban fokozottabb szerep jut a családnak. Nem hagyományos származástörténet ez. Az anya egyszerűen néni, az apa bácsi, a dédi dédi. A családi figurák az eltávolító absztrakció erőteljes gesztusait alkalmazva majdhogynem a kopárság végpontjáig jutnak el: „Az anyjára gondol. / Átellenben egy hasonló nő / hajszolja magát kövér körökbe. / Méterenként változik az arca. / Akár az anyja is lehetne. / Hisz’ ugyanúgy hajszolja magát. / Mint amaz a hazug történetekbe. / És, hogy képtelen megbocsátani egészséges fiának. / – Kimondva természetesen / sosem volt. Mert kimondani / természetesen veszélyes.” (néni)

A viviszekció, a kíméletlen önvád centrumába az ikertestvér figurája kerül: „Az ikertestvére gondol. / Hogy kivág a napjaiból egy / szeletet a hiánya. // Róbertnek hívták. De / mindenki Robikának / hívta a családban. Zárt- / intézetben lakott. Lakatták. / Éjszakánként tudott / beszélni és kontinenseken / biciklizett át vidáman. [...] Nincs nap. Mikor elő ne ugranának homályos / képek. Nincs nap. Mikor / (abba) a tükörbe bele ne nézne.” (nap) Itt válik érthetővé az erő című vers irreverzibilitásának súlya: „Az erő, mely biztonságot ad. Például halott / ikerpárja arca, akivel életében soha nem beszélt.” Ez az önvád azonban centrum nélküli. Nincs közepe, realizációi vannak. Meg-megújuló monológokban. Most éppen így, ugyanarról, mindig máshogyan. A determináció totalitása egy végtelenül leegyszerűsített, szétzabdalt költői térben. Szembehelyezkedése, konfrontációja az öndokumentálás, önértés erőteljes szándékát hordozza; magában, ahonnan kilépni csak időlegesen lehet (ha van ebben egyáltalán lehetőség az önfeledtségre), elfutni azonban bizonyosan nem: „Azt szeretné, ha jönne az / Iker. Visszalépne / a halálból, becsöngetne / egy vasárnap és mézillatot / húzna maga után. [...] Azt szeretné, ha jönne, / és megértené miért lett / elhagyva, becsapva. [...] Azt szeretné, ha jönne a / Testvére. Drága ruhában, / büszke aurával maga körül. / Kérne egy cigit, rágyújtana. / És sose tűnne el.” (más) Könehéz. És már nem is tudom, mi az életben a feltételes mód. Hogy önkínzás-e. Vagy a túlélés záloga.

Pollágh Péter költészete olyan, mint egy különc, rejtélyes, ritkán látott ismerős. Szívesen összefutsz vele megállóknál, az utcán, egy hosszabb vonatút esetén sem bánod, ha épp melléd ül le. A találkozás után még arra a gondolatra is ragadtatod magad, hogy tényleg sűrűbben kellene beszélni vele, mert jók a történetei, érdekesen mesél. De elhessegeted hamar ezt a gondolatot. Eszedbe jut, hogy soha nem tudnád igazán megérteni őt, nem a te nyelvedet beszéli. Épp ezért félsz is tőle. Nem szívesen hívnád át magadhoz. Zavarba hozna már a jelenléte is.

Bicsérdi Ádám 57

FÖLVÁGOTT NYELV

Pollágh Péter: *A Cigaretta*

A Cigaretta Pollágh Péter negyedik verseskötete, és bár az eddigi munkái is folyamatos újraolvasásra, újraértelmezésre buzdítanak, *A Cigaretta* mintha már eleve a második, harmadik, sokadik olvasásra lenne szánva. „Az előszörre nincsenek szavak, se szók” (*Semmi pénzért*). Ez a mondat ugyanúgy igaz az olvasóra és az alkotóra is. Ahogy a befogadó az értelmezésnek kénytelen nekifutni több alkalommal, úgy *A Cigaretta* verseinek is mindegyike tükrözi a „megírás” folyamatának többszöri elkezdését. *A Cigaretta* tétje a megírhatóság is. Ez a hozzáállás a lírához, ami magát a nyelvet teszi kockára, megjelent már világosan Pollágh előző kötetében, a *Vörösróka*-ban: „Én a józan eszemet járok elveszíteni / a versbe” (*Amatőr áron*). Jobb, ha félretesszük az ésszerűséget az olvasás során is. Itt nem fog működni. Ráadásul Pollágh emelte a lécet az előző kötetekhez képest. *A Cigaretta* versei sűrű, már szinte átláthatatlan füstbe burkolóznak. Azonban egy kocsmába belépve sem riaszt el a szürke homály, ha meglátod az ismerőseidet a sarokban. Mert *A Cigaretta* egészét bevonó köd mögött mégis kitapogathatóak a lírai alanyt vezérlő ambíciók. Egyéni nyelvalkotás, kompromisszumok nélkül: ez az az ambíció, amitől Pollágh nem tágit. Teszi mindezt úgy, hogy egyértelműen látszik: életműben és nem kötetekben gondolkodik. Ez a negyedik színrelépés is hemzseg a korábbi művekben már hangsúlyos szimbólumoktól (tükör, kávé, cukor, hogy csak néhányat említsek), hogy az életmű folytonossága ne szakadjon meg.

A Cigaretta azonban nem azért zavarba ejtő, mert sűrű köd veszi körül, hanem azért mert ez a sűrűség megkomponált. Érezhető, mindegyik vers csak ott, azon az oldalon működik. Ha megbontanánk ezt az alkotói koncepciót, el is vesztenénk az értelmezés lehetőségét. Egész sorok, képek illeszkednek be újra és újra egy másik versbe, ezzel erősítvén a kötet összetartottságát. Még a borítókép is hangsúlyos: Fehér László *Lépcsőn II*.

című festményét is játékba hozzák a költemények. Egyértelmű a szándék: *A Cigarettság* csak így és ebben a formában értelmezhető, csak így van létjogosultsága.

A termékeny önfejűség, amely Pollágh líráját jellemzi, most 58 eredményezte a legizoláltabb, legkülöncebb, legnehezebben beskatulyázható kötetet. Ez a koncentrált alkotói szándék egyszerre mankó és buktató a befogadás számára. *A Cigarettság*, csak akkor képes felpiszkálni olvasóját, ha követi ezt az alkotó által eleve kijelölt utat. Ellenkező esetben marad az értetlen pislogás. Mint mikor valaki a szemünkbe fújja a füstöt: rászólhatunk és kikökökthetjük, de talán ezúttal érdemesebb nem megzavarni, különben nem beszél tovább hozzánk.

„De nincs az a kéz, / hogy én ne róla írjak, / nincs annyi arany- / szájj. / Nem tudom, még hány / szonett, hány fehér felöltő, / de én mindbe belebújok” (*Felöltő*). Ebből az idézetből is jól látszik *A Cigarettság* verseinek „alapfelállása”: egy egyes szám első személyben megnyilatkozó lírai alany beszél egy titokzatos, fehér kabátos alakról. Ahogy a borítón megjelenő fehér kabátos férfi is láthatóan valahonnan valahova tart a lépcsőn, úgy a versek is mintha egy mozgásfolyamatot írnának le. A fehérkabátos alak mellett a kötet másik központi szimbóluma a 79-es szám, amely szimbólum ugyancsak megjelenik a borítón, méghozzá egy 79-es villamos képében a hátsó fedőlapon. Ami ismételen a valahova tartás képzetét idézheti fel az olvasóban. Ráadásul a 79-es szám egyértelmű utalás a szerző születési dátumára. Egyik oldalról folyamatosan felbukkan tehát egy rejtélyes személyiség, másfelől pedig egy szám, amely minden egyes megjelenésével egyben a szerzői ént is a lírába emeli. De mit is rejt pontosan ez az alak, és ez a szám?

Ez az egyszerre háttorzongató és vonzó figura, megmutatkozott már korábban is Pollágh költészetében: „Éjszakai alak, több álarca van / és ebből csak egyik a vodkaarc. / Beszédhelyzetben rágyújt. / Cigije nem Románc, jobb annál. / Szavain a zománc maga a származás. / Mint a kórtermek szaga, / minden szava szúr.” (*Akitől féltél, akitől tiltottak*) Már ezekben a sorokban is tetten érhető az a megoldás, ahogy ez az alak összefonódik a szóval, a nyelvvel. *A Cigarettság* verseiben a többszöri olvasás teszi egyre világosabbá, hogy ez az egyre árnyaltabb jellemzést kapó figura egy vágyott, de elérhetetlen kincs birtokosa. Ez a kincs pedig maga a szó, a nyelv, a kifejezhetőség: „Megenném, mint a macska- / nyelvet vagy a fruttit, / de ezt a nyelvet nem vágják / fel, mégis bekötném, / ha odaengedne, de félek / fordítva van ez is elrendelve.” (*Pongyola szó*) A versek folyamatosan ezt a vágyat és félelmet tükrözik. A műveket a nyelvi kifejezhetőség ideája vezérli, ugyanakkor egyetlen költemény sem merészkedik túl közel ehhez az ideához. A kétely végig érezhető a verseken: „Nem üti el, elteszteli az időt. / Nyelvaútóba ültet / hogy megvezessen.” (*Imponál és terel*) *A Cigarettság* központi alakja egyszerre vezet

és megvezet. A kötethez ezért érdemes játékszerként, drága játékszerként viszonyulni. Egyszerre kell nagyon komolyan venni és folyamatosan kétségbe vonni a játékszabályokat.

Ebben az utazásban, melyben ilyen kiismerhetetlen a vezető, szükség van egy bátor utazóra. Pollágh költeményeinek lírai alanya 59 összefonódik a 79-es számmal. A „79” a személyes dimenziót jelöli, az „Én”-t, az idealizált, megfoghatatlan „Ő”-vel szemben. Beszédes ebből a szempontból a 79 című vers: „365 katonája az ő mosolyára vár, / mind neki jelent, neki adja / meg magát. Ennyi katonával / elvisel, engem is el- / cipel egy olyan történetbe, / ami nincs is.” Az „Én” és „Ő” közötti ambivalens viszony pedig tökéletesen jelenik meg a mű végén: „Mint márkás szélvédő, / széltől, késtől megvéd; / túlzás nincs: bábót ad, nem lepkét.”

Pollághot érezhetően nem az út kezdete (születés) és vége (halál) érdekli, hanem az utat végigkísérő lépcsőfokok. Vagy ha jobban tetszik a villamosmegálló, és nem a végállomások. Minden vers egy lépcsőfok is egyben, egy újabb erőfeszítés. Ahogy a borítón lévő képről sem derül ki hova vezet a lépcső, amin a fehér kabátos alak halad, úgy *A Cigarettság* versei sem vezetnek egy világosan kijelölhető ponthoz, noha ezzel az illúzióval szándékosan eljátszanak. Ezt az illúziót az ébredésre, és alvásra utaló képek keltik, amelyek sokszor egy versben jelennek meg egyszerre: „Az arca szürkület, / nem látok ki belőle. / A haja hajnal, / rácsorog az arcra.” (*A legjobb szó*), vagy épp a kötet két szomszédos oldalán található költemény „felesel” egymással: „De ma elalszik” (*Hiszem*), „Lassan ébred” (*Nem is ér*). És ezt az illúziót táplálja a kötetet záró két vers is. A *Voltam hordója* a kötetben ritkán alkalmazott múlt idejűséggel („jó helyen voltam”, „tegnap álmodtam”), míg a *Muszáj vagyok* a látszólagos nyugvóponttal („a vég vázlata”, „bejelenti a játék végét”) hitetheti el az olvasóval, hogy itt egy út végére ért. Pollágh azonban még a záróversen belül írja felül ezt az oly megnyugtató gondolatot, hogy visszazökkentsen minket az egész kötetet uraló bizonytalanságba: „minden szavam vonhatom / vontathatom vissza [...] Tolathatunk vissza”.

Pollágh Péter az egyik legambíciózusabb fiatal kortárs költő hazánkban. Ez a megalkuvás-nélküliség, önfejűség ritka vendég mostanában. Pollágh előző kötetivel kapcsolatban olyan érzésem volt, hogy ez az attitűd olykor eltakarta a versek valódi értékét. *A Cigarettság* elfogyasztása után azonban már nem marad semmilyen kellemetlen utóíz. Az ambíciók megmaradtak, de higgadtabb, tudatosabb formában jutnak kifejezésre. Az erős alkotói koncepció nem „lóg ki” a kötetből, hanem egyben tartja azt. *A Cigarettság* kísérlet. Ravasz kísérlet, mert magát a kísérletet, a nyelvvel való kísérletezést teszi központi témájává.

Elég már az első szövegbe beleolvasni Zemplényi Attila negyedik kötetében, hogy az olvasó azonnal beléssa, a versvilág, amelybe éppen belevág, szövevényesen sűrű szövegfolyamot zúdít majd rá, amelyben – bár végig biztonságban érezheti magát

60 Antal Balázs

TANKJÁBAN A TÖBBIK FÉLELMÉVEL

Zemplényi Attila: *Apacsok*

közben – nem tudhatja pontosan, éppen hol is jár a hivatkozások, intertextusok, vidám allúziók útvesztőjében. A *Frontember* persze, ha úgy olvasuk, betarthatatlan ígéretekkel üti fel a könyvet:

a szűz Kölcseytől Kurt Cobainig és talán még tovább (na igen, van itt Viszkis is, az későbbi, ja és Kelemen Annabell Lee....) rajzolja fel az ívet, mely így beláthatatlanná nyúlik valósággal – pláne, hogy közben a *Munkás SE* is jelzi, hogy letűnt korokban nem lesz itt hiány. Ennek „megfelelően” Zemplényi olyan könnyedén vált beszédhelyzeteket és -módokat szinte versről versre, azokon belül pedig sorról sorra, hogy az olvasó fel sem tudja mérni a beszélő, vagy talán az egymásra licitáló beszélők pozícióit, csak kapkodja a fejét. Ahogyan az előző kötet címéből ide is betérő *Rodeó* sodró lendületet jelez, és mindvégig visszatér valamilyen részösszetevője ebben a könyvben – hiszen ahonnan mi olvassuk, az *apacsok* sincsenek a rodeó fogalomkörétől valami nagyon távol –, úgy lüktetnek a versek menetrendszerűen érkező erős sorai is az olvasóban. Zemplényi többnyire könnyedén és frissen versel, szövegei egyszerre tűnhetnek töménynek, meg – ha az olvasó nem tudja felfejteni a hivatkozásokat – szellősnek is, ami nyilván egyszerre kihívása és kockázata is a gyűjteménynek.

A tétje azonban egyértelműen belátható: Zemplényi alanyi költő, versei cafatokra szakadt énmítosz-darabkák *antik héroszokkal* és a kortárs popkultúra ikonikus alakjaival. Főhőse, aki nem más, mint a beszélő (vagy persze többes számban mindez), egyszer gyerek *csokiváros paneljében*, azután apa – iskolába viszi a lányait, a szupermarket nihil-paradicsomában összekapaszkodó emberpár férfitagja, gyerekkora helyszínének pusztulását végignéző felnőtt. Olyan felnőtt, akinek életét a tömeg- és a magaskultúra keresztútjai egyként *súlyosan* meghatározzák – szavai hol ebből, hol abból a tartományból valók. Nem elefántcsonttoronyba zárkózott esztéta és nem is olyan, aki hátat fordít a hagyománynak valami felforgatóan ismeretlen kedvéért, viszont a kettőt egymás kontrasztjában látja és láttatja. Többnyire ügyesen és rafinált észjárások mentén. A kanonizált (irodalomtörténeti) héroszokat/toposzokat olyan kontextusba vonja be folyton, amitől a konzervatív értékvédő olvasót kitöri a frász, ugyanakkor, másik oldalról nézve, a cinikusan

odamaszatolt nyegleségeket azonnal felturbózza valami emelkedettel – és még csak azt sem mondhatni, hogy egymást kioltaná a kétféle értéktartomány: popkulturából ha több is volna, hagyományból van súlyosabb. Zemlényi kötete például megmutatja azt is, hogyan kopik le a talmi az értékesről – nem kell félteni, mert megvédi magát, épp attól nemes anyag (ami 61
vel egyáltalán nem azt akarja mondani, hogy a popkultúra lenne talmi, legalábbis nem egészében). *Jézus Joe* csöppet sem frivol vagy akár csak profán név, mégcsak újraértelmezett mítosznak sem mondanám, hanem inkább igazolni látszik: a jó mítoszok mindenhol és minden helyzetben meg tudnak szólalni. És Zemlényinél meg is szólalnak: az egymást sűrűn váltó hivatkozások a kötet hetvenvalahány oldalán sem tudják felkészíteni az olvasót arra az effektusra, miszerint minden egyes sor a teljesen valószínűtlenül meglepőt tartogathatja, olyasmit, ami semmilyen előzményből nem következethető ki. Ez végig frissen tudja tartani a gyűjteményt, az olvasót pedig állandó éberségre készíti – egyetlen sort sem lazálhat el.

Zemlényi két legnagyobb hőse továbbra is kétségtelenül Ady Endre és Kemény István, azonban tisztelgése meglehetősen kevésbé papírízű – apparátusomban kevés szó vagy kifejezés áll rendelkezésre egy intertextus-betét élő voltának, szervességének, beépülésének érzékeltetésére, de ha volna elég és megfelelő szó, a legtökéletesebbet kellene használnom itt – érezhetően addig-meddig forog egy-egy Ady vagy Kemény sor Zemlényiben, míg végül saját sorrá válik, maga köré hangolja az egész verset, amely nyers életöröme és alapvetően sokkal optimistább horizontja miatt sem tűnhetne (átemelt sorai és hangolása ellenére sem) Kemény- vagy Ady-epigonszövegnek. De mellettük az irodalom popikonja, Stephen King is többször kap szót, sőt, Zemlényi költészetének általam legjelentősebbnek tartott darabja is ehhez a vonalhoz kapcsolható. *A Martinász utca* pontosan megmutat mindent, amiben Zemlényi erős: váratlan, meglepő fordulatokkal elmondott pusztulástörténet, teljes egészében talán felfejthetetlen, ám sorai és képei menthetetlenül ott zümmögnek az olvasóban sokáig.

A valóságok, a reális, érzékszervekkel tapasztalható világok sokaságából a költőt általában és újabban (bár hogy az újabb az mennyire új is, nehéz lenne nem csak hogy pontosan megmondani, de még hozzávetőlegesen is) egy köti le: a vers valósága, amelyhez képest többnyire minden másodrendűvé sikkad – és kétségtelenül így is van ez jól. Az érzékszervekkel befogható világ poétikája előtt a kapu a megváltozott költői érzékenység időszakában mintha becsukódott volna, s – mondják sokan – a vers végre az lehet, ami. Ám a megváltozott nyelvtapasztalat egyszersmind új ajtót is nyit a megváltozott világtapasztalatra. Hogy melyik volt előbb, a megváltozott

világ vagy a megváltozott költői nyelv, érzékenység, persze eldönthetetlen, de nem is fontos. Minálunk nyilván a világ volt előbb, melynek a régi költői nyelven való kibeszélhetősége már sok esetben indokoltan kérdőjeleződött meg, ezért is látszott szükségszerűnek az új érzékenység, az új nyelvi artikuláció megszületése. És *A Martinász utca* kétségkívül feléleszti a világmondás-teremtés régről ismert, és lassan újra időszerű aktusát. Még azt is meg merném kockáztatni, hogy a kollektív szólásra („az enyéim”) való konkrét kísérlet olvasható itt. A vers persze nem ettől lesz kiemelkedő a kortársi szövegfolyamból, hanem attól a nyers lendülettől, amely meglehetősen eredeti, erős képekben beszél el a megismert és belakott gyermekkori világ lelakottságát, elpusztulását. Mítosszal indít, de az olyan világban, ahol a kölykök *szürke szeműek* ugyan kit érdekel a mítosz? A vers termékeny feszültsége épp a mítosz és a lecupaszított-leamortizált közeg állandó összevillantásából ered. Maga a gyár is gyárpárduc, fölötte sárkányok imbolyognak, meg bádoggállatok, öntöttvas-állatok – és ahogy a lakók meg potenciális tolvajok és áldozatok, nyilván állandó körforgásban, maga a beszélő is a vagabund gonosztevő-költő bőrbe bújik, hiszen nem feledhető a *Hercegnek* szóló ajánlás által megidézett költőelőd mentalitása. Mindennek az sem mond ellent, hogy a szöveg – ahogy azt maga is jelzi – tulajdonképpen *King Rémkoppantók* című regénye egyik betétszövegének átírata. Elárulhatom, elég keveset tartott meg eredetijéből: mindössze azt a refrénként visszatérő kis félmondatot...

Ha már mítosz és ha már a gyermekkor utcái – nem kerülhető meg, hogy Zemlényi apacsa csöppet sem vadnyugati hősök, inkább a gyermekkor kölyökbandái, gyerekjátékainak szereplői – ráadásul a mintául vett irodalmi hősök, Karl May figurái is olyanok, akiknek aztán egyáltalán nem volt közük a vadnyugathoz. Ezzel a utóbbi évtizedek magyar irodalmának gazdag és termékeny vonalához kapcsolódik Zemlényi, hiszen versben és prózában is sokszor megidéződnek az indiánosdit játszó gyerekek, például Szócs Géza, Bodor Ádám vagy Mózes Attila munkáiban. Ráadásul az idézetteknel jellegzetesen veszélyhezvetben, az éppen történő kataklizma elnyúlt napjaiban – és hát hogyne rímelve ez rá Zemlényi játékára, ha egyszer ezekből az utcákból lesz a *Martinász utca*, s ezeknek a gyerekeknek utódaiból a *szürke szemű kölykök*, a sápadtarcúak, a másik oldalon állók. Csak itt a katasztrófa léptékei mások.

Bár itt épp belekezdtem, mégis úgy van, hogy lehetetlen lenne összeszedni kire, mikor, hogyan hivatkozik kötetében Zemlényi – hogy mennyiben van köze az *Apám az erdőben* című roppant erős vers lepkék által ostromolt apafigurájának García Márquezhez, a torokszorító *Luca óriás* lesznek Szabó Lőrínchez (nyilván), vagy a sötéten is Zemlényisen játékos *Tildének* – na kihez is? E vékony könyv egész irodalomtörténet, igazolja a magyar poétika hagyomány eleven és izgalmas voltát, a folyton mozgásban levés örömét.

A jellegzetes Zemlénys hang egyrészt keserőségeivel együtt is féktelen életörömet jelent, szembenézést, amelynek számvetésében benne van az *ilyenek vagyunk* vállrándítása, másrészt – sokszor egymáshoz nem éppen közeli – poétikák sűrű szövevényét. Így beszél az irodalmat napi szinten, nagy mennyiségben megélt ember magáról. Zemlényi kötetében 63 néhány kivételesen erős-, sok emlékezetes- és egy remekműgyanús verssel mutat példát rá, hogyan beszélhetünk magunkról és a mieinkről a 21. században, egyszerre művesen és lazán. Mint egy cybergoliard.

Új Forrás 2011/5 – Arta Balázs: Tankönyvben a többiek félelmével
Zemlényi Attila: Apacsok

Ayhan Gökhan első kötete mindenképpen figyelemreméltó pályakezdés. A fiatal költő gondosan válogatott verseskötetvének alapélménye az apa, illetve később az anya elvesztése. Nevezhetnénk e lírát az elidegenedés költészetének is, hiszen a költői

64 Kántás Balázs

APANYELV, VERSNYELV, TRAUMANYELV

Ayhan Gökhan: *Fotelapa*

beszélő a legtöbb szövegben hangsúlyozza, de legalábbis érezteti a világba vetettségét, ugyanakkor a világtól való elidegenedtségét. Az újszenzibilitás poétikai lehetőségeit a végletekig kihasználva a két ciklusba rendezett kötet első, *Lakás* című

szakaszának versei leginkább traumaszövegekként olvashatók. A cikluscím alapján akár eszünkbe juthat Heidegger *költői lakozás* fogalma is, e versek azonban mégiscsak sokkal inkább szólnak az elidegenedésről, az otthontalanságról – egyenesen a nyelvben való otthontalanságról –, mint az identitás, az otthon megelégségről. Az anya meghalt, az apa váratlanul elhagyta családját. Ezen életrajzi események egyértelműen kirajzolódnak a ciklus verseiből, s mivel a két szülő más-más nyelvi közegből származott, így a költő mondhatni egyik nyelvben és kultúrában sem érzi, érezheti otthon magát. Ugyan amint azt maga a kötet cím is sugallja, a lírai beszélő elsősorban az apát keresi a nyelvben, a tárgyakban, az ismerős helyekben, emlékekben, az anya és az apa, a gyökerek végleges elvesztésének traumája párhuzamosan van jelen e költői világban. Az alábbi sorok, rögtön a kötet nyitóverséből talán a lehető legjobban jellemzik a kötet első szakaszát:

*Fénykép a kilencvenes évekből,
rögzítették a korszakot, engem
hagynak benne hátra, a fotel
átcsúszik a képből a most-lakásba,
mint a legfurcsább bútordarab,
én sem találom a helyem.*

A pusztán emlékekből való építkezés, a helyek, tárgyak szinte szómágiaszerű megnevezése, ugyanakkor a mindenütt való idegenség (heideggeri *világba-vetettség?*) élménye persze nem csupán az első szakaszban marad meghatározó élmény, de átnyúlik a kötet második, látszólag valamiféle feloldozást ígérő ciklusába is.

A *Fehér ruhában* ugyan a társkeresés/társra találás ciklusaként is olvasható a magányos apakeresés, valós és nyelvi utazás után, ám az egyedül-lét, az elhagyatottság veszélyének érzete továbbra is ott kísért a sorok között. Megítélésem szerint Ayhan Gökhanak azok a versei szólnak meg legautentikusabban, melyek fiatal feleségét szólítják meg, hiszen 65 ezekben a szövegekben nem csupán a trauma, az egyes szám első személyben megszólaló lírai beszélő individuális élménye kerül hangsúlyozásra, hanem megjelenik a „másik”, a társ, a megszólított, aki talán valamiféle megnyugvást adhat a költőnek.

*...megeszem az ételt utánad, lefőzöm a kávé,
határ vagy, megoldás, kitöltetlen csendet
betöltő, betöltetlen varázsigéket*

*teljesítő, nő vagy, asszony vagy, menyasszony,
feleség, ige és sors, jelentés és mondat,
alany, állítmány, szerelem és nyelvtan.*

Így ír a fiatal költő a kötet vége felé, a *Feleség* című versben, kissé talán József Attilára is utalva. A szeretett nő mindenné válik, a bizonytalan és megfoghatatlan világ, a homályba vesző identitás betöltőjévé, egyszerre anyává és feleséggé, identitásképzővé és menedékké. E rajongó vallomásban azonban végig ott van egyfajta látens félelem, a másik elvesztésétől, egyúttal az én, az identitás elvesztésétől való rettegés. Ayhan Gökhan beszélője a szeretett *másik*-hoz képest határozza meg önmagát, identitást és nyelvet a beszélő főként tőle, általa kap, ez a félelmetesen őszinte és átérezhető lírai alaphelyzet pedig okvetlenül az azonosulás képességét adja a mindenkori olvasónak is. A költővel/beszélővel történő azonosulás pedig út lehet az esztétikai tapasztalathoz, éppen ezért talán nem elhamarkodott kijelentés azt mondani, hogy a *Fotelapa* verseinek jelentős része esztétikai értelemben értékes, tehát olvasásra, befogadásra érdemes szöveg. A trauma, mely az egész kötet élményvilágának gerincét adja, természetesen az utolsó versekben is viszsza-közszön, többek között a *Megyek* címet viselő záróversének végében is:

*Anyá, rám hagyta a lakást, utak
hosszú sorát rajzolom
a szőnyeg mintáiba, lefekvés
előtt nyitva hagyom neked az ajtót,
drága rokon, ha véletlenül
vissza tudnál esetleg jönni.*

Hiába hát a szeretett nő által biztosított látszólagos megnyugvás – az anya (és egyúttal az apa) emléke kísértetként visszajár – ott kísért a sorokban, a jelenben, a bútorokban, a költő egész létezésében. Ezen feldolgozatlan, s a nyelvhasználaton is erősen meglátszó trauma, mint fentebb hang-
66 súlyoztam, a kötet fő szervező elemévé emelkedik, és úgy gondolom, főként ez az, amely miatt a műre azt mondhatjuk: hiteles költői teljesítmény, mely olyan nyelvi világot hoz létre, amelyben a költőnek nincs szüksége arra, hogy nyelvi álarcok, szerepek mögé rejtőzzön.

Habár Ayhan Gökhan számos szerzőt és hagyományt megidéz (lírája, versnyelve többek között Kosztolányi esztétizmusával, illetve József Attila anya-hiányával rokonítható, de találhatunk Nádas Pétertől, Pilinszkytól, Nemes Nagy Ágnestől vett idézeteket is bizonyos versek elején), szövegeiben végig önmaga marad, lírai beszélője pedig vajmi kevésbé válik el a szerző életrajzi énjétől.

A könyv erényeiről szót ejtve persze nem feledkezhetünk el annak hiábáiról sem. Úgy gondolom, ugyan Ayhan Gökhan viszonylag érett fiatal költő, aki többé-kevésbé megtalálta a maga poétikai irányát és költői hangját, ugyanakkor a versszövegek jelentős részéről elmondható, hogy befejezésük nem elég katartikus. A szerzőre jellemző, hogy egy-egy szöveget bravúros felütéssel indít, hatásosan vonva be költői világába az olvasót, ám a szövegek fele tájékán a lendület mintha csökkenne, az „ütős” befejezés pedig mintha elmaradna. A kötet olvasása során, noha ez nyilván szubjektív vélemény, nem egyszer úgy éreztem, hogy egyes versek végéről mintha hiányozna egy-két megfelelően erős zárószó, és hogy a beszélő megtéveszt, hiszen nem részesít abban az esztétikai tapasztalatban, melyet a vers elején ígérni látszik. Nem minden esetben ez a helyzet, hiszen vannak a kötetben olyan kiemelkedő versek, melyekre a kötet úgymond felfűződik, és amelybe kapaszkodva a kevésbé érdekes, olykor csonkának tűnő szövegek is a helyükre kerülnek.

Mindent összevetve tehát az olvasó minden bizonnyal *elhiszi*, amit Ayhan Gökhan erősen önéletrajzi ihletésű beszélője mond, hiszen amennyiben feltételezzük, hogy a költészet bizonyos szempontból igazságköteles, akkor a szerző igencsak jó úton jár. A probléma inkább azzal lehet, hogy helyenként nem fejezi be autentikus költői őszinteséggel megkezdett mondanivalóját, poétikai megoldásai fellazulnak, a fegyelmezetten induló szöveg a végére olykor fegyelmezetlenné válik. Ám lévén szó egy fiatal költő első kötetéről, a pályakezdés mindenképpen értékelendő még akkor is, ha bizonyára van még mit tanulni versfegyelemről, befejezés-technikáról, a színvonal tartásáról egy szöveg elejétől a végéig. Magam olvasóként kíváncsian várom az ígéretes fiatal szerző következő kötetét, melyre még bizonyára várnom kell egy ideig. E várakozás azonban azért is megéri, mert egy addigra még érettebb, kiforrottabb versnyelv és költészettechnika talán már nélkülözni fogja azokat a kisebb-nagyobb hibaként is felróható jellemzőket, amelyek az első kötetben még szép számmal megtalálhatók. (*JAK-Prae.hu, Bp. 2010*)

Több kilónyi folyóiratos esszé, kritika, miegyéb, lassacskán öt esszé- és tanulmány-, nyolc fordítás-, no meg három önálló verseskötet után Kántás Balázs újabb verseskötetével rukkolt elő. Szorgalmas ember, tekintve ifjú voltát. Nem is publikál túl régen, saját versekkel mindössze másfél-két éve jelentkezik. A pályán elért eredményei szembetűnőek. Mint fordító, hamar feltűnést keltett *Nyelvrács* címmel a Ráday Könyvesháznál megjelent Paul

Rónai-Balázs Zoltán 67

ZSIGERI ÉS INTELLEKTUÁLIS

Kántás Balázs: *Összefutás*

Celan fordításkötetével, több jeles írószervezet tagja és remélhetőleg gyorsuló mozgásban van jelenleg is, bár ennek ellentmondani látszik aktuális kötetének hátán zanza-önéletrajza: „Kántás Balázs 1987-ben született Budapesten. Költő, műfordító, kritikus. *Még ír.*”

Jelen munkája minden eddiginél személyesebb, szerelmi líra. Az imígyen az örökléthez rántott kedveséhez, Szabó Piroskához írott, neki ajánlott versek gyűjteménye. Hogy az öröklét mennyire örök, ezt a távoli jövő dolga eldönteni. Amennyi most biztos, hogy az eddigiekhez képest hitelesebb és talán letisztultabb költeményeket kap az olvasó, amik jól közvetítik a szenvedélyes, mégis elemző, tisztelet- és félelemköröket futó, a kötődést a világ egyéb elemeivel egyben, külön és hol jól, hol rosszul kezelő ember, költő és egyben értelmiségi érzelmi hullámaikat. A költemények tehát egyszerre intellektuálisak és zsigeriek. Némileg hermetizmusba hajlók, vagy még inkább onnan ki: nem érthetetlenek, a belső, zárt szimbólumrendszer némileg „befalazó” hatása fellazul, jól kompenzálják a legtöbb esetben igen érzékletes, erőteljes és eredeti képek, amik úgy vezetnek az érzelmeket, érzéseket, mint fémedény füle a hőt. Találomra:

Forró paradicsomlébe

mártott teafilter

fel ki meg

oldódás

levesgőzölgés

merülsz

merülünk

el alá

felbukó kéz

kapdos a lenyeletlen

sütemények után

*és nem tudja
bőrük alól
rég dezertált a cukor*

68 contra:

*Két fekete
fatörzs a lábam.
Kezeim:
szélbe ragadt ágak.*

*Arcom benzinbe fulladt
növények arca.
Te a levegő-lepel,
amely végleg letakarja.*

(...két fekete fatörzs...)

A költőre leginkább ható elődök (önnön bevallása szerint) Ted Hughes, Fernando Pessoa, Charles Baudelaire és Paul Celan, akiket egyébként maga is fordított és újrafordított, magyar alkotók közül József Attila, Faludy György, Pilinszky János. Magam az illusztris csapatból leginkább Celan, Hughes és Pilinszky nyomait érzem jelenvalónak, mindemellett tény, hogy egy kibontakozóban lévő, de már jól körvonalazható, saját költői hang szólal meg a cseppet sem vidám hangulatú opusokban. Ezt az előbb idézett két vers is, azt hiszem, jól szemlélteti.

Rengeteg képet használ. Bár ez nem is a legpontosabb kifejezés annak a dömpingnek érzékeltetésére, amit az ifjú szerző az olvasóra zúdít, mint szervezett és konceptuált lavor vizet (illetve fát, kígyót, portugált, arc-ablakot, szobányi lélegzetet stb.). Találóbb, ha azt mondom, a versek jóformán képekből állanak, sőt az egész kötet egy komplex képhalmaz, illetve a három ciklus is egyenként az. Amivel nincs is semmi baj, ha valaki részletekben olvassa a könyvet, ám a nem túl terjedelmes kiadvány az ellenkezőjére csábít, s egy idő után a sok, egymásra halmozott, erős kép enyhe konfúz érzetet kelt, illetve gyengíti egymást, ahogyan a sok, erős tónusú fűszer is végül semlegesség felé viszi egy étel ízét. Idáig Kántás líracsoakra nem jut el, ám a kötet utolsó harmadában már érezni ennek a sokas(s)ágnak a kissé tán ernyesztő hatását. Ez talán visszavezethető a költő ifjonti vehemenciájára: még nem mindig érzi meg, hogy a kevesebb néha több? Lehet. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy a képalkotói készségével lenne baj – hanem épp az ellenkezőjét. Az sem hátrány nyilvánvalóan, hogy a képek erősek. Egy szó, mint

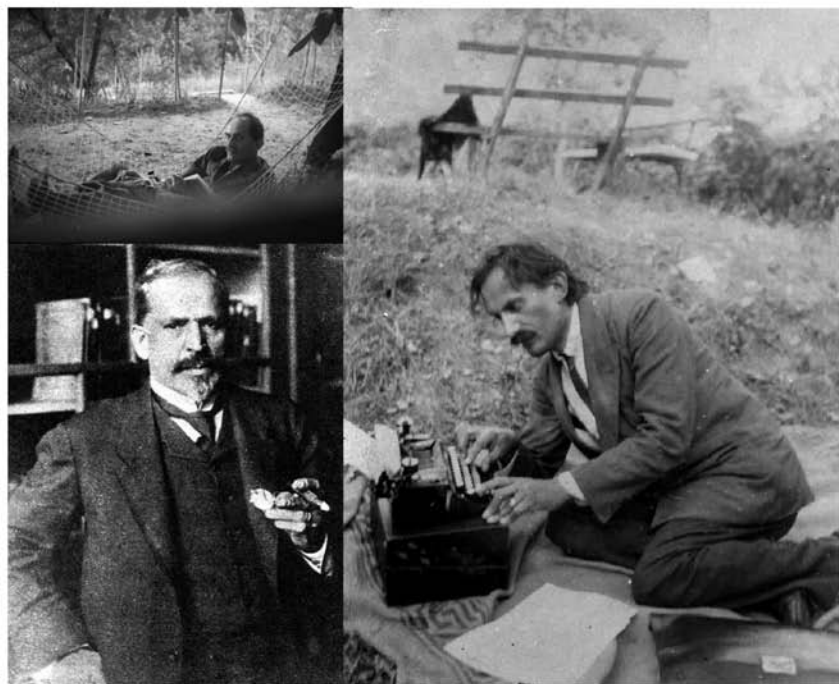
száz, próbálok itt kötözködni a „kritika” jegyében, de egyrészt verseskönyvet nem regénymód olvasunk, mint most tettem én, másrészt ez a fölösleg, ha tényleg van is, majd elmúlik. A manapság korántsem trendi mód a képviselőség felé forduló alkotó legújabb keletű művein ez érződik legalábbis, s bár ezt szabály szerint ennek az írásnak végén kellene 69
mondanom, érdemes kíváncsian várni a belőlük összeálló, következő ciklusokat.

Mint e recenzió elejéből is kitűnhet, a költő két lovat nyergel egyszerre, rácáfolva a régi mondásra, miszerint „egy fenékkal két lovat megülni nem lehet”. Nincs ezzel egyedül a pályán, elterjedt és természetes, hogy költők, írók irodalomtudománnyal is foglalkoznak. Kántás Balázs hol egyiket, hol másikat óhajtja abbahagyni, de meggyőződése, hogy végül mindkettő mellett kitart, ami nem lenne áldatlan végki-
fejlete dilemmás pályakezdésének. Pályakezdésről szólván: korosztályáról kialakult és köztudatba épült sztereotípiá (amely melleleg szociológiai tény), miszerint a „mai fiatalok” igen korán és nagyon tudatosak. Mindenkinek a saját, magán-csomolungmája. Jelen esetben (mármint: errefelé, irodalmi berkekben) ez a költő kortársi elismerése, no meg valamiféle egyetemi katedra és tudományos hírnév, ha nem tévedek – úgy legyen. Kántás Balázs sem ment (mért is lenne) ambícióktól és már most gyanítható, hogy esze, képességei ennek bizonnal nem is vetik gátját. Jelen kötetén mindennek kétirányú, bár inkább fegyelmező, pozitív hatásai látszanak. A versek homogén tónusúak, a kötet egységes. Hangvétele, eszközei tudatosságról, tudatos választásokról és továbbgondolásokról árulkodnak, hideg fejjel elkövetett, ám korántsem mechanikus versszerkesztésről. Illetve ilyen irányú törekvésről, hogy pontosabb legyen. Magam most nem teszem, de *elemezhető, viszont elemzés nélkül is befogadható*, és a divatos irodalmi elképzelésektől egész az érdekességig eltérő alkotás-csomag (némi malíciával: nem biztos, hogy „irodalomtörténész-barát”). Komoly szerencse, hogy a metódus, a diszciplináris alapok, stb. nem képesek elnyomni a már emlegetett szenvedélyt, zsigeriséget és igazmondás-kényszert, illetve friss, független filozofert hajlamot, ami költői személyiségének másik oldala (hangsúlyozottan előjelek nélkül). No nem mondom, zsigernek, léleknek nem volt most nagyon nehéz dolga, korlátlan hadtáp utánpótlással bírt ugyanis, lévén a költő szerelmes.

Nem melleleg érdekes szerelem lehet ez, nagy nekifutásokkal és fejkavarásokkal, mert ilyeneknek tűnnek a kötet versei is, melyek három ciklusra tagolódnak, tükrözve (tán) az alkotó precízen őrült intellektualizáltságát, hiszen a *Térkép*, a *Százjár* és az *Összefutás*, mintha (hagyjuk a jelenségek valós időrendiségét) az érzelem jelenlétének tényét, milyenségét rögzítené és

tárná fel, majd a közeledések és ellökődések, megtorpanások „béna” időit, aztán a találkozás pontjait. (Megjegyzem, mindennek találó képi fordítása Hegedűs Jánosnak a könyv elejét díszítő, egybeszaladó-szétváló sánpárokat ábrázoló fotója.) Ide citálnám Payer Imre gondolatát, ami Kántás az

70 *Ablaküvegek közötti tér* című, első önálló kötetének (Búvópatak Kiadó, 2008) fülszövegében szerepel: „A neovantgárd és a posztmodern poétikák hatására közvetetten érzékelteti szenvedélyes világképét, amely sokszor kétségbeesett. Csak a szerelem ad feloldást keserű világában.” Nos ez ide is igaz, a szerelemben is. Csak a második mondat nem, mert itt ugyan nem törvényszerű. Folyamatosan érződik a kínlódó vágy ezután, de a részeredmények a megélés tekintetében nem mindig biztatóak. És így van ez mindhárom összetevő: a *Térkép*, a *Százár* de bizony az *Összefutás* terén is. A boldogtalanság trópusait mégis átszínezi a zaklatottságból és időleges megnyugvásból álló boldogság. Hogy ez hogy lehet? Hát ezt vannak hivatva átadni a versek. (*Cédrus Alapítvány – Napkút Kiadó, Bp. 2010*)

Az irodalmi folyamat nemcsak a művek egymásutánjában valósul meg, hanem minden korok irodalmi életében is. A szerzők (akár halottnak tekintjük őket, akár nem) generációkat alkotnak, s fellépésükkel óhatatlanul egy már létező irodalmi térbe, a mások által létrehozott szövegüniverzumba is belépnek. Ha egy író, költő vizsgálunk, nem tekinthetünk el attól, hogy kortársai és elődei kontextusában képzeljük el működését. Nem is kell feltétlenül ehhez a társadalomtörténet, vagy kultúrtörténet tágasságához folyamodnunk. Az irodalomnak is megvan a maga belső élete. Irodalomtörténész számára az igazi kihívás természetesen az egyes életművek szövegéből kimutatható, korokon, stílusokon átívelő folyamat megrajzolása, de nem ez az egyetlen lehetséges feladat. Az irodalmi élet folytonossága nemcsak az olvasmányok egymáshoz kapcsolódásából, hanem a korszakok sajátosságainak megfelelő nyomokból, önmaguknál többet sejtető, életrajzi nyilvánulásokból is kimutatható, szimbolikus módon értelmezhető jelekből is felvázolható. (Bár fejtegetésem valós adatokra, mondhatni tényekre épül, mégsem minden ízében tényszerű csupán. Valótlanságot nem állítok ugyan, de korántsem vagyok biztos abban, hogy megfigyeléseim közül mindegyik helytálló lesz, a néhol levont következtetésekről nem is szólva. Hasznosabb és esszéhez illőbb talán, ha felhívom az olvasó figyelmét, hogy közlendőmet magam is inkább kísérletnek, képek rakosgatásának, mozaikok illesztgetésének vélem, s nem kis részben a képzelet játéknak.)

Fráter Zoltán 71

FÜGGŐÁGY

„A magyar irodalom

folytonossága” képekben

Ha már folytonosságról beszélünk, kezdjük kissé messzebből, hogy aztán a huszadik századhoz érjünk. Kazinczy Ferencet, aki korának irodalmi életét az egész országot behálózó, szerteágazó levelezésével teremtette meg, okkal nevezhetjük nemzedéke vezéralakjának. Ki számít írónak, költőnek, azt Kazinczy és köre döntötte el. Az 1820-as évek közepére azonban érezhetően csökken Kazinczy hatása, az őt követő nemzedéknek inkább a világot járt, szinte polihisztori képességekkel rendelkező Kisfaludy Károly az emblematicus figurája. A költő, elbeszélő, drámaíró, festő és könyvillusztrátor Kisfaludy tevékenységét okkal nézhetette némi aggodalommal az időződő Kazinczy. Kisfaludy azonban nem a generációs harcot választotta. Amikor Kazinczy Pestre jön, néhány társával meglátogatja őt. A találkozás talán éppen úgy zajlott le, ahogy azt Orlai Petrich Soma híres képén megörökítette. Kazinczy a szoba közepén álló asztaltól kel fel, bal keze még a szék támláján nyugszik,

a másikkal a belépő Kisfaludy jobbját szorítja meg. A kép centrumában látható üdvözlő gesztus nemzedékek kézfogását is jelentette. Kisfaludy nem is egymaga jött, hanem még három barátja, a feltörekvők társasága kíséretében. Kazinczy sem volt egyedül a szobában, a szolgálón kívül még két 72 úri hölgy csodálja őt az asztalnál ülve, mögöttük pedig, a kép jobb oldalán, négy férfiú lesi a nagy találkozást. Köztük, a szekrény és a fal alkotta sarokban szerényen meghúzódva, a Kisfaludynál nemsokára jóval jelentősebbé váló huszonegyes fiatalember, Vörösmarty Mihály álldogál. Három nemzedék van jelen tehát, bármennyire is a két nemzedék vezérének kézfogása a kép témája.

Nemzedékváltást jelez egy másik kép, Ferraris Artúr *Történelmi tarokkparti* című, 1893-ban keletkezett festménye, amelyet Jókai Mór ötvenéves írói jubileuma ihletett. Jókai Mór és Tisza Kálmán kártyázik, Deák Ferenc falon függő arcképe alatt, a kiegyezés égisze korjellemző égiszként borul rájuk, irodalom és politika összefonódásának szimbólumaként. A kép centrumában az idős Jókai ül, körülötte politikusok, újságírók, szerkesztők. A nagy mesemondó fő kártyapartnere Tisza Kálmán. Az asztal körül a kor közéleti emberei nyakukat nyújtogatva, kíváncsian várják a játszma kimenetelét. Lapjait gusztálja Gajári Ödön szerkesztő, politikus, az ülők feje fölé magasodik Podmaniczky Frigyes, író és várospolitikus. Mögötte, a kép legszélén, mintegy véletlenül, kissé szivarfüstbe burkolózva Mikszáth Kálmán áll, a Jókait követő nemzedék legnagyobb életművét létrehozó prózaírója.

A tizenkilencedik század utolsó harmadában a festmények szerepét mindinkább felváltja az egyre terjedő fotó. A fénykép, bár a festett kép szégyenebb rokonának tűnhet, ugyanúgy határozott kompozíciós elveket követ a portré- vagy csoportképalkotásban. Az a szerkesztőségi felvétel például, mely a *Budapesti Napló* redakciójában készült 1906-ban, vagy 1907-ben, Kosztolányi részéről éppen a Ferraris-festmény elrendezésére játszik rá. A középre helyezett asztal körül a hangsúlyos szemközti helyen áll Biró Lajos mint tárcaíró, mellette Kabos Ede, a lap szerkesztője ül. További hat munkatárs őket veszi körül. De a kép szélén, a jobb oldalon, akárha a tarokkpartihoz kibicelő Mikszáth lenne, az asztalra támaszkodókat szinte sóváran néző, huszonegy éves Kosztolányi Dezső magasodik, profilja jól kivehető.

Mikszáth Kálmán írói munkásságának negyvenedik évfordulóját, Pestet megelőzve, először Szegeden ünnepelték 1910 januárjában. A városháza nagytermében tartott ünnepségről belső és külső felvételeket is ismerünk. A szabadtéri fotón a kapu előtti lépcsőn áll Mikszáth, mellette fiai, a kép jobb oldalán, még nem a legszélén ugyan, de nem is a lépcsőn, Tömörkény István.

1923-ban, Juhász Gyula negyedszázados írói jubileumán Szegeden a Közművelődési Palota lépcsőin az esemény emlékére örökíttetik meg magukat a vendégek és vendéglátók. Juhász Gyula Kosztolányi és Babits előtt,

középen áll, ismerősök, kollégák gyűrűjében. Babits mellett, kissé hátrébb ugyan, de a költő felé hajolva, egy tizennyolc éves fiatalember néz szembe az objektívvel, József Attila. Ez az a találkozás, mely a kapcsolódás igényét fizikailag látványosan jelzi ugyan, de jól tudjuk, hogy az egymás költeményeinek olvasásában és egyes versekre való rájátszásban kimerülő kapcsolatot mindkettőjüknek felróhatóan, személyesen nem sikerült barátsággá mélyíteni.

73

Nem tudjuk minden esetben bizonyítani, csupán feltehetjük, hogy huszadik századi íróinknak már gyermekkorukban megvolt a lehetőségük, hogy Jókairól, Mikszáthról több fényképfelvételt is megismerjenek. A *Vasárnapi Újság*, az *Ország-Világ*, *A Hét*, a *Képes Családi Lapok*, a *Tolnai Világlapja* rendszeresen közölt fényképeket, különös előszeretettel élő klasszikusaink magánéletéről. Elképzelhető, hogy nem is kell minden esetben közvetlen, tudatos hatásra, utánzásra gondolnunk. Legalább ilyen nagy szerepe, jelentősége lehet az akaratlan, véletlenszerűnek minősíthető egyezéseknek is. Kísérletemnek azonban épp az a nem titkolt célja, hogy kimutassam, néhány fotótörténeti párhuzam mégsem a véletlen műve.

Ahogy a reformkori vendéglők, szalonok szerepét átveszik a kávéházak, a népszínművek színházi diadalát az operettek, a pipát felváltja a szivar, majd a cigaretta. Mikszáth a róla készült képek többségén pipával látható, fotelban, pamlagon, Pesten, Horpácson egyaránt. A magyar író nem képzelhető el pipa nélkül a Gárdonyi Gézáról készült fényképeken sem. Gárdonyi titokzatos egri háza Mikszáth horpácsi kúriájának szelíd változataként is felfogható, a tornácán pipázó író képe legalábbis a mikszáthi miliőt formázza. Természetesen azt sem hanyagolhatjuk el ebben az irodalomtörténeti játékban, hogy szivaros képek is szép számmal akadnak Mikszáth ikonográfiájában. S ki tudja, Heltai Jenő örökégit szivarja és Bródy Sándor szivarcsutkáit, Osvát Ernő britannicája, Móra Ferenc szivarjai, Hunyady Sándor havannái nem a Mikszáth tüzétől gyulladtak-e meg? Csak a játék folytatásaként jelzem, hogy Ady Endre ujjai közt persze már cigaretta parázslik megannyi fotóján, az ő nemzedékében mintegy megszakítva-folytatva érvényesül a dohányzás káros szenvedélye. Kosztolányi alkotás közben, jobb kezében tollszárral, baljában cigarettával alkot hatalmas íróasztalánál. Mindezeknél még látványosabb, hogy a kéziratot felváltó írógépes alkotásmód, melyet Móricz Zsigmond vezetett be a magyar irodalomba, folytatódik Babits és József Attila fotóin is. Babits a dömösi plébánia kertjében látható, amint *Kártyavár* című regényét írja szakadt, összecsomózott írógépszalaggal, Móricz a szobájában, íróasztalánál a gép fölé hajolva dolgozik, szájában cigaretta füstöl. József Attila ugyancsak asztalnál, a gép előtt ülve fényképezkedik. A dolgozószobában,

íróasztalnál alkotó, kéziratain töprengő íróportrék összevetését túlzottan mégsem célszerű részletezni, hiszen ez a téma, ez a beállítás fényképeszeti közhely volt már a huszadik század fordulóján is, noha Jókaitól József Attiláig bőven találunk különböző példákat erre. De egy megdöbbenő párhuzamot azért érdemes említeni. Adyról 1913 őszén Székely Aladár készített néhány felvételt, melyeken asztal mellett, mosolyogva ül, karjait kítárva, bal kezében cigarettával. Nem lehet nem észrevenni a hasonlóságot azzal a felvétellel, amelyen József Attila ugyanebben a pózban, 1935 szeptemberében még barátságosan mosolyogva, szintén széttárt karokkal, bal kezében cigarettát tartva fényképezte magát.

Nagy íróink alig kerülhették el, hogy még életükben legalább egy mellszobor erejéig ne mintázza meg őket valamely kortárs képzőművész. A jeles eseményről a korabeli sajtó is nemegyszer fényképes riportban számolt be. Mikszáth ebben is iskolapéldát teremtett. Az ő mellszobrát Sailó Alpó finn szobrászművész készítette el, s a folyamatot nemcsak Mikszáth írta meg, hanem korabeli fotó is készült róla. A fiatal művész mellényben, karba tett kézzel áll saját alkotásával szemközt, tőle jobbra, egy szekrény sötét háttérébe húzódvá az élő modell, maga az író nézi szinte megszeppenve a kész művet, körülbelül olyan arckifejezéssel, melyről az a megállapítás sugárzik, hogy „jobb, mint az eredeti”. Babits Mihály portrészobrát Beck Ö. Fülöp mintázza meg, ezt Török Sophie több felvételen is rögzítette 1927-ben. Az egyik képen Babits szemből látható, amint modellt ül a művésznek, köztük a szinte kész szoborral. A másik kép profilból mutatja a költőt és a szobrot, melyen Beck Ö. Fülöp már mintha csak az utolsó simításokat végezné, szájában cigarettával. Babits keresztbe tett lábbal ül, és meglehetősen fegyelmezetten tekint az őt mintázó szobrászra, mintha ezen múlna a szobor élethű voltának sikere. Karinthy Frigyes 1933 áprilisában viszont már befejezett fejszobrának és annak alkotójának társaságában fotózzák le a *Színházi Élet* számára az író lakásán. A befejezettséget hangsúlyozza, hogy Karinthy és az alkotó, Gerő Gyula szobrászművész a szobor két oldalán áll, Karinthy szemből, hogy a hasonlóság nyilvánvaló legyen, Gerő pedig profilban, Karinthyra tekintve, mint aki saját művét az eredetihez méri. A képet Karinthy saját kézírásával látta el, idézem: „Képünk Gerő mestert, valamint kítűnő művét, szobromat és annak eredetijét ábrázolja. A leleplezés, szerény családi körben már megtörtént. További leleplezések miatt a szobrot több példányban rendeltem meg. Karinthy Frigyes.” A szójátékra épülő kommentár máris kiárusítja, mintegy üzleti terméké és családi viszonyok jellemző kellékévé változtatja az örökévalóságának megálmódott portrét. Ugyanez év júliusában azonban a jó barát Kosztolányi sem kíván lemaradni a halhatatlanságot jelentő szobormintázásról. Az ő mellszobra Botfai Húvös László műtermében készül, ennek fotója Kosztolányit mint modellt mutatja be. Vajon mennyire véletlen az,

hogy Mikszáth és Karinthy, a két szatirikus már a kész művel szembesül csak, míg Babits és Kosztolányi, az agyag és bronz helyett szavakat ércbe öntő két lírikus még a művészi munka folyamatában, a végső eredmény előtti alakítgatás fázisában állnak saját képmásuk mellé?

Noha nem feltétlenül ildomos túlzott következtetéseket levonni fényképek analógiájából, ám néhány észrevételt mégsem hagyhatok szó nélkül, legalább kérdésekbe burkolt állítás formájában. Mikszáth Kálmán élete utolsó fényképfelvételén bőrhuzatú, ún. füles fotelban ül, fejét kissé oldalt billentve. Miért van az, hogy az Ady Endrét ábrázoló, Székely Aladár műtermében beállított fotót szemlélőnek az a benyomása, mintha Ady ugyanabban a bőrfotelben ülne, noha a bőrhuzat azóta díszítő és erősítő szögecseket kapott, s az is kétségtelen, hogy Ady nem a fotel bal füléhez, hanem a jobb oldali fülhez hajtja a fejét. Tekintete a semmibe réved, merengő, szomorkás fájdalommal, mint egykor a valamelest a gép lenszéje fölé néző Mikszáthé. S vajon csak múló hangulat véletlene hozta, hogy Török Sophie szintén egy füles fotel bal sarkába húzódva fényképezi Babitsot Attila úti lakásukban 1937-ben?

S megismerjük-e valaha a kabátos képek titkát? Jókai Mór kora ősszel is virágzó rózsák között, nagykabátban ácsorog egy fotón, aztán néhány évvel idősebben, néhány hónappal halála előtt Nizzában, tavasszal, valami kaftánszerű nagykabátban üldögél, miközben az őt körülálló hölgyek nyári ruhásan mosolyognak, hajukban virágkoszorú, kezükben napernyő. Ady Endre Csucsán, utolsó felvételén nagykabátban, virágos kalapban, betegen, alig három hónappal halála előtt. Karinthy Frigyes *Utazás a koponyám körül* című, utolsó regényének címlapján nagykabátban, levett kalappal kezében, egy évvel halála előtt. (Ebből a szempontból kicsit zavaró persze, mert nem teljesen illik a képbe, vagyis a halál előtti kabátos képek sorába, hogy József Attila nevezetes feketekabátos, kalapos, Operaház környéki fotója 1932-es keltezésű, azaz már öt évvel öngyilkossága előtt látható a végzetes öltözetben.)

Kiragadott, és korántsem valamiféle teljességre törekvő, esetleges példáimmal csupán azt kívántam érzékeltetni, hogy – minden látszat ellenére – a festményhez hasonlóan a fénykép sem objektív ábrázolója a megrögzített valóságdarabkának. Ha jól megnézzük, sokáig, és az apró részleteket sem mellőzve, bizony, csakhamar kiderül, hogy személyes hozzáállást, rejtett üzenetet tartalmaz. Vagy azért, aki készíti, vagy azért, akiről készül, vagy akár két véleményt egyesítve, a fotográfus nézőpontját és a kép tárgyául választott egyéniség helyzetértésének- és értékelésének sugallatát. Mindkettőben vélemény tükröződik, vélemény a világról, arról az érzelmi-gondolati állapotról, melyben a kép fogant, és vélemény arról a hagyományról is, melyhez a kép akarva akaratlan, tudatosan, vagy öntudatlanul is kapcsolódik.

S mivégre volna bonyolult, játékos okfejtésem, ha végezetül egy nagyon is személyes példával nem világítanám meg mindezt? Természetesen eszem ágában sincs magamat még a legtávolabbi összefüggésbe sem hozni az eddig emlegetett bálványokkal, csupán az ösztönösség szerepét
76 szeretném érzékeltetni a saját példán. Évekkel ezelőtt egy ismerősöm felszámolta feleslegessé vált bútorait, használati tárgyait, nekem egy függőágyat ajánlott fel. Városi lakásban nem túl praktikus a függőháló, mégis elfogadtam az ajándékot, azzal a homályos gondolattal, hogy biztos jó lesz még valamire. Jó is lett. Amikor pár esztendő múlva a Duna-kanyarban sikerült szerény nyaralóhoz jutnom, sok könyvet olvastam el az épségben megőrzött, két fa közé kifeszített hálóban. Honnan tudtam vajon már a feljánlás pillanatában, hogy jóljöhet még az a függőágy? Milyen emlékkép élt bennem, melynek vonzásába kerültem? Nem tudtam volna megmondani akkor, nem is foglalkoztam a kérdéssel. Csak mostanában, különböző írói fényképalbumokat lapozgatva világlott fel értelme mindennek. A Petőfi Irodalmi Múzeum Fotótéka sorozatában kiadott Babits-ikonográfia 546. és 547. felvételén a költő függőágyban fekvé olvas. Ez a könyv 1983-ban jelent meg, már akkor belém vésődhetett a hálóban pihenő Babits látványa, hogy öntudatlanul is, elmerült emlékképként utasítson majd a felkínált ajándék elfogadására. Vajon nem valami hasonlóan titkos erőként hatott említett példáimban is a nagy elődök nem okvetlenül tudatosuló ösztönzése?

Egy 110 évvel ezelőtt írt 12 éves fiú naplója mindenképpen érdekes, izgalmas olvasmány. Kis rést nyit a múltba, bepillantást enged egy rég letűnt kor mindennapjaiba, egy már rég nem létező család életébe. Ha azt a fiút Karinthy Frigyesnek hívták, még érdekesebb lehet számmunkra, hiszen népszerű íróról van szó. Kimondva vagy kimondatlanul ott az elvárás, hogy talán tetten érhetjük az íróvá válás első lépéseit, olvasása közben reménykedhetünk, hogy megleshetjük azt a titkot, ami őt a későbbiekben eredetivé, utánozhatatlanná tette...

Tiringer Aranka 77

GYÁSZ, HUMOR, KREATIVITÁS

Karinthy Frigyes
gyerekkori naplóiban

Maga a napló írásos műfaj, intim, vallomás-szerű. Feltételezzük, hogy őszinte is, hiszen feladata a valóság történéseinek, vagy az író intrapszichés élményeinek (érzéseinek, gondolatainak, vágyainak, fantáziáinak) kifejezése. Nem köthető specifikus életkorhoz sem; az írás képességének megjelenésétől (kb. 6–7 év) egészen idős korig minden életszakaszban előfordulhat. Számos irodalmi példa igazolja fontosságát.¹

Karinthy Frigyes ránk maradt gyerekkori naplói (a továbbiakban: *Napló*) az író 12–13 éves kora között keletkeztek². Két füzetnyi anyag maradt meg: az első 1898. november 26. – 1899. március 22-ig tart (4 hónap); a második 1899. szeptember 13. – 1900. szeptember 21-ig (12 hónap). Ez az anyag önmagában is töredékesnek tekinthető: tudjuk, hogy egyes részek elvesztek (pl. 1898-ban az első 12 hét), illetve más füzetek is léteztek. Karinthy nagyon szerette gyerekkori írásait, azért is adta külön megőrzésre bizalmasainak, Ascher Oszkárnak és Gárdos Andornak, de ezeknek az iratoknak a többsége Budapest ostrománál megsemmisült. „Ötéves koromtól tizenhét esztendőös koromig én voltam a legszorgalmasabb író. De sajnos ezek az írásaim mind elvesztek. [...] harminc-negyven kötet sűrűn teleírt, elveszett napló [...] Kár értük. Legfeljebb, ha néhány irkám maradt meg valamelyik fiókom mélyén...”

„Ma írtam egy remek verset...”³ A *Napló* élményvilága

A *Napló* magyar nyelven íródott, de német, magyar, angol és jiddis szavak, továbbá 34 vers, egy versfordítás és egy francia rímes nyelvgyakorlat is található benne. Külön emeli a *Napló* értékét, hogy sok eredeti (többnyire tus-tollal készített) rajz, karikatúra, skicc, illusztráció is díszíti.

Mindjárt első olvasásra feltűnik, hogy a gyerek Karinthy mindkettőhöz jól értett: mind a versek, szócickek (írási anyag), mind a rajzok (grafikus anyag) kifejezetten tehetséges, jó intellektussal rendelkező gyerekről árulkodnak.

78 A tehetséget amúgy is „bőségesen osztogatták” a Karinthy családban. Az apa, Karinthy⁴ József nyelvtelenség volt, s ezt a képességét a megélhetés szempontjából is kamatoztatta: hosszú éveken át idegen nyelvű levelező titkár volt a Ganz gyárban, Kalóz Endre álnéven pedig egy korszerű olasz nyelvkönyvet jelentetett meg. Igazi szenvedélye azonban a filozófia volt, így a Karinthy-gyerekek nyitott, gondolkodó, a kor szellemi áramlatai iránt fogékony légkörben nevelkedtek. A családban igazi soknyelvűség uralkodott, gyakran – napokra lebontva beszéltek egymás között idegen nyelveken. A nyelvtelenségek sorában Frigyes Emília nevű nővére említendő még, akivel közösen fordították a *Micimackót*, s aki később fordítóirodát nyitott Pesten (legendás nyelvi zsenialitását mutatja, hogy több nyelvből folyékonyan szinkrontolmácsol). A többi testvér is kreatív, tehetséges személyiség volt: Elza gyönyörűen énekelt és Münchenben festészetet tanult. Ada szintén festett és verseket írt, Gizella pedig iparművészeti tárgyakat tervezett és készített.⁵

Ennek a színes, tehetséges és élénk szellemi életet élő családnak mindennapjai elevenednek meg a *Napló* szinte minden sorában. Leggyakrabban a testvérekre vonatkozó bejegyzéseket olvashatjuk, de nagy hangsúlyt kapnak az apára, illetve a család nőtagjaira vonatkozó⁶ beírások. Ugyancsak gyakori téma az önreflexió: sokszor írja le saját hangulatát, érzéseit, vélekedését a közéleti, politikai vagy iskolai eseményekről. Láthatjuk, hogy életét és baráti kapcsolatait nagyrészt az iskola határozza meg ugyanúgy, mint a mai hasonló korú gyerekeknek.

A humor és kreativitás jól megfigyelhető a *Napló*ban, a gyász rejtettebben jelenik meg. A gyerek Karinthy szinte mindennel játszik. Leginkább szavakkal: ír vicceket, szójátékokat, gúnyverseket, humoros jeleneteket. Szavakat alkot összevonással, pl. „Magyararia” a Magyarország és Hungária szavakból. „Itt a Papa. Gontag” – írja, melyben a Sonntag és a Guten tag! szavak ismerhetők fel. Az utcán „vinyalosok” járnak, amit gondosan beír a „Naplopóba”, s örül, ha nem kell „sulyba” menni...⁷ Ezek a példák jól látható az a könnyed játékos-humoros nyelvi kreativitás, amivel reflektál az őt körülvevő világ dolgaira. A szavakkal való játék adódott abból a tágabb, heterogén nyelvi közegből is (német-magyar kétnyelvűség), melyben Karinthy élt.

Megfigyelhető, hogy a *Naplót* író gyerek ugyanazokat a technikákat alkalmazza, mint amivel az álommunka hozza létre az álomképeket: sűrítéssel, kétértelműséggel, megfordítással, illetve a rész-egész viszony felcserél-

lésével. Az alábbi vers jó példa a kreativitás és kétnyelvűség együttes megjelenésére: „Egyszer volt egy geissen kecske / Ez elment a garten kertbe / Megette a kraut káposztát / De kijött a gertner kertész / Levágta a fussen-lábát / Szegény kecske krankbeteg lett”.

Felnőttkori visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy mindig költő 79 szeretett volna lenni, s noha sok verset írt,⁸ inkább novellái, regényei, újságcikkei tették híressé és közkedvelté kortársai között. A *Napló*ban szereplő sok vers különös hangsúlyt kap az identitásalakulás szempontjából: az osztálytársak szemében ő a „költő”, elismerik tehetségét, egyedi helyet vív ki magának a kortársak között.

„Ma írtam egy remek verset a fiuknak a mibe a hős 'meghal boldogan' a végin. Erre azt mondják, hogy kegyetlen vagyok és meghalasztok mindenkit. [...] Csináljam máskép. – Jó – mondék – tessék csak ide adni, majd kiegyenlítek én mindent! Ezzel nagy pátosszal a vers alá írtam utolsó szakaszuk: 'De im jó a bájos reggel / És jó a napsugár / A sápadt ifjú föltámad / És vigan tovább áll.' Persze így még kevésbé tették nekik...”

A versek nemcsak saját kreativitásának kifejezését jelentették, hanem a társas elismerés megszerzésének eszközévé váltak, s jól ellenpontozták a tanulásban átélt kudarcokat. Mert kudarc bőséggel érte a Markó utcai főreálban, ahová a *Napló* írása idején járt: ez az iskola abban az időben az ország középfokú oktatási intézményei sorában az egyik legjobbnak számított. „...heterogén, németes beütésű és konzervatívan nacionalista, az újdonságra és a nyugati, francia eszmékre is nyitott, jól megalapozott humán műveltséggel bíró iskolában a természettudományos oktatás, a gyakorlati életre nevelés is fontos szerepet játszott.” De miért lényeges ez?

2. „Ugy hiszem, az iskola a bajom...” A humor és kreativitás forrásai

Mint azt korábban említettem, az iskolai étellel kapcsolatos bejegyzések a *Napló* leglényegesebb adatai közé tartoznak. Erre utal a következő bejegyzés is: „Egész nap nem írtam naplót. Nem is irhatok semmit mert még mindezt meg nem járok iskolába.” A *Napló* mellett Karinthy Frigyes gyerekkoráról való tudásunk egy másik forrásból is származik, a *Tanár úr kérem* című írásából. Kézenfekvőnek tűnik tehát a két mű összehasonlítása, annál is inkább, mert a *Napló*ban található szereplők (pl. Steiman) és helyszínek ismerősek a *Tanár úr kérem*ből. Úgy tűnik, mintha a két mű kiegészítené egymást, mintha a *Tanár úr kérem* a *Napló*k kidolgozottabb, szépirodalmi mű igényével megírt változata lenne, egyfajta felnőttkori visszaemlékezés a színes, érdekes iskolás évekre. Ha mélyebben hasonlítjuk azonban össze a két művet, kiderül, hogy a két írás egymás tükörképe, és valóban „minden másképp van...”

Karinthy a *Tanár úr kérelem* 1913-ban írta, majd 27 éves korában, 1916-ban jelentette meg. Azt a hiedelmet, miszerint a két írás lineáris kapcsolatban áll egymással a bevezetésben maga Karinthy sejteti azzal a fantáziájáttal, miszerint felnőttként egyszer csak visszatér egykori 80 osztályába, beül a padba, és ismét diák.

„Azt álmodtam [...] hogy már huszonzét éves vagyok, és ülök egy kávéházban, és nem jól éreztem magam, képzeld, pedig mostanában hogy szerettem volna huszonzét éves lenni. Szóval a kávéházban ültem, és úgy volt, hogy tényleg egy író lettem, ami lenni akartam, és már sok könyvem megjelent, és [...] mégse éreztem jól magam, nem furcsa? Szóval kiderült, hogy érettségi után nem olyan jó lesz, mint hittem...”

Ezzel azt sugallja, hogy az egykor vágyott, később csalódással járó felnőttkor megtapasztalása után ismét az iskolás évekbe vágyik vissza, pontosan oda, amelyről a *Naplók* szólnak. A *Naplókat* olvasva azonban úgy tűnik, az iskolás évek közelről sem olyan idilliek, sőt!

A *Napló* tanúsága szerint kifejezetten szorong az iskolában, és nagyon sok kudarc éri. Noha minden tanár elismeri tehetségét, eredeti személyiségét, mégis rosszul tanul, sőt később kibukik a Markó utcai Főreálból, és egy polgári iskolában folytatja tanulmányait.

„Ez mérgesít engem! Mindenik osztályba azt mondják: éles eszű, tehetséges, pompás gyerek s a bizonyítvány – rossz. Ha mondanák inkább, ostoba tökfész, és adnának jó bizonyítványt mellé!” (1898. december 20., kedd)

Ezt – a kényszerű iskolaváltás előtti, vívódásokkal teli időszakát – örökítik meg a *Naplók*. A gyerek Karinthy sokszor unatkozik, hangulata nyomott, mély fekvésű, vagy egyenesen depresszív: „Ilyen helyzetbe mikor tőlem jó bizonyítványt várnak s oly sok 4 esem lesz, bizony mindenki olyan lehangolt lenne. Minden tanár ellen el vagyok keseredve. Az iskoláról nem beszélek.” „Nekem valami bajom van. [...] Repülni innen, mert nyom valami. Ugy hiszem, az iskola a bajom.” „Elmult a kedvem a bolondságtól, a tréfától való lett, szomorú valóság. E nap a legborzasztóbb nap az évben. Prém ma felolvasta a bizonyítványom...” „Rendkívül rosszul érzem magam sőt búskomornak rossz sejtelmektől elnyomottnak. [...] És nem tudom visszafojtani őket, pedig érzem hogy ezek visznek – mint oly sokszor – a végromlásra, a kétségbeesésre, mert miattok elhagyom magam és kábultság vesz erőt rajtam. [...] Ez borzasztó és félek tőle mert egész az öngyilkosság gondolatáig vezet...”

Úgy tűnik, a felnőtt Karinthy a *Tanár úr kérelem*ben átszínezte, élményszerűvé festette a múltat: a *Napló* tanúsága szerint mindez nem így történt (vagy csak kisebb részben), de akár így is történhetett volna... Ezzel az átfordítással lehetőséget adott önmaga számára egy diákkori kudarc későbbi feldolgozására, a nyomasztó emlékektől való szabadulásra.

Maga az átfordítás technikája is kreatív lehetőségek sorát nyitja meg. Ilyen az *idősikkal való játék*. Karinthy felnőttkori írásaiban gyakori, visszatérő motívum az idő, különösen a jövő. Sokszor játszik azzal a gondolattal, hogy a jelent a jövő szempontjából szemléli, vagy a múlt vágyainak, fantáziáinak tükrében (leg híresebb példa erre a *Találkozás egy fiatalemberrel* című novellája). A *Naplóban* is megfigyelhető ez a motívum: lerajzol például különböző nő-típusokat, hogy felnőtt korában majd visszalapozva bejelölje, milyen is lett a (jelenben) a felesége... Előre meghatározza a *Naplóban* azokat a napokat, amikor megnősül, szobrot állítanak neki, amikor meghal...⁹

Az idősíkok szempontjából a két írás egymás tükörképe – a *Naplóban* előre vágyik az időben, a *Tanár úr kéremben* visszafelé. Az iskola szorongató a jelenben, később ezt megfordítja: humoros, anekdotás történeteket kreál belőlük. Ilyen értelemben a *Tanár úr kérem* nem más, mint a gyerekkor egy traumatikus¹⁰ korszakának utólagos átdolgozása a humor segítségével, azaz – öngyógyítás. A humor minden bizonnyal megküzdési eszköz volt számára a szorongással és kudarcokkal szemben, s maradt is egy életen át...

3. „Hat évvel a halála után sirattam el először anyámat...” Gyász a *Naplóban*

A fellelt anyakönyvi források szerint Karinthy Frigyes édesanyja¹¹ 1895. január 26-án halt meg. A *Naplóban* megfigyelhető időintervallum két január 26-át fog át: 1899-ben és 1900-ban olvashatunk erre a napra vonatkozó bejegyzéseket. E kettőből csak az elsőn említi az anya halálának évfordulóját, míg a második évforduló napon egy friss színházi élményét részletezi, *Az ember tragédiáját*.¹² 1899-ben így ír erről: „Ma jan. 26 án van a boldogult mama halálának évforduló napja. Itt ülök az íróba, papa, mint rendesen 4 fekete fátyollal bevont gyertyát köztük mama arczképét. (Szegény Józs de jajgat odabent) Van elég alkalmam most visszagondolni 5 év előttré, Január 26 ikára... Bizony nagyon de nagyon szomorú nap volt ez; magam előtt látom. Tanultam egész délelőt. Na!”

Az első probléma mindjárt az időponttal van: a *Naplóban* említett „5 évvel ezelőtti” dátum 1894-re esik, míg a halotti anyakönyvi kivonat 1895-öt határozza meg a halál időpontjának. Mindkét forrás pontosnak, időben közelinek tűnik, mégis egy év eltérés van közöttük. Nehéz elhinni bármelyik forrás tévedését: a gyereket, aki a családi történesek jelen idejében fogalmazza meg az öt éves évforduló tényét, de ugyanígy nehéz elhinni a hivatalos okiratot kiállító személy esetleges „elvétségét” is...

Ennek tükrében mondhatjuk azt, hogy a gyerek Karinthy 7–8 éves lehetett az anya halálakor. Mindenképpen korai, egész életre meghatározó

traumatikus esemény volt. A gyászt átélő hosszas lélektani munkán megy át (*gyászmunka*), míg – valamilyen szinten – a halál ténye elfogadhatóvá válik az egyén számára (átéli a veszteségből fakadó fájdalmakat, közel engedi magához az ezzel kapcsolatos egyéb érzelmeket, visszavonja a libidót a szeretett személyről, integrálni tudja a halott emlékét).

A fent olvasható idézet azt is mutatja, hogy lehetőség volt a családban közösen gyászolni, az apa és a nagynénik szerető családi légkört teremtettek, és így ezek együttesen megteremtették a gyászmunka lehetőségét.

Hogy ez mégsem így zajlott, arra több adatunk is van.

Karinthy egyik felnőttkori írásából érdemes elindulni. *Anyám* című novellájában írja le az anya halálával kapcsolatos emlékeit. Az anya váratlanul hal meg. A gyerek Karinthy tanúja annak, hogy elviszik betegszállító hordágyon, látja a családtagok sírását, részt vesz a temetésen, de nem tudja elfogadni a halál tényét: „Őntudatlanom [...] egyszerűen nem vett tudomásul anyám halálát...” Ebben az írásában jól rekonstruálható az *elakadt gyász*: a gyászgondolat éveken át való távoltartása, a *humor és tréfa* segítségével. „Tudatosan, mohó vággyal, szinte beteg szenvedéllyel, rendszeres és titkos gyönyörforrást dolgoztam ki magamban [...] Türelmetlen hévvel indult meg bennem egy-egy újabb változat elképzelése, az állandó tárgyról, amit csak én tudok: hogy ma otthon találok anyámat...” Anya visszatéréséről szőtt fantáziák játékos-regresszív formát öltöttek: az anya nem halt meg, csak elbújt, megréfálja őt, és majd egyszer, ha ő hazaérkezik, előugrik az ajtó mögül, és majd együtt nevetnek... (Felismerhetők ebben a fantáziában a csecsemőkori „bujócska játék” elemei.) Maga a humor is az anya is szimbolikus reprezentánsa (szeretett bolondozni, tréfálkozni).

Varga Zsuzsa tanulmányában kimutatta a felnőtt Karinthy írásaiban gyakran megtalálható motívumok gyerekkori, elakadt gyással kapcsolatos eredetét, és kihatásukat a felnőtt Karinthy ambivalens nőképre: ilyen a *megkettőzés* (anya és gyerek, sírás és nevetés, felnőttkori írásaiban: *Én és Énke*) illetve a *megfordítás* (a halottból élő; szomorúból vidám, felnőttkorban: „Minden másképpen van”). A felnőtt Karinthy egyik kedvenc játéka volt a szavak, mondatok megfordítása, s ezzel új értelem nyerése¹³. Már a *Napló*ban is találhatunk erre példát: „Szieth men ttedegne tá, sé né men koráj ebbe za ebvé abláer...”¹⁴ – írja a *Napló* egyik utolsó bejegyzésében, s ezzel kommentálja évisméltetésének tényét.

A gyászgondolat távoltartása éveken át sikeres megküzdésnek bizonyult, legfőképpen a 'tagadás' és 'meg nem történtté tevés' segítségével¹⁵. Egy alkalommal – testvérei félresikerült tréfálkozását(!) követően – kénytelen volt szembenézni az igazsággal. „Hat évvel halála után, akkor sirattam el először anyámat...”

Vagyis a *Napló* egyedülálló dokumentum arra vonatkozóan, hogy keletkezésének idején a gyerek Karinthy a gyászmunkának ehhez a fontos átlomásához még valószínűleg nem érkezett el. Erre egyrészt a valós idő utal: az anya 1895-ös halálának időpontjához képest a *Napló* írásáig (1898–1900) még nem telt el a hat év. Másrészt feltűnően sok halállal kapcsolatos bejegyzés található a *Napló*ban: a gyerek Karinthy rendkívül érzékeny erre a témára. Leírja környezete halállal kapcsolatos történéseit: szomszéd kisgyerek vízbefúlását, az egyik tanár főbelövéses szuicidiumát, de nagy érdeklődéssel követi végig a sajtóban olvasható háborús történeteket, kivégzéseket, '48-as veteránok sérüléseiről szóló elbeszéléseket stb.

Nemcsak írásban, rajzban is foglalkoztatja a téma. „A mulandóság válfajai” címmel rajzsorozatot készít a különféle halálnemekről: kifröccsenő vérral ábrázol párbaj-jeleneteket, akasztott halottat, börtönben aszalódó, rabláncon mosolygó(!) csontvázat, barlang mélyén, ölében koponyával, magányosan szomorkodó remetét. Keresztmetszetben ábrázolja a ravatalon nyugvó halottat, majd később ugyanezt a föld alatt, a koporsóban, stb.¹⁶ Gyönyörűek ezek a rajzok: jól megfigyelhető bennük az életkornak megfelelő realisztikus látásmódra törekvés, a részletek pontos kidolgozottsága, egyfajta kritikai szemlélet párosulva valóság-hű ábrázolásra törekvéssel.

A karikatúra eredeti forrása a primitív mágikus varázslás: az a hiedelem, hogy az ábrázolt kép azonos a tárgyával. Ennek szellemében a rajz torzítása hozzásegít az ellenség megrontásához. A gyerek Karinthy számára a halálról készített rajzok ugyanígy hatottak: lehetőséget adtak az agresszív feszültség és a halálfélelem rajzban való kifejezésére, szublimálására. Ezek a rajzok hozzásegíthették ahhoz, hogy az állandóan ott bujkáló halállal kapcsolatos szorongás és késleltetett gyász formát, alakot öltson – rajzban való megjelenítése csökkentette, kezelhetővé tette ezt a szorongást.

Csökkentette, de nem tüntette el teljesen. „Papa ma kissé rosszul volt mikor hazajött, keveset evett s mindjár aludni ment. Csak baj ne történjen.” Saját magára vonatkozóan is találunk hasonló bejegyzéseket: „Én nem tom egy idő óta valami elfogulcság van rajtam olyan spleenes vagyok vagy mi. Mindig pihenni szeretnék, nem tudok semmihez hozzáfogni és mellette valami megy mindig az eszemen keresztül: nem tart soká ez az élet, – olyan sejtelem félle. Nem tudom mi van velem. Rosszakat álmodok. Másképp volt ez régen. Régen! Mindig arra gondolok. Hejh csak 6 vagy 5 évet ugorhatnék – vissza. Gyerek lenni! – Igen!”¹⁷

Úgy tűnik tehát, hogy a gyerek Karinthy számára a humor és gyász nagyon korán összekapcsolódtak: a humor a gyászhoz való viszonyulás, az

abból fakadó szomorúság és szorongás leküzdésének eszközévé vált – s ez bőséggel megtalálható felnőttkori regényeiben, novelláiban is.

Karinthy Frigyes gyermeki naplói irodalmi szempontból szárnypróbálgatások; lélektani szempontból azonban fontos dokumentumok.

84 Maga Karinthy is így fejezi be *Naplóját*: „A mint látom az utolsó lapra érkeztem. E napló története életemből határozottan fontos részeket tartalmaz...”

¹Tolsztoj, Thomas Mann, Széchenyi István stb. Úgy vélem, ugyanehhez a belső igényhez kapcsolható napjaink egyre „divatosabb” internetes blog-írása is.

²Született: 1887. június 25-én Budapesten, meghalt: 1938. augusztus 29-én, Siófokon.

³Karinthy Frigyes: *Gyermekkori naplók*. Sajtó alá rendezte és az utószót írta Szalay Károly. Helikon Könyvkiadó, Budapest, 1987.

⁴Az apa még így írja a nevét, s valószínű, hogy Frigyes saját maga változtatta y-ra a szó végi i-t (lásd: Merényi-Metzger által felkutatott anyakönyvi források)

⁵Egyedül a legkisebb Karinthy-gyerek, az 1892-ben született József lógott ki némiképp a családi tehetségek sorából. Különös személyiségéről és életéről többet olvashatunk Karinthy Ferenc *Uncle Joe* című regényében. (Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1987)

⁶A család életét alapvetően meghatározta az anya korai halála (ld.: később). A család egyéb felnőtt nőtagjai (nagy nénik, tántik) igyekeztek hiányát pótolni, így konkrétan is részt vettek a gyerekek mindennapjaiban.

⁷A *Napló*ból való idézeteket most és a továbbiakban eredeti, a gyerek Karinthy által alkalmazott helyesírással idézem

⁸Karinthy Frigyes: *Összegyűjtött versek* (Nippon Kiadó, 1996)

⁹Karinthy életében megfigyelhető különös egybeesések meghatározó példái ezek, mert valóban pontosan jelölte meg ezeket a dátumokat...

¹⁰Úgy vélem, itt elsősorban mikro-traumák sorozatáról lehetett szó. Több bejegyzés is utal erre, például amikor felelés közben szinte vegetatív rosszulletet él át: „...mi ketten majd leestünk a székről a nagy remegéstől...”

¹¹Engel Karolina (1851-1895)

¹²A „tragédia” ezen a napon való említése szimbolikusan utalhat az anya halálára...

¹³Karinthy Ferenc *Baracklekvár* című novellájában olvashatunk bővebben a Frigyes által kedvelt nyelvi játékokról. (In: Karinthy Ferenc: *Baracklekvár és más történetek*, K.u.K. Kiadó, Budapest, 2001.)

¹⁴Ha a mondatot balról jobbra, a szavakat viszont jobbról balra olvassuk, a következő jelentést kapjuk: „Theisz nem engedett át, és én nem járok ebbe az évbe reálba...” Tudjuk, mennyire fájdalmas volt ez számára, így a visszafelé írás nem csak a kínos tény burkolt közlését tette lehetővé, hanem azt a vágyat is, hogy mindez megfordítva legyen, azaz ne legyen igaz...

¹⁵Lásd: Anna Freud: *Az én és az elhárító mechanizmusok* (Párbeszéd Könyvek, Budapest, 1994)

¹⁶A rajzok az oldalszámot nem tartalmazó, reprint kiadásban az 1899. november 27, hétfői bejegyzésnél találhatók.

¹⁷Itt ismét felbukkan a „bűvös hat év” motívuma: abba az időbe vágyik vissza, amikor még élt az anya...

Aznap sötétedés után Szindbád elsétált valami levesért és egy pohár sörért, túlélését egy napra megint biztosítani. Így történt, hogy tanúja lett az eseménynek – hiszen még akkor is a sarki kisvendéglő dohányosfülkéjében, a Körútra tekintő ablakok mögött üldögélt, amikor az éjszakai váltás megérkezett.

Kedves fiatal lány volt ez a váltás, akit a hajós szép lassan megkedvelt az évek során. –

Nem is gondolnánk, az emberek milyen könnyen lesznek lényegében egymás családtagjai. Hm, hm, milyen jó, értelmes kis tananyag is lenne – Szeretnék lenni! – hölgyeim, uraim.

A lány tehát a Körút fénypettyes fekete háttéréből lépett a füstbe, és ahogy beért, valamit mondani is kezdett a másik lánynak, akit majd levált. Szindbád távoli asztalától is elég jól hallotta, mit beszélnek, hiszen ez még távolról sem volt az esti főidő. Hogy „odakint fekszik”. „A körút sarkán, a járdán.” És hogy „nem mozog”.

Utólag úgy emlékezett a hajós, arról nem esett szó, hogy milyen kicsi. Hogy éppen csak egy zsák, egy nagyobbacska csomag, amit talán a közeli postáról dobott ki valaki, vagy már nem vették fel zárás után, és az dobta ki a közelben, aki eredetileg épp hogy valahová távolra akarta feladni.

Szindbád szedelőzködött, hagyott csapot-papot, és kilépett az esteledő körútra a kiskocsmá ajtaján. A csomag éppen vele szemben, úgy három méternyire feküdt a földön a Kőlcseyről elnevezett utca sarkán. Nem nagyon látszott, de egy ilyen kicsi dolog olyan nagyon nem is tud látszani. A hajós úgy érezte, hogy szinte ama híres himnuszba lépett. Előkotorta zsebéből a telefont, és rögtön felhívta a mentőállomást, megtudni, bejelentették-e már az utcáson fekvő csomagot. Igen – és valóban állt is ott két fiatal lány a csomag felett. Ekkorra már ő is a csoporthoz csatlakozott, és a mentősök telefonban adott utasításai szerint megpróbálta felmérni, öntudatánál van-e a fekvő alak. – Beszéljen hozzá, és figyelje, megérti-e magát... Öntudatánál van-e... Képes-e beszélni... Szindbád a csomaghoz guggolt, egészen közel hajolt, nézte a csomag apró, fényes kis szeméit, zárt száját, és megkérdezte tőle: – Érti, amit mondok? Tud válaszolni? A két fénypont megcsillant, a mazzolafej bólintott. Meghatározhatatlan korú aszalt ember feküdt a földön, aki hallotta, hogy beszélnek hozzá, és megértés, és fájdalom, és teljes kiábrándultság jeleit mutatta szavak nélkül is nyilvánvalón. Szindbád, mivel volt már hasonló helyzetben, sőt, amikor ez kívülről egyáltalán nem látszott rajta, akkor is sok esetben éppen ilyen reményvesztett helyzetben éledgett, magában

Lábass Endre 85

SZINDBÁD ÉS A CSOMAG

bólogatott, ő, igen, ez a pillanat nagyon is elképzelhető, nem kell hozzá valami túlvilági fantázia. Ezért történt, hogy miután befejezte a telefonbeszélgetést, és megtudta, hogy már úton van a mentő, a két lánynak a kis csomag helyett is szeretettel megköszönte a védelmet, a segítséget, mintha
86 csak érte tették volna, mert hát lényegében igen. Azt külön megköszönte, hogy ott maradtak. Eközben is történtek persze a dolgok tovább, tovább, rendületlenül. Valamikor a beszélgetés közben az addig földön fekvő alak fölkászálódott, és most ott ült fura, utcán szokatlan, derékszögű tartásban, két lába kinyújtva egyenesen. Nő volt. Azért tűnt szokatlannak testhelyezete, mert nem támaszkodott semminek, kinyújtott lábakkal egyenesen ült, mintha falnak támaszkodott volna. Áldás lehet néha egy közeli fal. Így, a semmiben nehéz dolog ülni. Ekkor látszott csak igazán, milyen kicsi ez a lény. Egy bogárszemű manó. De nem csak ez történt, mert mindezenközben Szindbád képzelete megállíthatatlan automataként előre látta az elkövetkező percek filmjét is, és ez felettébb kellemetlenül érintette, de nem tudott mit tenni magával, aztán ez az elképzelt film egybeolvadt a valósággal, nem is lehet leírni a finom átmenetet, ahogy a mentő megérkezett, a Kölcsey utcába kanyarodott, ahogy a nagydarab, hentesszerű alak kiszállt belőle, és hurkot dobott a nő nyakára.

Ez a látomás oly nagy erővel telepedett a hajós képzeletére, hogy egészen megbabonázta, ebbe a jelenetbe olvadta a mentőautó valódi megérkezése, amikor a bekanyarodó járműből most már a valóságban is kiszállt a nagydarab, hentesszerű férfi, jobbra fordult, lenézett a csomagra, hangosan, gúnyosan felnevetett – Ő, hát Tivadarné! – ismerem én jól! Tíz éve hordozzuk. Ingyen. Bevisszük, csak hogy kímossuk, kivakarjuk, aztán meglopjon mindenkit, és másnap reggel megint az utcán legyen ilyen tökrészeget. Közben lehajolt, megfogta az ülő nő grabancát mint a Balsors – tarkója mögött egy kézzel, egy hatalmas kapocskézzel összemarkolta a gyűrött ruharétegeket –, ugyanígy, egy kézzel felemelte a levegőbe Tivadarnét, és átkozódva vitte a kocsni nyitott oldalajtaja felé – könnyedén, épp csak kicsit kellett jobbra hajolnia, nem azért, hogy a nő lába ne súrlódjon végig a földön, hanem csak hogy kisebb legyen a súrlódási együttható, és hamarabb a kocsihoz érjen vele. Akkor aztán megállt a csomaggal, és tényleg éppen mint egy postazsákot, a kocsni sötét belsejébe dobta. – Na! Sínre! Gyerünk! Föl a sínre.

Különösnek tűnt itt a sínnek említése. Szindbád követte a jelenetet, valamit talán beszélt is az emberhegyhez, nem ódát, csak valami védelemnek szánt szöveget, valamit, amivel kicsit békítgetni akarta a csomaghordót. Ott állt tehát a furgon mellett, és belenézett. Éppen, mint egy harci helikopter, olyan volt belül az a mentőautó – haldokló édesanyjával utazott legutóbb mentőn a hajós, a hordágy mellett ülve. Fekve úszott végig a városon... a hordágyon az a másik kicsi asszony.

Most, ahogy a hajós a sötétségbe meredt, mintha még moccant volna valami csomag a mentőautó sötétjében, a helikopterben, a síneken – tényleg sínek futottak ugyanis odabent, nyilván kiszedték a hordágyat, és csak egy guruló óllal jöttek ide. Egy másik alak arca fehérje villanhatott bent, de ez a sápadt kis felfénylés nem volt igazi villanás, felfénylés, csak 87 fakó derengés előbukkanás, sejtés. Szindbád erőltette a tekintetét, lassan megszokta az ólhomályt, tényleg síneket vélt látni odabent, semmibe vezető síneket, azon egy férfi és egy nő kuporgott, összegörnyedve, az oldalukon fekve – egy pár. Ha jól látta, félénken néztek rá, ahogy az ajtóban állt. Némák voltak, mint két bekötött szájú zsák. A sintér ekkor becsapta az ajtót.

Új Forrás 2011/5 – Lábass Endre: Szindbád és a csomag

Kedves Imre!

Elnézést a zavarásért. Levelemben egyetlen problémára szeretnék kitérni: nevezetesen a legendáimmal kapcsolatban fölmerülő humor kérdésére. Vágjunk a közepébe. Az élet nagy százalékban szakrális, és kisebb százalékban profán. Mindenki a maga alkata szerint állapítja meg az arányt a kettő között. Mondok egy példát: tegyük föl, hogy valami szakrális, szent, szép és magasrendű dologról elmélkedem, és eközben fölfigyelek arra, hogy alpári módon, kotlóstyukkotyogás-szerűen korog a gyomrom. Ugye, elég groteszk szituáció. Az élet tele van ilyesmivel. Biztosan láttad Te is a "Sivatagi show" című filmet. Van benne egy jelenet, amikor az öreg him oroszlán méltóságteljes léptekkel végigsétál a háremén. A zenei aláfestés itt valami katonamars, és a narrátor szövege valami olyasmi, hogy lám, a tábornok szemlét tart. Az oroszlán peckes járása még önmagában nem humoros, csak a zenei aláfestés és a narrátor-szöveg teszi humorossá. Tehát: sokszor csak fölfogás kérdése, hogy valamit komolyan vagy humorosnak érzünk. Mondok egy példát. "Az amatőr csillagász legendája" című művemben arról van szó, hogy Tüzes Ányos földműves, aki szabad idejében amatőr csillagászáttal foglalkozik, mindig elájul, ha egy fölfedezés birtokába jut. Én ezen soha nem nevetek, mert szerintem ez a dolog inkább szakrális, mint profán. Azon sem szoktam nevetni, hogy Barka/Méla/Csongor napokig bámulja a hóesést tátott szájjal, mert szerintem ez is szakrális. De aki humorosnak fogja föl, az sem téved sokat, mert így is fölfogható, meg úgy is. A humor, egyébként, szükségképpen kellett, hogy megjelenjen a legendáimban, mert nem akartam az életet egyoldaluan ábrázolni: a sok szakrális vonása mellett nem akartam figyelmen kívül hagyni, mintegy letagadni esetenkénti profán jellegét. Karinthy Frigyesék úgy gondolkodtak, hogy nem szabad az életet csak komolyan venni, mert az ember akkor beledöglik. Nekik legfőbb érték az életben a barátság volt: egymás ugratása, viccelése, mondhatni: az élet elkótyavetyélése. Én ezzel nem értek egyet: szerintem az életet komolyan kell venni - ezért is szenvedek olyan sokat -, mert csak az élethez komolyan közeledő emberben támaszt mély fölfigyeléseket az élet. De az élet nemcsak szakrális, hanem profán is. Igazán humoros legendám kevés van. Néhány ide is sorolható, meg oda is, aszerint, hogy az olvasó az életben hogyan látja a szakrális és a profán megoszlását. Sokat lenetne még ezekről beszélni, de talán majd szóban lesz lehetőségem bővebben kifejtteni. Hát most csak ennyit. Ugye, megkaptad az újabb küldeményemet? Barátsággal és üdvözléssel:

Holló András

Nem volt könnyű András nekem írt sok száz oldalt kitevő leveleiből kiválasztanom ezt a viszonylag nyugodt hangvételű, már-már tárgyilagosnak mondható elmélkedést. Leveleinek túlnyomó többsége ugyanis pontos lenyomata az egyre súlyosbodó – fogalmazzunk leegyszerűsítve – depressziós szenvedéseinek. Soha semmivel nem csillapítható szeretetre vágyódásának s „vehemens tehetsége” (Fodor András) tényleges elismertségével szembeni

Monostori Imre 89

Új Forrás-os levelesládából. IV.

1 LEVÉL

HOLLÓ ANDRÁSTÓL

állandó elégedetlenségének. Utólagos kutatásaim bizonyították folyamatosan érzett meggyőződésemet: Holló (eredeti nevén Kovács) András 1984 és 1992 között az *Új Forrás* (ki merem mondani a „leg”-eket) legmegbecsültebb és legféltebben figyelt szerzője volt. Rövidre fogva a fejtegetést: nem volt év, hogy ne szerepelt volna folyamatosan és érezhetően komoly súllyal a lapban; egymást követő négy évben négyszer ismertük el nívójutalommal *Új Forrás*-beli munkásságát; első (még nem nálunk megjelent) verseskötetéről egy számban két kritikát közöltünk (a Vasadi Péterét és a Pécsi Györgyiét, 1987/4., augusztus); még életében két önálló kötetét jelentettük meg az „Új Forrás Könyvek” sorozatban. (A Móra-Kozmosznál kiadott, már említett első kötetét – *Préselt lepke* – 1987. június 2-án mi mutattuk be Mocsán és Komáromban. Ahol született, illetve ahol – magyar–oroszosz szakos egyetemi diplomával – egy ideig szakmunkásképzőben tanított.)

Évilági gyógyírek azonban – beleértve az egyik legjobb magyar pszichiáter kezeléseit is – nem tudtak segíteni: 1992. szeptember 9-én öngyilkosságot követett el. A *jelenség* azonban halála után is tovább élt. Mégpedig intenzíven.

Megkésve indult a költői–írói pályán. Az *Új Forrás*ban a „Főszerkesztőnkől búcsúzunk” nyitányú lapszámban (1984/3., június) mutatkozott be: a versírás misztikumát próbálván megragadni. Ugyanitt négy verssel, majd az októberi számban hús haikuval, decemberben két verssel és egy friss olvasmányélményével szerepelt. A karácsony előtti napokban adtuk át neki először a fent említett díjat (jutalmat).

„1953-ban születtem Mocsán; ma is ott élek. Irreális vágyálmaim a sorssal való megbékélés szerény óhajtásává szelődültek az évek folyamán” – írta 1988-ban. A „mocsaiság” okozta komplexusokat azonban – ezt számtalanszor fejtegette – folyamatosan átélte (kényszerű életkörülményei miatt is), s mélyen megszenvedte. Sokat gyötrődött, alighanem szüntelenül. S nem tudott megbékélni a sorssal.

Több műfajban kipróbálta tehetségét. A fő szólam a vers volt, de bőven jött más is: kispróza, esszé, kisregény, „tudatregény”, prózavers, műfordítás, kritika.

Az 1986-ban – az „Új Forrás Könyvek” (akkor még „Füzetek”) első köteteként – megjelentetett *Kötet nélkül. Fialat Komárom megyei költők* című antológiánkban (Fodor András és Győri László válogatásában)

90 András huszonnégy verssel szerepel. (Az itteni szerzők nevét a *Kritika* című lap is népszerűsítette, miként a *Préselt lepkét* is ott mutatta be Gyurácz Ferenc.) Tatabányán a megyei könyvtárbeli antológia-bemutatón (1986. április 7.) Fodor András volt a szóvivő. „Holló eredendő lírai alkat. Vehemens tehetség, de személyiségének bizonyos kiforrotlansága következtében írásaiban még sok az egyenetlenség. Ám olyan erényekkel rendelkezik, amelyek az igazi költőkre jellemzőek.” (1986/3., június.) Ide kapcsolódik Vasadi Péter finom megérzése erről a költői alkatról: „Csak a magányra születő és a magányt mégis kiszabott ítéletként hordozó embernek lehet ilyen kifinomult belső hallása (hallgatózása), látása és figyelme.” (1987/4., augusztus.)

1987–88-ban Andrást elsősorban az általa kitalált fantasztikusan meszeszerű falusi történeteinek, „legendáinak” megírása foglalkoztatta. (Ebben az időben írhatta a fentebb közölt levelét: egyébként soha nem dátumozta leveleit, mintha valami nagy folyam kis cseppjeinek tekintette volna mind egyiket.) Újabb és újabb történetekkel bővítette a válogató szerkesztő elé kerülő kínálatot. „Bennük – írta az *Izszapfalvi legendák* című kötet hátsó borítóján – *elsősorban* a kollektív tudatalattimat akartam kibányászni (ősi szimbólumokat híva elő onnan), *másodsorban* pedig szülőfalum érdekesebb eseménymorzsáit összesöpörgetni, megalkotva így egy mítoszteremtő legendafüzér alapanyagát.” (Egyben annak is tanúi lehetünk, hogyan szublimálódott a gyötrő „mocsaiság” érzés a gyerekkor tapasztalati mesevilágának derűs felidézésévé.) Az *Új Forrásban* ezekből korábban tizenkilencet közlünk, a könyvbemutató 1988. december 20-án volt Mocsán.

András szorongásos magányosságérzete egyre súlyosbodott. A vele készített interjúban többször rátért erre a témára. „Aki az embert a maga mélységeiben megéli – mondotta – , az nem térhet ki a szenvedés elől. A szenvedésnek megváltó ereje van, és azért van rá szükség, hogy magasabb rendű tudáshoz és emberséghez jussunk általa. [...] Csak nagyon hiányzik az intellektuális baráti légkör, amiből erőt meríthetnék naponta.” (1989/2., április.) Egyik költői és emberi példaképe, bálványja Pilinszky János volt. Szép esszét írt róla az 1990/2., áprilisi számunkban. Virginia Woolfhoz, Simone Weilhez, Dosztojevszkijhez, József Attilához és a rokonnak érzett szenvedők-höz vonzódott erősen.

1990-ben újabb kötetét jelentettük meg az „Új Forrás Könyvek” sorozatban *Előszüret* címmel. Klasszikusan vegyes kötet ez: versek, kisprózák, gyerekversek, kitalált történetek híres emberekről. Láthatóan mindent meg

akart mutatni alkotóműhelyéből, az akkori termésből. A fülszöveget ezzel a mondattal fejezi be: „A művészet a vesztesek győzelmének kifogyhatatlan példatára.” Eljátszhatunk a gondolati következtetéssel: győztesen is vesztes vagy vesztesen is győztes-e Holló András?

91

*

Az *Új Forrás* 1992. októberi számának borítója adta tudtul a gyász hírt, a lap-számában Tóth László szerkesztőtársunk búcsúzott Holló Andrástól, s közöltük az édesanyja apoteózisának szánt *Üdvözlégy, Mária* című prózaciklusát. Teljesítettük a terjedelmes hagyatékra vonatkozó végakarátát, majd a nyilvánosságra hozás dilemmái következtek. Halála után fél évvel – születésének 40. évfordulójára időzítve – emlékszámot jelentettünk meg. Ennek húzóanyaga (András filozofikus töprengéseit önelemző fájdalommal közvetítő „tudatregénye”), a *Mondom a magamét: „1990-es keltezéssel, H. A. hetedik kötete, amelyet rendezett formában, 150 oldalnyi terjedelemben hagyott hátra. Ebből válogattunk részleteket”* – mondja a lábjegyzet. Kuriózum Móser Zoltán tíz portréképből álló sorozata (korábban egy délutánt töltöttünk együtt Andrásék házában szobájában), valamint András kísérő rajzai az *Iszapfalvi legendák* néhány történetéhez. (E rajzokról Wehner Tibor szerkesztőtársunk értekezik.) Vasadi Péter és Jász Attila szerkesztőtársunk (a hagyatékok gondozója) esszéi a lezárt életműről gondolkodnak. (1993/5., május.) Ez év végén megjelentettünk egy antológiát – megyei szerzők műveit – a benne szereplő András egyik versének címevel: *Hófűvés szagát*. (A bemutató a tatabányai Tonett kávéházban volt 1993. december 10-én.) Pécsi Györgyi szerkesztésében, Vasadi Péter utószavával már halála után (de még az ő rendelkezései szerint) jelent meg a *Lázadás és megbékélés* című, (újra vegyes műfajú) kötete a Széphalom Könyvműhely gondozásában. Az *Új Forrásban* Kovács Lajos szerkesztőtársunk írt róla (1994/4., április.).

Hosszú előkészítő munkák után 1997-ben, a könyvhétre adtuk ki az „Új Forrás Könyvek” sorozatban Holló András válogatott verseit Jász Attila válogatásában és szerkesztésében, e sorok írójának kísérő tanulmányával. A kötet címe – egy H. A.-vers címe is – sejtelmes jóslás: *Egyre messzebb*. Ez jó kötet, erős kötet, méltóképpen reprezentálja András költői világképét, egyáltalán költészetét. (Bemutatója az írószövetségben május 30-án, majd Tatabányán a megyei könyvtárban június 5-én volt.)

Ez év tavaszán a hagyatékból közreadtuk egyik hosszabb esszéjét Pilinszky Jánosról. András etikai és esztétikai szempontú megközelítése jellemzően önsegítő célzatú: Pilinszkynek mely vonásai, mely „példái” segítettek

Új Forrás 2011/5 – Monostori Imre: Új Forrás-os levelezésfájdalmából. IV.
1. levél Holló Andrásról

neki a legtöbbet abban, hogy életét el tudja viselni. Többek között ezt írja: „szükségem volt egy plebejus költőre, akinek a verseit mormolhatom, [...] És Pilinszkyről rögtön láttam, hogy mezítlábás költő, ezért kellett nekem ő, a nyomorultak lelki támasza.” Úgy véli, a Pilinszky életmű „óriási győzelem a sátán felett”. (Ugyanebben a lapszámban jelent meg Mihályi Lilla tanulmánya *Címszavak Holló András létszemléletéhez* címmel. 1997/4., április.)

András továbbra is jelen van az *Új Forrás*ban: újabb részleteket közlünk a *Mondom a magamét* című „tudatregény”-ből (2000/10., december), amelyben ugyanúgy a saját helyét és jussát keresi a magyar irodalomban és a világban, mint oly sok más (mindegyik?) esszéjében. Születésének 50. évfordulójáról – egy év csúszással – 2004. április 2-án Mocsán, az új iskolában amolyan faluünnepségen emlékeztünk meg. Jász Attila személyes vallomásként mondta el, amit kiemelni valóan fontosnak tartott. (Például azt – s ebben utólag igazat adok neki –, hogy Andrásnak a saját szövegkísérő rajzai az *Izszapfalvi legendákhoz*, ezek „az esetlen, sematikus ábrák sokkal közelebb állnak a fantasztikumhoz, ami pedig a Holló-legendák legsajátabb jellemzője, mint a fonákul bemutatott paraszti világ” –, amit grafikusművész készített, s ezekkel a rajzokkal jelent meg a kötet annak idején.)

Utólagos tanulság ez is immár. Akárcsak megannyi más, amit tettünk vagy nem tettünk érte s magunkért. Nem mellékesen elhangzott még itt, ezen az emlékezésen Jász Attila egyik legszebb, katarzist kínáló verse, az *Egy fehér holló megszólítása* is. (2004/5., május.) S előkerült a hozzám írt levelek egyik dossziéjából András egy négy sorosa. Kulcsvers ez, alaphelyzetet rögzít. Nincs rajta dátum, bármikor írhatta. A címe: *Patt*.

*Az életet nem kértem,
de hát el sem fogadom.
Lépní kell, de nem tudok.
Majdcsak megtaszíttatom.*

Az *Új Forrás* 2006-os esszépályázatán Halmai Tamás a Pálos Rozita és Holló András költészetéről írott dolgozatával nyert díjat. Összegzésként (s valamiféle jóslatként is talán) a következőket írja. „Pálos Rozita és Holló András költészete, amelynek hihetőleg nem csak kedves tárgya, de titkos alakítója is a kegyelem (vagy, amit a 'kegyelem' *metaforával* jelölhetünk), egyelőre csak várja, hogy az 'igazi olvasó' ideje számára elérkezzék. Meglehet hiába. De mintha a hiábavalóság is része volna e szövegek létének: a két költő verseinek sorsa, akármint alakul is, árulkodó lesz – föltéve, hogy lesz, aki egyáltalán ügyet vet rá.” (2006/10., december)

*Álomba szenderül most az idő,
görbe pálcáddal intettél
a megfagyott holdra a tó tükrén
sziluettek gyilkosa jó.
És a könnyek az arcomon,
és a szánkók a kis tavon...
Elbűvölnek Alice.*

*Én eltűnök csendben, a nevedben,
de neked még várnod kell rám
túl az óceánon... A mélyén lenn
egy öreg hajó roncsa, lám
fűhajad mossa a dagály!
Az eső ablakomra száll,
és a jéggel teli pohár...
Nem feledlek Alice.*

*Szíven üt minden egyes ketyegés,
órák karjaidban pihen.
Csónakot ringat a hullámverés,
kezed torkomra pengét fen.
Köteled, amely rég ide kötött
elszakadt, s a móló ellökött...
A csókok és a tébolyom között,
gyönyörűen a sirtenger fölött
lebegsz. Beléd temet kezem
minden titkot. Ha elveszem
majd végleg az örületben,
korcsolyázok a neveden
és elcsúszok a jegeden
újra meg újra...
Hisz ha
beszakadok, te
vársz engem
ott lenn,
Alice.*

*előző este azt álmodtam hogy álmodom rólad
az ablakból bámultam ahogy a mezőn vetkőzől
ledobva a lila alkonyatot kibontva hajad
rózsakoszorús ében fürtjeit ahogyan fürdöl
a hálószoba kiszűrődő arany fényeiben
s megtörülködöl a hangoktól nedves levegőben
a távolban egy kivert sebzett kutya csaholása
a száraz talaj egy lassan szívárgó csapból iszik
a házad alig látszik elvész a sűrű homályba
ahogy magába szívja a párát kormosra izzik
a nyári esten fény szüremlik át és ajtó nyílik
egy sárga macska oson ki a hallból végigsiklik
az éjjel csillagszőnyegén a sötét műhely felé
a cseresznyefa bágyadtan sóhajtozza illatát
hallom pezsgőd halkán kitörő habzó nevetését
látom rajtad a finom levendula orchideát
érezem hajadba bújását csípődre feszülését
a karnevál rézszín húrjait lassan por lepi el
köhögve zengnek a folyónál göthös dicsfényvel
és borbús bendzsó tangó táncol a tornácom elé
és te is járod egy fekete nyárfa árnyékában
és én csak nézlek ahogyan eltűnsz az éjszakában
nézlek ahogyan eltűnsz
nézlek ahogyan eltűnsz
nézlek ahogyan eltűnsz*

...

*A Pokol a magasban és a Menny alatta,
odaveszett az összes fa.
A halk eső suttog, lány hangja elringatja
a hat láb mélyen szunnyadókat.
A levelek rám hullanak minden évben
és senki sem tudja, hogy elmentem...*

*Vonj be arannyal és öltöztess fel sötétbe,
majd rejts el a temetőbe!
Sír a nyugalom, teli Hold vár minden este,
és a fényében fürödhettek.
A levelek eltemetnek minden évben
és senki sem tudja, hogy elmentem...*